

Людмила Іванюк

Тропи та риторичні фігури

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет іноземної філології
Кафедра німецької філології

Людмила Іванюк

Тропи та риторичні фігури

Навчально-методичне видання

Луцьк 2026

УДК 81'42:808.5(075.8)

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 19.11.2025 р.)

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 27.10.2025 р.)

Укладачі:

Л. М. Іванюк, доктор філософії, викладач кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Рецензенти:

А. А. Семенюк, кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Іванюк Л.М. Тропи та риторичні фігури: навч.-метод. видання. Луцьк: Вежа-Друк, 2026. 140 с.

Навчально-методичне видання «Тропи та риторичні фігури» призначене для здобувачів факультету іноземної філології освітнього рівня «Бакалавр». Методична розробка має на меті ознайомити студентів з основними засобами художньої виразності мови, зокрема тропами та риторичними фігурами, їх природою, класифікацією, функціями та роллю у створенні образності й переконливості мовлення. Посібник містить теоретичний матеріал, приклади літературного аналізу, зразки для самостійної роботи, а також список рекомендованої літератури.

Навчально-методичне видання може бути використане здобувачами не лише під час лекційних і практичних занять, але й для самостійної роботи, підготовки до семінарів, виступів, залікового контролю та педагогічної практики.

© Л. М. Іванюк, 2026

Зміст

Передмова.....	5
Огляд	6
Адинатон.....	8
Алітерація	10
Алюзія	12
Ампліфікація	14
Анадиплосис.....	16
Анаколуф	18
Анафора	20
Антанаклаза.....	22
Антитеза	24
Антитетон	26
Апокопа.....	28
Апосіопеза	30
Архетип.....	32
Асиндетон.....	34
Асонанс	36
Веллеризм	38
Гіпербатон	40
Гіпербола	42
Градація.....	44
Гротеск	46
Дисфемізм.....	48
Евфемізм	50
Екзергазія.....	52
Еліпс	54
Еналага.....	56
Епітет	58
Епіфора	60
Зевгма.....	62
Ізоколон.....	64
Інверсія	66
Іронія.....	68
Катафора	70
Катахареза.....	72
Кільце.....	74

Клімакс.....	76
Корекція.....	78
Літота.....	80
Мезархія.....	82
Метафора.....	84
Метонімія.....	86
Оксиморон.....	88
Парабола.....	90
Парадокс.....	92
Паралелізм.....	94
Параномазія.....	96
Парантеза.....	98
Перифраза.....	100
Плеоназм.....	102
Повтор.....	104
Поліптотон.....	106
Полісиндетон.....	108
Пролепсис.....	110
Рефрен.....	112
Риторичне заперечення.....	114
Риторичне запитання.....	116
Риторичне звертання.....	118
Риторичне ствердження.....	120
Риторичний оклик.....	122
Символ.....	124
Симплока.....	126
Синекдоха.....	128
Синестезія.....	130
Солоцизм.....	132
Тавтологія.....	134
Уособлення.....	136
Хіазм.....	138
Рекомендована Література.....	140

Передмова

Навчально-методичні рекомендації «Тропи та риторичні фігури» підготовлено відповідно до змісту освітнього компонента «Логічні засади комунікації», що викладається для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Середня освіта. Німецька та англійська мови. Зарубіжна література» факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Посібник спрямований на формування у студентів умінь розпізнавати, аналізувати та свідомо використовувати виражальні засоби мови в усній і письмовій комунікації. Його зміст логічно пов'язаний із тематичними модулями курсу «Логічні засади комунікації», зокрема з розділами, присвяченими структурі аргументації, техніці переконання, логічним помилкам та риторичним прийомам.

У методичних матеріалах подано короткий теоретичний огляд поняття стилістичних засобів, серед яких окреме місце займають тропи та риторичні фігури як основні інструменти виразності. Тропи забезпечують змістову образність мовлення, тоді як риторичні фігури формують його структурну, інтонаційну та емоційну динаміку. Опанування цих понять сприяє глибшому розумінню комунікативних процесів і розвиває вміння точно, логічно й естетично виражати думки.

Методичні рекомендації можуть бути корисними не лише студентам, які вивчають курс «Логічні засади комунікації», а й здобувачам освіти інших дотичних освітніх компонентів. Матеріал також стане у пригоді під час підготовки до практичних занять, семінарів, виступів і педагогічних практик.

Основна мета цього посібника – сприяти розвитку риторичної культури здобувача вищої освіти, його вмінню будувати переконливе, логічно послідовне й художньо наснажене мовлення, здатне впливати на думку, почуття й уяву слухача чи читача.

Огляд

Знання художніх, риторичних і стилістичних засобів допомагає глибше розуміти тексти, розрізняти авторські прийоми та аналізувати їхній вплив на читача. Для мовця або письменника це – інструмент творення власного стилю, засіб переконання, естетичного впливу й комунікативної сили. Той, хто вміє свідомо користуватися тропами й фігурами, здатен не лише передати думку, а й вразити, переконати, надихнути свого слухача чи читача.

Сукупність усіх прийомів і способів, за допомогою яких мова набуває виразності, емоційності, індивідуальності, становить стилістичні засоби. Вони забезпечують не лише точність передавання думки, а й естетичне сприйняття тексту, тобто допомагають створити певний художній ефект. До стилістичних засобів належать як лексичні й синтаксичні форми вираження, так і звукові, інтонаційні й ритмічні особливості мовлення. Саме завдяки використанню стилістичних засобів автор досягає гармонії між змістом і формою, логікою й емоцією, розумом і почуттям. Художні засоби – це прийоми, які використовуються у художньому мовленні для створення образності та виразності.

Стилістичні засоби поділяються на кілька основних груп – залежно від рівня мови та способу вираження. Найважливішими серед них є тропи (лексичний рівень) та риторичні фігури (синтаксичний рівень). Саме вони утворюють основу художнього мовлення, забезпечуючи поєднання змістової образності та формальної виразності.

Тропи – це виражальні засоби, у яких слово або сполука слів уживається в переносному значенні. Вони створюють образність, додають емоційності, дозволяють побачити звичайні речі під новим кутом. Наприклад: *золоті руки* (епітет), *гроші тануть* (метафора), *танцюють сніжинки* (персоніфікація), *веселий цвинтар* (оксиморон). Використання тропів ґрунтується на подібності, тотожності, суміжності або протилежності

понять – саме тому вони стають гнучким інструментом створення художніх образів.

Риторичні фігури, на відміну від тропів, не змінюють значення слів, а впливають на побудову та ритміку мовлення. Це синтаксичні конструкції, що мають умовно-діалогічний характер: риторичні запитання, звертання, вигуки, анафора, епіфора, градація, антитеза, інверсія тощо. Вони допомагають ораторові чи письменникові посилити емоційний ефект, підкреслити важливу думку, створити внутрішній ритм висловлювання.

Відмінність між тропами, риторичними та стилістичними фігурами

Ознака	Тропи	Риторичні фігури	Стилістичні засоби / фігури
Рівень мови	Лексичний (слово, сполука слів)	Синтаксичний (речення, фраза, текст)	Комплексний (усі рівні – звуки, слова, речення)
Суть	Перенесення значення для створення образу	Побудова вислову для посилення емоції чи логіки	Сукупність прийомів виразності
Мета	Створити образність і емоційність	Надати інтонаційної виразності, переконливості	Формувати індивідуальний стиль і художню гармонію
Тип виразності	Значеннєва (через зміст слова)	Інтонаційна (через структуру речення)	Загальна (через зміст, форму, звук, композицію)
Приклад	<i>золоте серце</i> (метафора)	<i>О, серце моє!</i> (риторичне звертання)	асонанс, градація, інверсія, повтор тощо

Таким чином, тропи створюють змістову образність, а риторичні фігури забезпечують структурну та інтонаційну виразність мовлення. У поєднанні вони формують основу стилістичних засобів, надаючи текстові емоційного наповнення, художньої сили, ритмічної гармонії та індивідуального звучання.

Адинатон

💬 Що це?

(від грец. *adýnatos* – «неможливий») – це стилістичний прийом гіперболи, у якому для підсилення висловлювання автор стверджує щось можливе лише тоді, коли станеться очевидно неможливе. Тобто, думка подається через парадокс, нереальну умову або фантастичну перебільшеність. По суті, адинатон – це поетика неможливого, коли ми кажемо:
«Скоріше небо впаде, ніж я відступлю!» – і цим висловлюємо рішучість, вірність чи глибоке почуття.

🎯 Навіщо це?

Адинатон використовується для того, щоб:

- виразити глибину почуття (любові, відданості, болю, страждання);
- надати вислову урочистості, символічності, драми;
- підсилити переконання або обіцянку через контраст із «неможливим»;
- створити ефект емоційної гіперболи, коли слова виходять за межі реального;
- зробити мову поетичною, метафоричною, запам'ятовуваною.

⚙️ Як утворюється?

1. Візьми реальну ситуацію або почуття.
2. Створи умову, яка є явно неможливою (щоб небо впало, ріка потекла назад, сонце зникло тощо).
3. Зістав ці дві частини: *«Коли станеться те, що не може статися – тоді й...»*
4. Таким чином ти підкреслюєш: *«ніколи!»* – але поетично, образно, емоційно.

Приклад побудови:

«Скоріше море висохне, ніж забуду твої очі.»

(неможливе → вираження абсолютної вірності)

📌 Де вживається?

- у поезії – для підсилення емоційної виразності;
- у народних піснях, думах, прислів'ях;
- у ораторських промовах і маніфестах, щоб підкреслити непохитність;
- у щоденному мовленні, як гіперболічний зворот:
«Коли рак на горі свисне!», «Як сніг у липні впаде!»

🌟 Який
ефект?

Адинатон створює:

- ефект абсолютності (почуття, переконання, клятви);
- емоційну глибину через нереальне порівняння;
- поетичність і фантазійність мовлення;
- іронічний чи урочистий тон (залежно від контексту);
- виразне підсилення без прямого ствердження – через образ.

Адинатон – це коли неможливе стає мірилом істинного.

👉 Які
приклад?

Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство увійти!

*Скоріш повітря ти мечем пораниш,
Ніж плоть мою.
(Шекспір «Макбет»)*

*Берлом клянуся оцим, що ні пагілля вже, ані листя
Більш не зростить, давно колись з кореня зрубане в
горах,
Не розцвіте вже ніколи, бо міддю обстругано з нього
Листя і кору.
(Гомер «Іліада»)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Гіпербола – перебільшення можливого («Я плакав ріками»),
тоді як адинатон – перебільшення неможливого.
- ⇒ Іронія – може використовувати адинатон для гумористичного ефекту.
- ⇒ Порівняння – у формі «якщо» або «ніж», але без елемента неможливості.
- ⇒ Оксюморон – поєднання протилежного, але не в часовій або фізичній неможливості.

🧩 Спробуй
сам

Пригадай або знайди народні прислів'я й вислови, які мають форму адинатону.
Візьми сильне почуття (кохання, дружба, віра, надія, відвага) і сформулюй речення, яке виражає його через неможливе.

Алітерація

💬 Що це?

(від лат. *ad* – «до» і *litera* – «літера, звук») – це стилістичний прийом, у якому повторюються однакові або подібні приголосні звуки на початку або всередині кількох сусідніх слів чи рядків. Вона створює звукову гармонію, підсилює емоційний настрій і робить вислів милозвучним і ритмічним. По суті, алітерація – це музика приголосних, яка працює на емоційне сприйняття.

🎯 Навіщо це?

Алітерація використовується для того, щоб:

- створити звуковий образ і зробити мову більш виразною;
- підкреслити настрій (радість, тривогу, спокій тощо);
- передати рух, шум, подих природи або людські емоції;
- надати поетичності навіть прозовому тексту;
- зробити фразу запам'ятовуваною через милозвучність.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери звук (зазвичай приголосний), який хочеш підкреслити.
2. Добери кілька слів, що починаються або містять цей звук.
3. Розташуй їх поруч, щоб звукове повторення стало відчутним.
4. Слухай: чи створює фраза гармонію, ритм, емоційний ефект.

Приклад побудови:

«Шепочуть шовкові шати шелестом.»

(повтор приголосного *ш*)

📌 Де вживається?

- у поезії, щоб створити мелодійність і ритм;
- у риторичних виступах, щоб надати мовленню звучності;
- у прислів'ях, скоромовках, рекламних слоганах;
- у піснях і молитвах, щоб посилити емоційне звучання.

🌟 Який ефект?

Алітерація створює:

- звукову образність (ми «чуваємо» те, про що йдеться);

- емоційне підсилення настрою;
- ритмічну гармонію тексту;
- естетичну насолоду від звучання;
- пам'ятковість – текст легко запам'ятовується.

Вона додає мові музичності – робить слова піснею, а фрази – мелодією думки.

 Які
прикладі?

*Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий, так наші
молоти гриміли раз у раз.
(І. Франко)*

*Сипле, стеле сад самотній
Сірий смуток – срібний сніг, –
Смутно стогне сонний струмінь,
Серце слуха смертний сміх.
Серед саду смерть сміється,
Сад осінній смуток снить, –
Сонно сиплються сніжинки,
Струмінь стомлено сичить.
Стихли струни, стихли співи,
Срібні співи серенад, –
Срібно стеляться сніжинки –
Спить самотній сад.
(Володимир Кобилянський)*

 Що схоже? ⇒ Асонанс – повтор голосних звуків («літній вітер віє вільно»).

⇒ Ономатопея – звуконаслідування («дзвін, шелест, шурхіт»).

⇒ Ритмічний паралелізм – повторення структур із подібним звучанням.

 Спробуй
сам

Назви приклади алітерації.
Які звуки повторюються? Який настрій вони створюють?

*І в термах оргія. Горять
Чертоги пурпуром і златом,
І курять амфори...
(Т. Шевченко)*

*Хмари хмарять хвилі –
Сумно сам я, світлий сон...
(П. Тичина)*

Як би змінилося звучання, якби прибрати повтори звуків?

Алюзія

💬 Що це?

Алюзія – це художньо-стилістичний прийом, коли автор натякає на відомий факт, подію, образ, літературний твір чи історичну постать, не називаючи їх прямо.

Це прихований відгук до чогось, що вже існує в культурній пам'яті читача або слухача.

По суті, алюзія – це м'який дотик до спільного досвіду, який збагачує зміст твору підтекстом і культурними асоціаціями.

🎯 Навіщо це?

Алюзія використовується для того, щоб:

- поглибити сенс висловлювання через культурні паралелі;
- викликати асоціації з відомими подіями, міфами чи творами;
- підсилити емоційний вплив через знайомі образи;
- надати глибинності тексту без прямого пояснення;
- залучити читача до інтерпретації, спільної гри змістів.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери відомий образ, твір або подію, яка має символічне значення.
2. Створи натяк на неї – через фразу, ім'я, цитату чи ситуацію.
3. Не розкривай її прямо: алюзія має бути розпізнана, а не пояснена.
4. Подумай, яку емоцію або сенс ти хочеш викликати цим натяком.

Приклад побудови:

«Він ішов мов Прометей – знаючи, що вогонь болить, але нести його треба.»

(Натяк на міф про Прометея, який подарував людям вогонь, тобто знання й жертву.)

📌 Де вживається?

- у літературі (поезія, проза, драма);
- у публічних промовах, щоб надати ваги словам через культурні асоціації;
- у публіцистиці та журналістиці (згадки про відомі історичні події);
- у рекламі, піснях, кіно, де алюзії створюють глибину або іронію.

★ Який ефект?

Алюзія створює:

- інтелектуальну гру між автором і читачем;
- багатоплановість змісту – текст має «друге дно»;
- емоційну глибину через упізнавання знайомого образу;
- культурну єдність – посилання на спільну пам'ять;
- іронічний або символічний ефект, залежно від контексту.

Вона діє як дзеркало пам'яті, у якому відбиваються інші тексти, події, ідеї.

👉 Які приклади?

Коли б я мав дачу чи порожній дім у селі, коли б я мав змогу блукати, як герой «Intermezzo», «по полях, по лугах», я б, здається, міг прийти до тям.
(«Intermezzo» Михайла Коцюбинського)

Я розплющився. Був я Іона в череві кита і здивовано роззирався: чи народжусь я у світ удруге?
(Книга пророка Йони)

Я зробився відлюдником, наче Чайльд Гарольд.
(Джордж Байрон «Паломництво Чайльда Гарольда»)

🔄 Що схоже?

- ⇒ Цитата – пряма вказівка на джерело (без натяку).
- ⇒ Парафраз – переказ або варіація відомого вислову.
- ⇒ Метафора – образне перенесення без обов'язкових культурних відсилань.
- ⇒ Ремінісценція – свідоме або несвідоме повторення мотиву іншого твору.

🧩 Спробуй сам

Прочитай уривок і знайди алюзію.

На що вона натякає? Як цей натяк змінює сприйняття тексту? Поміркуй: чи зменшився б емоційний ефект, якби автор прибрав цей натяк?

«І я глянув, і ось кінь чалий. А той, хто на ньому сидів, на ім'я йому Смерть, за ним же слідом ішов Ад. І дана їм влада була на четвертій частині землі забивати мечем, і голодом, і мором, і земними звірами»
(книга Об'явлення 6:8, переклад Івана Огієнка).

Ампліфікація

Що це?

(від лат. *amplificatio* – «розширення, посилення») – це стилістичний прийом, у якому думка поступово розгортається, наростає, збагачується деталями, синонімами або прикладами. Інакше кажучи, це поглиблення і підсилення вислову через додавання нових елементів, які підкреслюють або уточнюють головну ідею. По суті, ампліфікація – це сходження думки, коли кожне наступне слово або речення збільшує силу попереднього.

Навіщо це?

Ампліфікація використовується для того, щоб:

- підкреслити важливу думку шляхом поступового наростання;
- посилити емоційний вплив через повтор і розвиток;
- уточнити або розкрити деталі, щоб зробити образ повнішим;
- створити відчуття ритму, підйому, кульмінації;
- зробити текст переконливішим і глибшим.

Як утворюється?

1. Візьми основну думку або образ.
2. Додай слова чи вислови, які його поглиблюють або розширюють.
3. Використай повтори, уточнення, синоніми, приклади, наростаючи напруження.
4. Заверш думку емоційно насиченим висловом або узагальненням.

Приклад побудови:

«Він мовчав – мовчав довго, глибоко, болісно, з очима, повними сліз.»

(Кожне нове слово поглиблює значення й створює емоційний наростаючий ефект.)

Де вживається?

- у ораторському мистецтві – для підсилення аргументів або емоцій;
- у поезії та прозі – для створення художньої насиченості;
- у публіцистиці – щоб підкреслити суспільну вагу проблеми;
- у щоденному мовленні, коли хочуть підсилити враження.

🌟 Який ефект?

Ампліфікація створює:

- емоційне наростання (від спокою – до кульмінації);
- ритмічну хвилю в мовленні;
- глибше розуміння образу або ситуації;
- ефект переконливості – думка звучить сильніше;
- естетичну виразність і музичність тексту.

Вона допомагає мові «дихати» – кожне нове слово додає повітря, обсяг, силу.

👉 Які приклади?

*Все пішло на других, на сильніших, на щасливіших.
(М. Коцюбинський)*

*в цьому срібному плесі
не скинеться риба не зрине русалка
це гніздо відображень
це житло німих двійників
це могильник фальшивих пророків
(І. Римарук)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Градація – поступове наростання або спад емоцій («Прийшов, побачив, переміг»).
- ⇒ Анафора – повтор на початку речень, який може створювати ефект ампліфікації.
- ⇒ Плеоназм – надмірне повторення без смислового розвитку (на відміну від ампліфікації, яка розвиває думку).
- ⇒ Клімакс – вершина емоційного або логічного підйому, до якої веде ампліфікація.

🧩 Спробуй сам

Прочитай уривок і визнач, як автор нарощує зміст.
Яке враження створює така побудова?
Спробуй прибрати повтори або уточнення.
Чи не втратить текст сили, енергії, переконливості?

*Стоїмо не лише на землі – стоїмо на своїй історії, на своїй мові, на своїй пам'яті.
Стоїмо не тільки тілами – стоїмо серцями, голосами, словами.
Стоїмо не проти когось, а за когось: за дітей, за старих, за дім, за тишу.
Ми стоїмо, бо за нашими плечима правда, бо перед нами майбутнє, бо в нас самих – сила.*

Анадиплозис

💬 Що це?

(від грец. *anadiplosis* – «подвоєння, повтор») – це стилістична фігура, у якій останнє слово або вислів попереднього речення повторюється на початку наступного.

Таким чином створюється ланцюг слів або думок, який посилює логічний і емоційний зв'язок між частинами тексту.

🎯 Навіщо це?

Анадиплозис допомагає:

- підкреслити ключову думку або образ, зробити його запам'ятовуваним;
- з'єднати дві фрази або строфи в одне смислове ціле;
- передати безперервність думки, плавність переходу;
- створити ритм і мелодику у тексті чи промові;
- посилити емоційне звучання та драматизм.

⚙️ Як утворюється?

- Вибери слово або словосполучення, яке хочеш підкреслити.
- Повтори його на початку наступного речення або рядка.
- Слідкуй, щоб повтор утворював логічний місток, а не був механічним дублюванням.

Приклад побудови:

*«Страх породжує гнів. Гнів народжує ненависть.
Ненависть – запорака страждань.»
(Йода)*

📌 Де вживається?

- у поезії, щоб створити ритм і єдність образів;
- у публічних виступах, щоб підкреслити послідовність аргументів;
- у молитвах та гімнах, щоб створити коло повторів;
- у прозі – для плавного переходу між думками чи епізодами.

🌟 Який ефект?

Анадиплозис створює:

- ритмічну хвилю, що веде слухача від фрази до фрази;
- емоційне наростання через повтор;
- відчуття логічної безперервності та гармонії;

- ефект замкненого кола, коли останнє слово попередньої думки народжує наступну.

 Які
прикладі?

*Кораблем грається вітер і хвиля,
Вітер і хвиля граються безсердечно.
(Йоганн Вольфганг фон Гете)*

*Згасає день за синіми лісами,
За синіми лісами лягла імла;
Пливуть рожеві хмари небесами,
І тихо з небесами злилась земля.
Стоять квітки, окроплені росою,
Окроплена росою, тремтить трава.
Мої думки захоплені красою,
Захоплені красою мої слова.
(Дмитро Загул)*

 Що схоже? ⇒ Анафора – повтор на початку кількох речень.
⇒ Епіфора – повтор у кінці речень.
⇒ Симплока – поєднання анафори й епіфори.

 Спробуй
сам

Створи власний короткий текст (3–5 рядків),
використовуючи фігуру анадиплозис – *повтор*
останнього слова попереднього речення на початку
наступного.

Анаколүф

💬 Що це?

(від грец. *anakolouthon* – «незв'язний») – це порушення граматичної будови речення, коли його початок не узгоджується із закінченням.

Інакше кажучи, думка починається одним синтаксичним шляхом, але закінчується іншим.

У результаті виникає ефект живої, спонтанної мови – як у реальному мовленні людини, яка говорить емоційно або імпровізує.

🎯 Навіщо це?

Анаколүф використовується для того, щоб:

- передати емоційність, хвилювання, несподіваність думки;
- показати справжнє живе мовлення, а не штучну побудову;
- передати внутрішню боротьбу чи розрив у думках персонажа;
- створити ефект природності, щирості, імпульсивності у тексті чи промові.

⚙️ Як утворюється?

- Речення починається з однієї граматичної конструкції, але далі структура порушується або змінюється.
- Може відбутися зміна підмета, зміна типу речення, або несподіване завершення.
- Замість логічної узгодженості – ефект перерваної або зміненої думки.

Приклад побудови:

*«На рожево сміються таксі,
На чорняво ридають каштани.
Ще не всі, ще не всі, ще не всі
Відпекли недоспівані рани.»
(Р. Скиба)*

📌 Де вживається?

- у живому мовленні, діалогах, щоб передати природність розмови;
- у літературі, щоб показати емоційний стан героя (розгубленість, страх, радість);
- у публічних виступах, коли промовець говорить експромтом;
- у щоденниках, листах, для створення ефекту «голосу думки».

🌟 Який ефект?

Анаколуф створює:

- враження справжності, без підготовки й формальності;
- емоційний імпульс, несподівану зупинку чи злам;
- інтонаційну динаміку – мова стає живою, гнучкою, драматичною;
- ефект потоку свідомості, характерний для модерністської літератури.

👉 Які приклади?

Як стилістичний прийом уживається для характеристики мовлення персонажів, зокрема з метою створення комічного ефекту – як, наприклад, у комедії М. Куліша «Мина Мазайло», де засобами мови розкривається характер однойменного героя:

«Жодна гімназистка не хотіла гуляти – Мазайло! За репетитора не брали – Мазайло! На службу не приймали – Мазайло! Од кохання відмовлялися – Мазайло! А він знову: Вам чого? – питаю».

🔄 Що схоже?

- ⇒ Еліпсис – пропуск частини речення, але без порушення логіки.
- ⇒ Апосіопеза – навмисне обірвання фрази («Якби ти тільки знав...»).
- ⇒ Анаколуф – саме зміна граматичної конструкції, а не її переривання.

🧩 Спробуй сам

Прочитай уривок та дай відповіді на запитання:

*«На сто колін, перед стома богами
Я падаю: прийди мені, прийди!»
(І. Драч)*

Які емоції виражає поет у цих рядках?

Чи можна відчуті тут злам граматичної або логічної побудови (ознаку анаколуфа)?

Як змінюється структура речення між першою та другою частиною?

Як впливає така побудова на інтонацію, ритм і силу звернення?

Спробуй перефразувати уривок у «правильній» граматичній формі.

Чи не втрачає він емоційності після цього?

Анафора

💬 Що це?

(від грец. *anaphora* – «повтор, винесення нагору») – стилістична фігура, у якій одне й те саме слово або група слів повторюються на початку кількох речень, висловів або рядків. Цей прийом надає мовленню ритмічності, логічної єдності та емоційного підсилення. По суті, анафора – це *повтор, який працює на пам'ять і почуття*.

🎯 Навіщо це?

Анафора використовується для того, щоб:

- підкреслити головну думку або тему промови;
- зосередити увагу слухача на ключовому слові чи образі;
- посилити емоційне звучання висловлювання;
- створити ритм і гармонію у тексті;
- допомогти запам'ятати важливу тезу або гасло.

Коли думка звучить кілька разів однаково – вона не просто повторюється, а вростає у свідомість слухача.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери слово або фразу, яку хочеш виділити (це може бути дієслово, іменник або короткий вираз).
2. Постав його на початку кількох речень або частин речення.
3. Повтори цей елемент 2–4 рази, щоб створити ритмічність.
4. Додай поступове наростання змісту – щоб кожен повтор вів далі, поглиблював зміст, а не просто дублював його.

Приклад побудови:

«Ми пам'ятаємо. Ми дбаємо. Ми діємо.»

📌 Де вживається?

- у публічних промовах, маніфестах, виступах лідерів;
- у поезії та гімнах, щоб створити мелодику і ритм;
- у рекламних текстах, щоб зробити гасло впізнаваним;
- у мотиваційних промовах чи молитвах, де важливо зберегти єдність почуттів і переконань.

🌟 Який ефект?

Анафора створює:

- емоційний підйом, наростання напруги й переконаності;
- відчуття єдності між частинами тексту;
- ритмічність і запам'ятовуваність;

- виразну мелодику мови – особливо у поетичних і риторичних текстах.

Вона перетворює слова на ритмічний пульс промови, який веде слухача від початку до кульмінації.

 Які
прикладі?

*I have a dream that one day this nation will rise up...
I have a dream that one day on the red hills of Georgia...
I have a dream that my four little children will one day live in
a nation...*

(Мартін Лютер Кінг, Вашингтон, 28 серпня 1963 р.)

*I день іде, і ніч іде,
I, голову схопивши в руки...
I плачуть діти, матері...
(Тарас Шевченко, «I день іде, і ніч іде»)*

*A крила має.
A крила має!
(Ліна Костенко, «Крила»)*

- Що схоже? ⇒ Епіфора – повтор у кінці речень («Я мрію про мир – для тебе, для нас, для всіх»).
- ⇒ Симплока – повтор і на початку, і в кінці («Хочу миру – не війни хочу»).
- ⇒ Тріколон – тричленна побудова з ритмічним повтором («Прийшли, побачили, перемогли»).
- ⇒ Паралелізм – подібна граматична структура без буквального повтору.

 Спробуй
сам

Знайди в цьому уривку повторювану фразу або конструкцію (анафору). Поясни, яку емоційну або смислову функцію вона виконує. Як змінювалося б сприйняття тексту, якби повтори забрати?

«Ми залишилися тут. Ми залишилися з тими, хто не зміг поїхати, з тими, хто не хотів тікати.

Ми залишилися зі своїми друзями, зі своїми вулицями, зі своїми будинками, зі своїми спогадами.

Ми залишилися, бо це наш дім, наша земля, наше повітря.

Ми залишилися, щоб говорити, щоб пам'ятати, щоб писати й називати речі своїми іменами.»

(Сергій Жадан, промова на «Книжковому Арсеналі», Київ, травень 2022 р.)

Антанаклаза

💬 Що це?

(від грец. *antanaklasis* – «віддзеркалення, повтор із відтінком») – це стилістичний прийом, у якому те саме слово повторюється кілька разів, але з різним значенням. Це гра смислів, де одне слово «відлунює» інше, проте з іншим підтекстом або емоцією. По суті, антанаклаза – це мовне дзеркало, у якому слово бачить саме себе... але в іншому світлі.

🎯 Навіщо це?

Антанаклаза використовується для того, щоб:

- створити гру значень і зробити текст глибшим, дотепним або парадоксальним;
- підкреслити протилежність або багатозначність певного слова;
- надати промові іронії, афористичності, елегантності;
- привернути увагу слухача до ключового поняття;
- показати силу слова, його багатоплановість у мові та думці.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери слово, яке має кілька значень або легко переноситься у новий контекст.
2. Повтори його у межах одного речення або поруч, але з іншим змістом.
3. Побудуй вислів так, щоб зміна сенсу була помітною, але природною.
4. Додай контекст – емоцію, інтонацію, протиставлення чи гру.

Приклад побудови:

«Серце шукає серце.»

(Перше «серце» – як людина, друге – як почуття.)
або

«Хто має силу – хай буде сильним у добрі.»

(Перше «сила» – фізична чи владна, друге – моральна.)

📌 Де вживається?

- у поезії – щоб заглибити образ або підкреслити двозначність;
- у ораторських промовах – для створення афористичності;
- у публіцистиці, політичному мовленні, рекламі – щоб фраза запам'ятовувалася;
- у щоденному мовленні, коли хочуть дотепно або іронічно відповісти.

🌟 Який ефект?

Антанаклаза створює:

- інтелектуальну гру – слухач починає мислити разом з автором;
- глибину значень – одне слово розкриває цілий спектр смислів;
- іронію, афористичність, дотепність;
- емоційне підсилення через повтор без повтору змісту;
- ритмічну завершеність і влучність фрази.

Антанаклаза – це коли одне слово промовляє більше, ніж здається.

👉 Які приклади?

*На гору вилізши, звелів собі: Гори!
І злізти вже не міг до ближніх із гори.
(Б. Кравців)*

*Грицю вже не до коси:
Виплив човен з-за коси,
В нім русявих дві коси.
Батько сердиться: «Коси!
В човна очі не коси!»
(О. Різників)*

*Думи мої, думи мої, квіти мої, діти!
Вирослав вас, доглядав вас, –
Де ж мені вас діти?
(Т. Шевченко)*

🔄 Що схоже? ⇒ Паронімія – гра слів, що подібно звучать, але мають різні корені («сон» – «сонце»).

⇒ Полісемія – багатозначність одного слова (антанаклаза її стилістично використовує).

⇒ Оксюморон – поєднання протилежних понять («живий труп»).

⇒ Антитеза – контраст думок без повтору того самого слова.

🧩 Спробуй сам

Подумай над словом, яке має кілька смислів (наприклад: час, світ, сила, воля, слово).

Склади коротке речення або дві фрази, у яких воно повторюється, але з іншим змістом.

Антитеза

💬 Що це?

(від грец. *antithesis* – «протиставлення») – це стилістична фігура, у якій протиставляються два поняття, думки чи образи. Її мета – показати контраст, суперечність або парадокс, щоб підкреслити смислову глибину висловлювання.

По суті, антитеза – це *зіткнення протилежностей, яке змушує мислити*.

🎯 Навіщо це?

Антитеза допомагає:

- акцентувати увагу на важливій відмінності або конфлікті ідей;
- створити напругу, динаміку, драматизм у тексті;
- зробити аргумент більш виразним і переконливим;
- показати складність або двоїстість ситуації;
- підкреслити моральний чи емоційний вибір.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери два протилежні за змістом поняття (добро – зло, життя – смерть, світло – темрява).

2. Побудуй речення або паралельні конструкції, у яких вони зіставляються.

3. Використай сполучники або прийоми, що виражають протиставлення: а, але, проте, однак, зате, не ... а ...

4. Додай логічний або емоційний акцент, щоб контраст став помітним і значущим.

Приклад побудови:

*«Ми говоримо, щоб жити,
а вони мовчать, щоб вижити.»*

📌 Де вживається?

- у філософських і публіцистичних текстах, де розкривається протиріччя життя;
- у політичних промовах для підсилення аргументації;
- у поезії для створення контрасту настроїв;
- у художній літературі як засіб характеристики персонажів або ситуацій.

🌟 Який ефект?

Антитеза створює:

- виразний контраст і напруження;
- логічну гостроту, чіткість думки;
- динаміку, що утримує увагу слухача чи читача;
- естетичне відчуття рівноваги між протилежностями.

Вона робить текст глибшим і багатовимірним, показуючи складність світу і людського вибору.

👉 Які
приклади?

*Світло переможе темряву,
але й темрява навчить цінувати світло.
(Сергій Жадан, «Темрява і світло»)*

*Життя коротке – мистецтво вічне.
(Гіппократ)*

*Не знищить зло добра,
але й добро не мусить мовчати.*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Парадокс – теж поєднує протилежності, але у формі логічної суперечності.
- ⇒ Оксиморон – протилежні поняття в одному образі («гаряча крига»).
- ⇒ Дисонанс – зіткнення контрастних звуків або смислів.
- ⇒ Антиметабола – повтор із перестановкою елементів, що створює протиставлення.

🧩 Спробуй
сам

Прочитай уривки із віршів Василя Стуса.
Знайди приклади антитези – протиставлення понять чи образів.
Поясни, як вони допомагають передати внутрішній стан ліричного героя.

*«Як добре те, що смерті не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест, –
що перед вами, судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верст.»
(Василь Стус, «Як добре те, що смерті не боюсь я»)*

*«Ні, не тебе я так люблю, як волю.
Та й ти не зради, тільки відпусти.»
(Василь Стус, «Ні, не тебе я так люблю...»)*

Антитетон

💬 Що це?

(від грец. *antítheton* – «протиставлення») – це стилістична фігура, у якій дві протилежні думки, поняття або образи ставляться поряд для підсилення контрасту.

На відміну від простої антитези, антитетон має структурну симетрію і часто подається у формі короткого вислову або афоризму.

🎯 Навіщо це?

Антитетон використовується для того, щоб:

- загострити думку через різкий контраст;
- викликати емоційну реакцію у слухача чи читача;
- передати двоїстість або суперечливість людського досвіду;
- посилити переконливість аргументу у промові чи діалозі;
- надати афористичності й чіткості висловлюванню.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери дві протилежні ідеї (життя – смерть, добро – зло, любов – ненависть).
2. Розташуй їх поруч або у симетричних частинах речення.
3. З'єднай сполучниками а, але, проте, зате, однак.
4. Збережи баланс граматичної побудови – обидві частини мають бути схожими за формою.

Приклад побудови:

*«Живі – у домовині. Мертві – ні,
хоча тюремним муром всіх притисло.»
(Василь Стус)*

📌 Де вживається?

- у промовах, щоб зробити аргумент більш переконливим;
- у поезії, щоб передати боротьбу протилежних почуттів;
- у прислів'ях і афоризмах, щоб створити глибокий, запам'ятовуваний зміст;
- у філософських текстах, щоб показати напруження між ідеями.

🌟 Який ефект?

Антитетон створює:

- логічну ясність через зіставлення;
- емоційне напруження;
- ритмічність і симетрію вислову;

- враження мудрості або афористичності.

Це улюблена фігура ораторів і поетів, бо в ній – сила протилежностей, що взаємно підсилюють одна одну.

 Які
прикладі?

*Ви чули, що було стародавнім наказане: Не вбивай, а хто вб'є, підпадає він судові. А Я вам кажу, що кожен, хто гнівається на брата свого, підпадає вже судові.
(від Матвія 5:21-48)*

*Не вихваляти Цезаря прийшов я,
А погребати.
(Шекспір В. «Юлій Цезар»)*

*Я стою перед вами не як пророк, а як твій смиренний
слуга, народе.
(Нельсон Мандела)*

 Що схоже? ⇒ Антитеза – ширше поняття, що означає будь-яке протиставлення;
⇒ Оксюморон – поєднання протилежних слів у межах однієї фрази («гірка радість»);
⇒ Паралелізм – подібна структура без внутрішнього конфлікту;
⇒ Хіазм – дзеркальне розташування протилежних частин («Не для школи, а для життя навчаємось»).

 Спробуй
сам

Прочитай уривок і знайди в ньому антитетон. Поясни, як саме він посилює зміст.

*«Це був найкращий час, це був час найгірший, це був вік мудрості, це був вік дурості, це була епоха довіри, це була епоха недовіри, це була пора Світла, це була пора Темряви, це була весна надії, це була зима відчаю, ми мали все до нас, ми не мали нічого до нас, усі ми йшли навпростець до небес, усі ми йшли навпростець іншим шляхом – одно слово, доба була настільки подібна до доби теперішньої, що деякі з найгаласливіших можновладців наполягали, щоб її сприймали – добре, чи погано – лише у найвищому ступені порівняння.»
(Чарльз Діккенс «Повість двох міст»)*

Апокопа

💬 Що це?

– це стилістичний прийом або фонетичне явище, у якому відсікається (втрачається) кінцева частина слова – один або кілька звуків чи складів.

Таке скорочення надає висловлюванню ритмічності, розмовної природності, поетичної виразності або емоційної стисненості.

По суті, апокопа – це звукове «обрізання», яке додає мові легкості, динаміки, а іноді – драматичної уривчастості.

🎯 Навіщо це?

Апокопа використовується для того, щоб:

- створити ритм або риму в поетичному тексті;
- надати мові природності (живої розмовної інтонації);
- передати емоційний стан – уривчастість, схвильованість, поспіх;
- досягти милозвучності або стилістичного ефекту;
- підкреслити індивідуальність мовлення персонажа (у художньому тексті).

⚙️ Як утворюється?

1. Візьми слово й усічи його кінець – голосний, склад або закінчення.
2. Переконайся, що сенс зрозумілий із контексту.
3. Використай таку форму у вірші, діалозі чи пісенному тексті, щоб створити ефект легкості або емоційності.
4. Не зловживай: апокопа – це прикрасна фігура, не помилка.

Приклад побудови:

«Йди ж бо, серц'! Не плач, не тужи.»

(від *серце* → *серц'* – усічення кінцевого складу для рими й милозвучності)

📌 Де вживається?

- у поезії – для збереження ритму, рими або емоційного ефекту;
- у піснях і народній творчості – щоб фраза звучала природно у співі (*«ой лети ж, соколоньку...»*);
- у розмовному мовленні – як ознака емоційності (*«добраніч», «доброго вечор'»*);
- у драматичних монологів, щоб передати уривчастість почуттів.

🌟 Який ефект?

Апокопа створює:

- музикальність, легкість звучання;

- природну емоційність;
- ефект розмовної або народної мови;
- підсилення ритму або рими;
- відчуття неповноти, обірваності – як відгук почуття чи подиху.

Апокопа – це наче *півслова, яке дихає змістом*.

 Які
прикладі?

*Джере-джерере-джерело пробива собі шлях;
На своїх плечах ще мале дівча несе з болю чан і вбача, що
то вада є;
Хай бува в тобі заряду не по лікоть, а по палець і хай
хтось хова за посмішкою ненависть і заздрість.
(«Teresa & Maria»)*

Що схоже?

- ⇒ Елізія – випадіння звуку або складу *всередині* слова чи між словами («в серці» → «в серці» → «в серці»).
- ⇒ Синкопа – пропуск звуків у середині слова («пам'ятати» → «пам'тати»).
- ⇒ Афереза – усічення на початку слова («(о)суд» → «суд»).

Спробуй
сам

Прочитай уголос уривок.
Спробуй відчутти, як усічення (апокопа) робить мову легшою, співучішою, емоційнішою.
Візьми просте речення. Тепер спробуй зробити з нього художній рядок, використовуючи апокопу.

*«Що кидає тебе у відчай?
Котра частина твого „я”?
Ота, що плаче?
Та, що квилить?
Ота, що наріка?»*

(Л.Ярмак)

Апосіопеза

💬 Що це?

(від грец. *aposiōpao* – «замовкаю, уриваю слово») – це стилістичний прийом, у якому мовець раптово обриває фразу, не договорюючи думку до кінця.

Цей прийом виражає сильне почуття – страх, гнів, розпач, хвилювання, подив, ніжність або навіть урочистість.

Іноді апосіопеза передає мовчання, яке говорить більше, ніж слова.

По суті, апосіопеза – це емоційна пауза, *крик без крику, мовчання, що звучить*.

🎯 Навіщо це?

Апосіопеза використовується для того, щоб:

- передати емоційний вибух або безсилля перед почуттям;
- створити ефект драматичної напруги або недомовленості;
- залучити читача / слухача до домислення, співпереживання;
- підсилити правдивість емоцій – бо в житті ми часто не договорюємо;
- зробити мову живою, психологічно достовірною.

⚙️ Як утворюється?

1. Почни речення або фразу, але не завершуй її логічно.
2. Заміни пропущену частину паузою або трьома крапками.
3. Залиш слухачеві простір для уяви: він має *домислити, чому промовець замовк*.
4. Додай емоційний контекст – інтонацію, вигук, звертання, щоб пауза «звучала».

Приклад побудови:

«Якби ти тільки знав, що я...»

(Замовкання передає емоційний надрив.)

📌 Де вживається?

- у поезії й прозі – для передачі емоцій, напруги, внутрішнього конфлікту;
- у драматичних монологів – як природна реакція персонажа;
- у ораторському мовленні – для створення ефекту паузи перед кульмінацією;
- у розмовній мові, коли емоція сильніша за слова.

🌟 Який
ефект?

Апосіопеза створює:

- емоційну глибину і справжність мовлення;
- напруження – слухач очікує продовження;
- ефект недомовленості, який стимулює уяву;
- психологічну достовірність – мова звучить живо;
- драматичну кульмінацію, коли мовчання стає голосом емоції.

Апосіопеза – це риторика мовчання, мова тиші між словами.

👉 Які
приклади?

– Ха-ха-ха!... всіх... викоренити... ха-ха-ха!... щоб і на
насіння... всіх!... а-ха-ха... – вона аж хлипала.
(М. Коцюбинський)

*Бо я вдень не одинока –
З полем розмовляю,
Розмовляю і недолю
В полі забуваю,
А вночі... – та й оніміла, Сльози полилися...
(Т. Шевченко)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Еліпсис – пропуск частини речення, але без емоційного обриву.
- ⇒ Періфраз – заміна слів іншими виразами, але без замовкання.
- ⇒ Психологічна пауза – подібна, але не завжди пов’язана з граматичним обривом.
- ⇒ Ампліфікація – навпаки, розгортання думки (апосіопеза – її антипод).

🧩 Спробуй
сам

Прочитай ці речення. Що «говорить» тиша після трьох крапок?

*«Там, під горою, в посмутнілій хаті,
стоїть труна... а там, на тій горі...
І пізнє літо... снопики на нивці...
гукає мати... бігає хлоп'я...
А там, у гробі...»
(Ліна Костенко)*

*«Ми йшли туди... Та яке там йшли... Летіли, рвалися...
Тож ми вірили, що там... Зрештою, ти сам знаєш...»
(У. Самчук)*

Архетип

Що це?

(від грец. *archetypon* – «первісний образ, прообраз») – це споконвічний, універсальний образ або ідея, що живе у колективній підсвідомості людства і постійно повторюється в міфах, релігії, мистецтві, літературі. Інакше кажучи, архетип – це первинний символ людського досвіду, який ми впізнаємо, навіть не усвідомлюючи його походження.

Навіщо це?

Архетип використовується для того, щоб:

- виразити загальнолюдські почуття, досвід і моделі поведінки;
- зробити образ зрозумілим усім народам і епохам;
- поглибити художній зміст через звернення до колективного несвідомого;
- надати твору символічного, міфічного звучання;
- передати ідеї добра, зла, любові, смерті, відродження, героїзму.

Архетип – це пам'ять людства, закодована в образах.

Як утворюється?

- Через постійне повторення певних ситуацій, образів, сюжетів і мотивів у культурі.
- Часто реалізується у вигляді символів або персонажів – героя, матері, мудреця, тіні, подорожі.
- Може бути індивідуально переосмисленим у конкретного автора, але завжди несе колективний сенс.

Приклад побудови:

Герой, який проходить випробування і повертається зміненим, – архетип «шляху героя».

Вічна боротьба світла й темряви – архетип «добра і зла».

Відродження після смерті – архетип «фенікса».

Де вживається?

- у міфології – як основа оповідей про богів, героїв, створення світу;
- у літературі й мистецтві, для створення універсальних, «вічних» образів;
- у психології (К. Г. Юнг) – як моделі колективного несвідомого;
- у релігійних текстах, де архетипи мають сакральне значення;

- у сучасній культурі й мас-медіа – як повторювані сюжети (герой, зрада, шлях, спасіння).

🌟 Який ефект?

Архетип створює:

- глибину й універсальність художнього образу;
- відчуття знайомості, навіть у новому сюжеті;
- емоційний резонанс між твором і читачем;
- вихід від особистого до вселюдського, від конкретного – до вічного.

Це фігура, у якій людство впізнає саме себе.

👉 Які приклади?

Архетип героя – Прометей, Геракл, Дон Кіхот, Шевченків Кобзар, сучасний волонтер чи воїн.

Архетип матері – Богородиця, Мати-Україна, мати-берегиня в народній творчості.

Архетип тіні – демонічна сторона людської душі (Мефістофель, Гумберт, Каїн).

Архетип подорожі – «Одіссея», «Божественна комедія».

Архетип відродження – фенікс, воскресіння, весна, новий день.

🔄 Що схоже?

- ⇒ Символ – конкретний знак, тоді як архетип – глибинна ідея, що стоїть за ним.
- ⇒ Аллегорія – образ із чітким моралізованим змістом; архетип – універсальний і відкритий.
- ⇒ Міф – художня форма, у якій архетип оживає.
- ⇒ Мотив – окремий повторюваний елемент, що може бути проявом архетипу.

🧩 Спробуй сам

1. Подумай, який архетип тобі найближчий (*герой, мандрівник, мати, мудрець, тінь, творець, дитина*).
2. Опиши одним реченням ситуацію або образ, у якому цей архетип проявляється сьогодні.
3. Відчуй, як через архетип особисте перетворюється на універсальне.

Наприклад:

Волонтер, який щодня везе допомогу – сучасний архетип героя.

Жінка, яка молиться за всіх, – архетип матері-берегині.

Людина, що не здається навіть у темряві, – архетип відродження.

Асиндетон

💬 Що це?

(від грец. *asyndeton* – «безсполучниковий») – це стилістичний прийом, у якому свідомо пропускаються сполучники між однорідними членами речення або частинами вислову.

Завдяки цьому мова стає динамічною, напруженою, ритмічною, створюється ефект швидкого руху чи емоційного напливу.

По суті, асиндетон – це мовна стріла, яка летить без зупинок, без «і» та «але».

🎯 Навіщо це?

Асиндетон використовується для того, щоб:

- передати швидкість, напругу, енергію подій або думок;
- створити ефект переліку, коли події йдуть одна за одною;
- посилити драматизм, рішучість, емоційний вибух;
- надати висловлюванню ритмічної стисненості й сили;
- зосередити увагу на ключових словах, а не на граматичних зв'язках.

⚙️ Як утворюється?

1. З'єднай кілька частин речення без сполучників (*і, та, або, але* тощо).
2. Використай коми, тире або паузи для створення ритму.
3. Побудуй фразу так, щоб швидкість мовлення відповідала емоції.
4. Залиши відчуття руху або переливу дії.

Приклад побудови:

«Прийшли, побачили, перемогли.»

(Три дії поспіль, без жодного сполучника – ідеальний асиндетон.)

📌 Де вживається?

- у ораторському мовленні – щоб створити ритм і силу аргументу;
- у поезії – щоб посилити емоційне напруження;
- у публіцистиці та рекламі – для стислості й динаміки;
- у щоденному мовленні, коли хочеться сказати швидко й енергійно.

🌟 Який ефект?

Асиндетон створює:

- емоційне нагнітання, відчуття напливу дій;

- ритмічний темп, який підхоплює слухача;
- суворість, уривчастість, динаміку;
- ефект невідворотності – події накочуються, як хвилі.

Він додає вислову енергію миттєвості, наче текст дихає прискорено.

 Які
прикладі?

*Зимовий вечір. Тиша. Ми.
(П. Тичина)*

*Зима. На фронт, на фронт!... а на пероні люди...
(В. Сосюра)*

*Зціпив зуби. Блідий-блідий!
За байраком село палало.
Хтось прикладом у спину – йди! / – Вас чимало!
(Є. Плужник)*

*Пропало, пройшло, пролетіло,
Минулося, щезло, сплигло, лишень головешками тліло,
Лишень попелищем цвіло.
(І. Драч)*

 Що схоже? ⇒ Полісиндетон – навпаки, з надлишком сполучників («і день, і ніч, і сонце, і дощ»).

⇒ Еліпсис – пропуск окремих слів, але не сполучників.

⇒ Тріколон – трикратна побудова фраз для ритмічності (може поєднуватися з асиндетоном).

⇒ Паралелізм – подібна структура фраз без обов'язкового пропуску сполучників.

 Спробуй
сам

Прочитай уривок і визнач, які сполучники пропущено.
Як це вплинуло на темп, настрій, енергію тексту?

*«Вітер, дощ, темрява, блискавка – ніч жива, ніч
рухається.»*

Спробуй додати сполучники.
Як змінюється звучання? Чи не зникає відчуття сили й руху?

Асонанс

💬 Що це?

(від лат. *assonare* – «звучати подібно») – це звукова фігура поетичної мови, у якій повторюються однакові або подібні голосні звуки в сусідніх словах чи рядках. Інакше кажучи, асонанс – це співзвуччя голосних, яке створює мелодійність, гармонію, настрій і внутрішній ритм тексту.

🎯 Навіщо це?

Асонанс використовується для того, щоб:

- створити милозвучність і мелодійність поетичного мовлення;
- передати емоційний настрій – ніжність, журбу, спокій або напруження;
- підсилити звучання вірша або фрази без рими;
- підкреслити смислову єдність слів через повтор голосних;
- створити фонічний образ, який впливає на слух і відчуття читача.

Асонанс – це музика голосних, що звучить усередині слова.

⚙️ Як утворюється?

- Повторюються однакові голосні (найчастіше *а, о, е, і, у, и*).
- Звуки можуть збігатися:
 - у сусідніх словах (*гора моя висока*),
 - у кінці рядків (*слово – дорога – тривога*),
 - у всьому тексті, створюючи звукову домінанту.
- Часто асонанс супроводжує алітерацію (повтор приголосних).

Приклад побудови:

«Мовчить земля, і далеч мрії лине» – (повтор голосного *и, е*).

«Гори мов горять у морі золота» – (повтор *о, а*).

«Лунає жайвір у блакиті височінь» – (повтор *а, і*).

📌 Де вживається?

- у поезії, для створення ритму, музичності, звучності;
- у ораторському мистецтві, щоб мова звучала гармонійно і запам'ятовувалася;
- у піснях, народних прислів'ях, загадках, де звук підсилює зміст;
- у художній прозі, як фонічний елемент опису природи чи емоцій.

🌟 Який ефект?

Асонанс створює:

- звукову гармонію та єдність тексту;
- емоційне забарвлення (світле, сумне, урочисте);
- музикальність і ритмічність мовлення;
- ефект "підспіву" змісту звуками – коли форма відчуває зміст.

Це фігура, у якій звук стає емоцією, а слово – музикою.

👉 Які приклади?

Сонце гріє, вітер віє...
(Т. Шевченко).

*Була гроза, і грім гримів,
Він так любив гриміти,
Що аж тремтів, що аж горів
На трави і на квіти.*
(М.Вінграновський)

🔄 Що схоже?

- ⇒ Алітерація – повтор приголосних звуків (разом утворює з асонансом звукову палітру).
- ⇒ Рима – повтор звуків у кінці рядків, тоді як асонанс діє всередині.
- ⇒ Евфонія – загальна милозвучність мови, у якій асонанс – один із засобів.
- ⇒ Звукова символіка – коли звук має емоційне значення (наприклад, *а* – відкритість, *і* – ніжність).

🧩 Спробуй сам

1. Обери емоцію: спокій, радість, смуток, тривогу.
2. Склади коротке речення або рядок, у якому повторюється певний голосний звук.
3. Прочитай уголос – чи створює звук відповідний настрій?

Наприклад:

«І світ ясний зринає в синій тиші.» – (і, и) – спокій, тиша.
«О полум'я життя, о хвиле віри!» – (о, і) – урочистість.
«А там, де трава, там рання радість.» – (а) – відкритість, теплий тон.

Веллеризм

💬 Що це?

(від імені *Sam Weller* – дотепного персонажа з роману Ч. Діккенса «*Посмертні записки Піквікського клубу*») – це стилістичний прийом, у якому висловлювання містить іронічну або несподівану репліку, приписану певній особі, часто у формі короткого діалогу або цитати.

Типова структура веллеризму:

цитата + уточнення, хто і за яких обставин це сказав.

По суті, веллеризм – це дотепна «міні-сцена», де слова набувають нового смислу завдяки контексту.

🎯 Навіщо це?

Веллеризм використовується для того, щоб:

- передати іронію, гумор або сарказм;
- висміяти певну ситуацію чи людську поведінку;
- оживити текст діалогічністю, «живим голосом»;
- показати народну мудрість або життєвий досвід через дотеп;
- створити сатиричний ефект і запам'ятовуваність вислову.

⚙️ Як утворюється?

1. Почни з короткої фрази чи приказки – дотепної, іронічної або відомої.
2. Додай пояснення, хто це сказав і за яких обставин – найчастіше з несподіваним комічним контрастом.
3. Створи ефект зіткнення серйозного й буденного, піднесеного й абсурдного.

Приклад побудови:

«Не все те золото, що блищить», – сказала бабуся, натираючи каструлю.

(Цитата + комічне уточнення → гумористичний ефект.)

📌 Де вживається?

- у сатирі, пародії, гумористичній літературі;
- у народній творчості – приказках, прислів'ях, анекдотах;
- у ораторському мовленні – для дотепного коментаря чи «розрядки»;
- у повсякденній розмові, щоб надати словам легкості, іронії.

🌟 Який ефект?

Веллеризм створює:

- гумористичний контраст між висловом і ситуацією;
- пародійність, іронічність, колоритність мовлення;

- ефект «народної мудрості з підморгуванням»;
- жвавість і динаміку тексту.

Він додає мові теплого дотепу – те, що усміхає без образ.

 Які
приклади?

Таке життя. А життя – то складна комбінація, як казав Костя Капітан. І як казав Мендель Маранц... Зреештою, чи не однаково, хто що казав?
(Віктор Рафальський, «Незвичайні пригоди трьох Обормотів у Країні Чудес»)

Як казав Заливайло, він має вже проекта самохідних лопухів. Самі ростуть, самі й на цукрозавод своєю ходою транспортуються!
(Остан Вишня, «Усмішки, гуморески, флейтони»)

Геннадій їздив на старій, що ледве дихала, вантажівці, яку ми залюбки використовували для "викидів", як казав Юрко, за місто, тобто колективних гулянок із дівчатами.
(Валерій Шевчук, «Горбунка Зоя»)

 Що схоже?

- ⇒ Пародія – має схожий сатиричний ефект, але на ширшому рівні.
- ⇒ Антитеза – зіставляє протилежні поняття, а веллеризм – ситуації.
- ⇒ Іронія – веллеризм є її конкретною формою.
- ⇒ Перифраза – передає зміст іншими словами, а не через комічний контраст.

 Спробуй
сам

Прочитай уривки й знайди в кожному веллеризм:

«Тоді наступне питання: Якого біса тобі від мене треба, як сказав чоловік, що побачив привида?
Вийди з ним, як сказав батько своїй дитині, коли вона проковтнула камінь».
Дуже радий вас бачити, і сподіваюся, що наше знайомство буде довгим, сказав генерал купюрі п'ять фунтів.»
(з «Посмертних записок Піквікського клубу» Чарльза Дікенса)

Гіпербатон

💬 Що це?

(від грец. *hyperbaton* – «переступ, відхилення») – це стилістичний прийом, у якому звичний порядок слів у реченні порушується шляхом роз'єднання логічно пов'язаних частин або перестановки їх на нетипові позиції.

Якщо інверсія просто змінює порядок слів, то гіпербатон створює внутрішню хвилю ритму, коли слова «*відходять одне від одного*», щоб привернути увагу до змісту або емоції.

По суті, гіпербатон – це свідоме «порушення порядку» задля гармонії.

🎯 Навіщо це?

Гіпербатон використовується для того, щоб:

- підкреслити певне слово або вираз;
- зробити мову поетичною, музичною, мелодійною;
- створити урочистий або емоційний тон;
- надати фразі динаміки, піднесення, краси;
- виділити індивідуальний стиль автора.

⚙️ Як утворюється?

1. Візьми речення з нормальним (звичним) порядком слів.
2. Роз'єднай слова, що граматично пов'язані (прикметник і іменник, присудок і додаток, тощо).
3. Перестав один із компонентів далі або на початок речення.
4. Переконайся, що така «зміна місць» підсилює емоційний ефект або створює ритм.

Приклад побудови:

«*Я бачив ніжні очі твої.*» – Очі твої бачив я, ніжні.
(роз'єднання пов'язаних слів – виразність, ритм, емоція)

📌 Де вживається?

- у поезії – для ритму, музичності, піднесеності;
- у ораторському мовленні – для урочистих промов;
- у літературній прозі – для вираження внутрішнього стану героя;
- у щоденному мовленні – рідше, але часто у вигляді цитати або емоційного вислову.

🌟 Який ефект?

Гіпербатон створює:

- музичність і хвилеподібність мовлення;
- емоційний акцент через зміну ритму;

- поетичну образність і плавність звучання;
- ефект «глибини» – коли структура речення передає стан душі;
- естетичну красу і велич слова.

Гіпербатон – це коли порушення стає мистецтвом.

 Які
прикладі?

– Це робота – відповів мій дядько веселився –
*Хеймскрінгла, Сноррі Стурлусон, відомого ісландського
автора дванадцятого століття! Це хроніка норвезьких
князів, які панували в Ісландії!*
(«Подорож до центру Землі» Жюль Верна)

*Я вірю – пояснив – що ми повинні зробити це іспанською
мовою, а потім зробити її британською, коли ми вже
взяли цей трюк. А тепер – додано – Інквізиторська
гвардія піде на полювання на першу відьму, бо feivor.*
(«Хороші прикмети» Террі Пратчетта і Ніла Гаймана)

 Що схоже?

- ⇒ Інверсія – просте переставлення слів, гіпербатон – складніше «розірвання» граматичних пар.
- ⇒ Антитеза – може поєднуватися з гіпербатомом для контрасту.
- ⇒ Паралелізм – структурна подібність, гіпербатон – структурна асиметрія.
- ⇒ Ампліфікація – підсилення через нагромадження, гіпербатон – через ритмічне зміщення.

 Спробуй
сам

Прочитай та визнач, які слова «роз'єднані» для емоційного ефекту?

*«Бо свята земля, на якій я принижена, за духи, що
оточують мене, за глибокий і вічний біль, що я відчуваю,
за вас, О ніч!, і за привидами, що населяють вас, я
присягаю переслідувати цього демона, який викликав ці
нещастя, доки один з двох не впаде в битві до смерті.»*
(«Франкенштейн або сучасний Прометей» Мері Шеллі)

Гіпербола

💬 Що це?

(від грец. *hyperbolē* – «перебільшення, надмір») – це троп, стилістична фігура, у якій свідомо перебільшується міра, сила, кількість або значення предмета, явища, почуття чи дії для досягнення більшої виразності, емоційності або гумору.

По суті, гіпербола – це мовна лупа, що збільшує об'єкт, аби показати не розмір, а почуття.

🎯 Навіщо це?

Гіпербола використовується для того, щоб:

- передати сильні емоції (здивування, любов, страх, захоплення);
- підкреслити значущість або велич явища;
- створити художній образ – яскравий, запам'ятовуваний;
- надати тексту комічного чи сатиричного ефекту;
- виразити суб'єктивне ставлення автора до сказаного.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери об'єкт (предмет, почуття, дію), який хочеш підкреслити.
2. Подай його у значно збільшеному вигляді – кількісно або якісно.
3. Використай порівняння, метафору, цифри, нереальні характеристики.
4. Переконайся, що перебільшення зрозуміле як художній прийом, а не як фактична помилка.

Приклад побудови:

«Я сто років чекав цієї зустрічі!»

(емоційне перебільшення тривалості → сила почуття)

📍 Де вживається?

- у поезії, піснях, прозі – для створення емоційного підйому;
- у ораторських промовах – щоб посилити вплив на слухача;
- у народній творчості – казках, думах, прислів'ях;
- у розмовній мові, де перебільшення часто передає емоційність:

«Я це тисячу разів казала!», «Він спить цілу вічність!»

🌟 Який ефект?

Гіпербола створює:

- емоційне напруження й виразність мовлення;

- образність і динаміку тексту;
- ефект живої, відвертої емоції;
- риторичну силу – через перебільшення слухач відчуває масштаб;
- поетичність і гумор – залежно від контексту.

Гіпербола – це правда почуття, висловлена через перебільшення.

 Які
прикладі?

*Ти і я – це вічне, як небо.
Доки мерехтітимуть світи,
Будуть Я приходити до Тебе.
І до інших йтимуть
Горді Ти.
(В. Симоненко)*

*швидкий, як блискавка, блискавичний;
численний, як пісок на березі моря;
ми не бачилися вже сто років!*

 Що схоже?

- ⇒ Адинатон – перебільшення неможливого («Як небо впаде – тоді забуду»).
- ⇒ Метафора – образне перенесення, але без виміру надмірності.
- ⇒ Ампліфікація – розгортання думки, не завжди через перебільшення.
- ⇒ Іронія – може містити гіперболу як засіб підкреслення абсурду.

 Спробуй
сам

Прочитай і визнач, які слова створюють ефект гіперболи:

*«Він кричав так, що навіть гори здригнулись.»
«Сонце палило, мов тисяча вогнів.»
«Її усмішка могла розтопити лід на Північному полюсі.»*

Який емоційний настрій передає кожен приклад?

Градація

Що це?

(від лат. *gradatio* – «сходження, поступовість») – це стилістична фігура, стилістичний прийом, у якому слова, вислови або речення розташовуються в певній послідовності з поступовим наростанням або послабленням емоційного, смислового чи логічного напруження.

Інакше кажучи, це «сходи почуттів або думок», де кожне наступне слово або речення сильніше (або слабше) за попереднє.

По суті, градація – це риторичний рух, коли слово веде до кульмінації, а не стоїть на місці.

Навіщо це?

Градація використовується для того, щоб:

- посилити або ослабити емоційний ефект (створити ритмічну динаміку);
- побудувати логічний розвиток думки – від меншого до більшого (або навпаки);
- створити напруження, кульмінацію або ефект «вибуху» у тексті;
- зробити мовлення мелодійним, переконливим, поетичним;
- виокремити основну ідею через логічний або емоційний підйом.

Як утворюється?

1. Обери 3–5 слів або висловів, пов'язаних спільним змістом.
2. Розташуй їх так, щоб кожне наступне посилювало попереднє (або, рідше, послаблювало).
3. Можеш використовувати синоніми, однорідні члени речення, короткі фрази або речення.
4. Заверш побудову кульмінацією – найсильнішим, найемоційнішим елементом.

Приклад побудови:

«Я прийшов, побачив, переміг.»

(класична градація з наростанням дії.)

Де вживається?

- у поезії та художній прозі – для створення ритму й емоційного напруження;
- у публіцистиці та ораторському мовленні – для переконання й пафосу;

- у щоденному мовленні – коли хочемо передати поступовий розвиток емоції.

🌟 Який ефект?

Градація створює:

- емоційний підйом або, навпаки, спокійне згасання;
- ритмічну мелодику мовлення;
- відчуття кульмінації – «вибуху» думки;
- переконливість і виразність;
- логічну завершеність або драматичний ефект.

Вона – як сходи, якими піднімається емоція, або спускається тиша.

👉 Які приклади?

*Так, мабуть, і в часи Бояна
Квітчалася пора весняна,
І накрапали молоді дощі,
І хмари насувалися з Таращі,
І яструби за обрій углибали,
І дзвінко озивалися цимбали,
І в пралісах озера голубі
Вглядалися в небесну дивну ясність.
Все – як тоді. А де ж вона сучасність?
Вона в найголовнішому: в тобі.
(В. Мисик, «Сучасність»)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Ампліфікація – розширення думки через додавання, не завжди зі зростанням.
- ⇒ Анафора – повтор на початку фраз, але без поступового наростання.
- ⇒ Клімакс – різновид градації зі стрімким підйомом до вершини.
- ⇒ Антиклімакс – градація зі спадом (емоційне «згасання»).

🧩 Спробуй сам

Візьми будь-яке слово (наприклад: *любити, вірити, чекати, рости, мріяти*)

і побудуй три–чотири сходинки емоції або дії.

Приклади:

«Я шепочу, говорю, кричу.»

«Я вірю, сподіваюсь, знаю.»

«Я дивлюсь, бачу, прозріваю.»

Гротеск

Що це?

(від італ. *grottesco* – «дивний, химерний, фантастичний»)
– це художній засіб, у якому реальне поєднується з фантастичним, комічне – з трагічним, величне – з потворним, створюючи навмисно перебільшений, деформований, але глибоко символічний образ.
Інакше кажучи, гротеск – це світ у кривому дзеркалі, у якому через перебільшення і спотворення виявляється правда про людину та суспільство.

Навіщо це?

Гротеск використовується для того, щоб:

- оголити внутрішню суть явища, показавши її в крайній формі;
- поєднати серйозне й смішне, викриваючи безглуздість або абсурдність;
- передати глибокий соціальний чи моральний протест;
- викликати шок, здивування, емоційне напруження;
- розкрити суперечність між зовнішнім виглядом і внутрішньою суттю.

Гротеск – це правда, сказана мовою перебільшення й абсурду.

Як утворюється?

- Поєднуються несумісні елементи – трагічне і комічне, прекрасне й потворне, реальне й фантастичне.
- Використовується гіпербола, іронія, пародія, фантастика, символіка.
- Образи мають зовнішню абсурдність, але несуть глибоку внутрішню логіку.

Приклад побудови:

«Людина з обличчям годинника, яка весь час поспішає, але нікуди не встигає.»

«Суспільство, де кожен носить маску – і давно забув своє справжнє обличчя.»

Де вживається?

- у літературі (особливо в сатирі, драмі, фантастиці, модернізмі);
- у живописі, театрі, кіно – для створення сильного візуального враження;
- у публіцистиці – як спосіб показати абсурдність політичної чи соціальної ситуації;
- у риторичі – для шокового ефекту, щоб змусити аудиторію замислитись.

★ Який ефект?

Гротеск створює:

- емоційний контраст – між сміхом і жахом, іронією й трагізмом;
- ефект абсурду, який примушує думати;
- відчуття деформації звичного світу, щоб показати його справжню сутність;
- глибокий художній і моральний підтекст.

Це прийом, у якому спотворене стає дзеркалом істини.

👉 Які приклади?

Ф. Кафка, «Перевтілення» – людина прокидається комахою, і в цьому – правда про її самотність.

Т. Шевченко, «Сон (У всякого своя доля)» – поєднання сну, глузування і страшною правди про деспотизм.

Лесь Подерв'янський, «Павлік Морозов» – сучасний гротеск абсурдної героїзації.

🔄 Що схоже?

⇒ Сатира – також викриває вади, але без фантастичної деформації.

⇒ Іронія – тонша, ніж гротеск, не спотворює реальність, а лише натякає.

⇒ Гіпербола – перебільшення, часто входить у структуру гротеску.

⇒ Пародія – грайлива форма викриття через наслідування.

🧩 Спробуй сам

1. Вибери буденну ситуацію (*черга, нарада, урок, свято, транспорт, політика*).
2. Уяви її в абсурдній, перебільшеній формі – так, щоб сміх межував із сумом.
3. Опиши одним-двома реченнями – створивши свій маленький гротеск.

Наприклад:

«На нараді всі мовчали, бо кожен мав свій мікрофон – але вимкнений.»

«У черзі до банкомата стояли манекени – вони знали, що грошей однаково немає.»

«На святі щастя всі плакали, бо забули, як це – сміятися.»

Дисфемізм

Що це?

(від грец. *dys* – «поганий, грубий» і *phemi* – «говорю») – це стилістична фігура (троп), у якій нейтральне або м'яке слово навмисно замінюється грубішим, вульгарним чи різким висловом, щоб підсилити емоційність, осуд або іронію.

Інакше кажучи, дисфемізм – це свідоме загострення вислову, коли мовець говорить не делікатно, а різко, щоб «ударити» словом або висміяти явище.

Навіщо це?

Дисфемізм використовується для того, щоб:

- передати зневагу, роздратування, осуд чи гнів;
- підсилити емоційний ефект через гостре слово;
- створити комічний або сатиричний ефект;
- викрити лицемірство чи фальшивий пафос;
- протиставитись офіційному або евфемістичному стилю.

Дисфемізм – це антипод евфемізму, мова «без прикрас», яка говорить прямо, іноді навіть надто.

Як утворюється?

- Замість нейтрального слова вживається різкіше, грубіше, розмовне або просторічне.
- Часто спирається на іронію, сарказм, гіперболу або метафору.
- Може бути емоційно забарвленим синонімом або спотворенням офіційного виразу.

Приклад побудови:

«політик – базікало, демагог»,

«телеведучий – балакун у костюмі»,

«рекламний слоган – словесна мильна бульбашка»,

«поразка – повний провал, фіаско».

Де вживається?

- у сатирі та гуморі, як засіб висміювання;
- у публіцистиці та політичних виступах, для емоційного ефекту;
- у драматичних і художніх текстах, щоб передати характер мовця;
- у розмовній мові, як вираз емоцій або народної оцінки;
- у соціальних мережах, як форма іронії або протесту.

Який ефект?

Дисфемізм створює:

- емоційну напругу, ефект «удару словом»;

- відчуття щирості, прямоти, викривального тону;
- гумористичний або саркастичний підтекст;
- ефект живої, народної мови;
- іноді – мовну агресію, якщо використовується надмірно.

Це прийом, який говорить правду без фільтрів, іноді – гостріше, ніж потрібно.

 Які
прикладі?

*Письменник з нього, як із мого kota академік.
Політичні ляльки на телевізійному ярмарку.
Та що там говорити – той міністр як буря в склянці
води!
О, знову ці розумники з дивану!
Слова красиві – діла криві.*

 Що схоже?

- ⇒ Евфемізм – протилежний прийом: пом'якшує, тоді як дисфемізм загострює.
- ⇒ Іронія – схожа за інтонацією, але приховує справжній сенс.
- ⇒ Сарказм – гостра форма дисфемізму з насмішкою або презирством.
- ⇒ Гіпербола – може підсилювати ефект дисфемізму через перебільшення.

 Спробуй
сам

1. Візьми звичайне нейтральне слово (*працівник, промова, реклама, начальник, політик, телебачення, бюрократія*).
2. Замени його емоційно загостреним або іронічним варіантом, щоб висловити ставлення – обурення, глузування чи недовіру.
3. Подумай, у якому контексті це звучало б природно – у сатири, розмові чи публіцистиці.

Наприклад:

*«чиновник – паперовий герой»,
«політик – балачка без совісті»,
«промова – словесна буря без змісту»,
«звіт – переписана казка для наївних».*

Евфемізм

💬 Що це?

(від грец. *euphemismos* – «благозвучне слово, гарне висловлювання») – це стилістична фігура (троп), у якій грубе, неприємне або табуйоване слово замінюється м'якшим, нейтральним чи поетичним виразом. Інакше кажучи, евфемізм – це мова такту, делікатності й поваги, коли замість прямого означення ми вибираємо лагідну форму, щоб не образити, не поранити чи не викликати надмірних емоцій.

🎯 Навіщо це?

Евфемізм використовується для того, щоб:

- пом'якшити зміст вислову, зробити його ввічливим і прийнятним;
- уникнути грубості, цинізму, табу чи страху;
- виразити співчуття, сором'язливість, обережність або моральну стриманість;
- надати мові етичного звучання;
- зберегти гармонію спілкування, не руйнуючи емоційного балансу.

Евфемізм – це слово, що лікує замість того, щоб ранити.

🌀 Як утворюється?

- Замість прямого слова вживається м'якший синонім або описова конструкція.
- Часто використовується перифраза (обхідний вислів) або метафора.
- Евфемізм може мати етичну, соціальну, релігійну або політичну мотивацію.

Приклад побудови:

бідний – *малозабезпечений, у скрутному становищі*,
звільнити – *оптимізувати штат, припинити співпрацю*,
хворий – *з ослабленим здоров'ям, із певними труднощами*.

📌 Де вживається?

- у повсякденному мовленні, щоб зберегти тактовність і людяність;
- у публічних промовах, щоб уникнути прямолінійності чи грубості;
- у публіцистиці, політиці, дипломатії, як стратегія ввічливого формулювання;
- у літературі та поезії, для створення лагідного або трагічного підтексту.

🌟 Який ефект?

Евфемізм створює:

- м'якість і делікатність вислову;
- психологічний комфорт у спілкуванні;
- естетичність і поетичність мови;
- ефект емпатії та моральної культури мовлення.

Це прийом, який дозволяє сказати правду – але без болю.

👉 Які приклади?

повний – людина з пишними формами
лінивий – не надто активний
дурний – простодушний, наївний, не надто кмітливий
брехати – не зовсім правду казати
вкрасти – узяти без дозволу
звільнити з роботи – припинити співпрацю,
оптимізувати штат
померти – відійти у вічність, залишити цей світ,
спочити з миром
сварка – обмін думками
брехня – прикрашена правда
неуспіх – досвід, який навчив
покарання – виховний захід
старіти – набувати життєвої зрілості

🔄 Що схоже?

- ⇒ Перифраза – образний опис замість прямої назви, часто виконує евфемістичну функцію.
- ⇒ Метонімія – заміна назви за суміжністю, іноді для пом'якшення.
- ⇒ Літота – применшення, яке теж може мати евфемістичний ефект.
- ⇒ Антономазія – заміна імені характеристикою (*Він – лицар честі*).

🧩 Спробуй сам

1. Візьми пряме, «незручне» або грубе слово (*старість, смерть, бідність, поразка, брехня, сварка*).
2. Замени його м'якшим, образним або поетичним висловом, не втрачаючи сенсу.
3. Прочитай уголос – чи змінився настрій фрази, коли вона стала делікатнішою?

Наприклад:

«Він більше не з нами» – замість *«Він помер»*.

«Ми розійшлися дорогами життя» – замість *«Ми посварилися»*.

«Вона непростой вдачі» – замість *«Вона важка людина»*.

Екзергазія

💬 Що це?

(від грец. *exergasia* – «розроблення, опрацювання») – це риторична фігура, стилістичний прийом, у якому одна й та сама думка, образ або теза повторюється кількома різними способами – за допомогою синонімів, паралельних конструкцій або варіацій вислову. Інакше кажучи, екзергазія – це «повтор із переформулюванням», коли промовець не просто повторює, а поглиблює, розгортає і прикрашає одну ідею. По суті, екзергазія – це риторичний розвиток, схожий на хвилю, що повертається – але кожного разу з новою силою.

🎯 Навіщо це?

Екзергазія використовується для того, щоб:

- підсилити головну думку через варіативне повторення;
- уникнути одноманітності, зберігаючи ритм і логіку;
- надати промові енергії, емоційного наростання;
- виявити майстерність мовлення – здатність «грати» словами;
- закарбувати тезу в пам'яті слухача.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери ключову думку або образ.
2. Повтори її кілька разів, змінюючи формулювання, але зберігаючи зміст.
3. Варіюй за допомогою:
 - синонімів;
 - інверсій;
 - зміни граматичної форми;
 - порівнянь або метафор.
4. Кожен повтор має не просто повторювати, а розвивати попередній.

Приклад побудови:

«Ми мусимо боротися.

Ми мусимо стояти.

Ми мусимо не впасти.

Ми мусимо бути.»

Теза повторюється – але кожен рядок поглиблює її зміст.

📌 Де вживається?

- у ораторському мистецтві – щоб переконати, запалити, утвердити думку;

- у поезії – як засіб музикальності та посилення емоцій;
- у публіцистиці, політичних і духовних промовах;
- у щоденному мовленні, коли людина «підбирає слова», щоб підкреслити важливе.

🌟 Який ефект?

Екзергазія створює:

- емоційне й смислове наростання;
- ефект переконливості й риторичної сили;
- музичний ритм через варіативність повторів;
- інтелектуальну глибину – бо показує різні сторони однієї істини.

Екзергазія – це поступове розкриття серцевини ідеї в русі, у диханні мови.

👉 Які приклади?

«Любити – це бачити. Любити – це берегти. Любити – це мовчати й чути водночас.»

«Ніхто не забутий, ніщо не забуте, нічого не втрачено.»
«The same idea, expressed in another way, becomes stronger, clearer, deeper.»

«Freedom is not a gift. Freedom is not a word. Freedom is a choice, a path, a heartbeat.»

🔄 Що схоже?

- ⇒ Ампліфікація – наростання через додавання, але не обов’язково варіацією.
- ⇒ Анафора / Епіфора – повтор у певній позиції, тоді як екзергазія – змістовний повтор.
- ⇒ Паралелізм – синтаксична подібність, не обов’язково семантична.
- ⇒ Градація – рух за інтенсивністю, екзергазія – за формою й змістом.

🧩 Спробуй сам

Прочитай:

«Я живу. Я відчуваю, що живу. Я вчуся жити. Я вірю в життя.»

Які зміни між фразами створюють відчуття розвитку думки?

Візьми просту тезу («Я люблю життя», «Ми прагнемо миру», «Свобода – це цінність»)

і повтори її кілька разів – по-іншому, образніше, сильніше.

Еліпс

💬 Що це?

(від грец. *elleipsis* – «пропуск, нестача») – це стилістичний прийом, у якому навмисно пропускається слово або кілька слів, що легко відновлюються з контексту.

Такий пропуск робить мову стислою, динамічною, емоційною, створює ефект живої розмови або внутрішнього монологу.

По суті, еліпс – це мовчання, яке доповнюється смислом. Автор ніби *не договорує*, а читач *домислює*.

🎯 Навіщо це?

Еліпс використовується для того, щоб:

- передати природність живої мови;
- зробити текст емоційнішим, ритмічнішим, динамічнішим;
- уникнути повторів, стилістичної надмірності;
- надати репліці психологічної правдоподібності;
- створити паузу, тишу, «дихання» між словами.

⚙️ Як утворюється?

1. Почни речення повністю, а потім *опусти очевидний або вже відомий елемент* (підмет, присудок або додаток).
2. Залиш у фразі інтонацію й ритм – щоб пауза «говорила».
3. Контекст має бути зрозумілим, щоб зміст відновлювався легко.
4. Не плутай еліпс із граматичною помилкою: пропуск повинен бути стилістично вмотивованим.

Приклад побудови:

«Я – до міста, ти – додому.»

(Пропущено «йду» – «Я (йду) до міста, ти (йдеш) додому.»)

📌 Де вживається?

- у поезії – для ритмічності й підтексту;
- у діалогах і прозі – для природності мовлення;
- у ораторських виступах – як засіб інтонаційного наголосу;
- у щоденному мовленні, коли еліпс звучить спонтанно:
«Я – в магазин. Ти?», «Ми – за кавою?»

🌟 Який
ефект?

Еліпс створює:

- відчуття природності й життєвої достовірності;
- емоційну стислість (мовлення «дихає»);
- ефект внутрішнього монологу або роздуму;
- ритмічну плавність, поетичну паузу;
- залучення слухача чи читача – адже він «доповнює» зміст.

Еліпс – це коли слова зникають, але думка лишається.

👉 Які
приклад?

*Орлом сизокрилим літає, ширяє,
Аж небо блакитне широкими (крилами) б'є.*

(Т. Шевченко «Перебендя»)

*(...) Одна нога в стременах...
Сніги. Вітри. Зима.
Розрубані ремена,
І голови нема...*

*Ще вчора був веселий:
Не думав, що – кінець...
Сьогодні ж – леле!
Мрець...*

(Д. Фальківський «Одна нога в стременах»)

🔄 Що схоже?

- ⇒ Апосіопеза – емоційне замовкання, але з невимовленим продовженням;
- ⇒ Бракіологія – ще стисліша форма, коли зникають частини вислову;
- ⇒ Асилебічний ритм у поезії – подібний за ефектом пауз і пропусків;
- ⇒ Синтаксичний паралелізм – може поєднуватися з еліпсом для ритму.

🧩 Спробуй
сам

Прочитай речення. Що саме опущено?

«Я – на вокзал, він – на фронт.»

«Вона – туди, де сонце.»

«Усе було – і зникло.»

Поміркуй, чи потрібно було вимовляти опущені слова?

Чи, можливо, сила в тому, що їх нема?

Еналага

💬 Що це?

(від грец. *enallagē* – «заміна, перестановка») – це стилістична фігура, у якій свідомо замінюється звична граматична форма або частина мови іншою – для вираження *емоції, поетичності, іронії або художньої образності*.

Інакше кажучи, еналага – це гра з граматиною, коли форма підкоряється не правилу, а почуттю.

По суті, еналага – це «поетичне перевдягання» слова: граматична несподіванка, яка відкриває новий сенс.

🎯 Навіщо це?

Еналага використовується для того, щоб:

- оживити мову, зробити її експресивною та поетичною;
- передати почуття або емоційний стан персонажа;
- надати текстові ритмічності або стилістичної гнучкості;
- створити ефект несподіванки чи гри зі звичними структурами;
- підкреслити індивідуальний стиль автора.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери слово у звичній граматичній формі.
2. Замініть цю форму на іншу частину мови, інший рід, число або відмінок, але так, щоб новий варіант мав художнє виправдання.
3. Еналага не порушує сенс – вона *розширює виразність* через відхилення від норми.

Типові форми еналаги:

- заміна частини мови (прикметник – іменник, дієслово – прикметник);
- заміна роду або числа;
- перенесення граматичної форми на інше слово;
- «емоційна помилка», яка створює поетичний ефект.

📌 Де вживається?

- у поезії – найчастіше, як засіб образності;
- у літературній прозі – для передачі емоцій, потоку свідомості;
- у ораторських виступах – для стилістичної виразності;
- у фольклорі й розмовному мовленні – у вигляді «граматичного парадоксу», який звучить природно.

🌟 Який ефект?

Еналага створює:

- поетичну свободу й багатозначність;
- емоційне або експресивне напруження;
- відчуття живої мови – не книжної, а дихаючої;
- ефект несподіванки – коли слово раптом «звучить інакше»;
- індивідуальну, авторську інтонацію.

Еналага – це коли мовна неточність стає художньою точністю.

👉 Які приклади?

Часом і досі здається мені, що й зараз поклепай хто-небудь косу під моїм вікном, я зразу помолодшав би, подобрішав і кинувся до роботи; Ой! Лев тоді як стрибне та як рикне!., як же я не закричу, та не забігаю, танезатопаю ногами. Ото був страх, ото був біль! (О. Довженко).

🔄 Що схоже?

- ⇒ Метафора – перенос значення, а не форми.
- ⇒ Інверсія / Гіпербатон – зміна порядку, не форми.
- ⇒ Оксиморон – поєднання протилежностей, еналага – зміна граматики.
- ⇒ Зевгма – спільне слово для різних елементів, еналага – зміна граматичного типу одного.

🧩 Спробуй сам

Склади 3–4 короткі рядки або речення, де граматика «грає» з емоцією.

Не бійся «помилки» – головне, щоб вона звучала художньо.

Епітет

💬 Що це?

(від грец. *epitheton* – «додаток, означення») – це стилістичний прийом, у якому вживається образне, емоційно забарвлене означення, щоб підкреслити певну рису предмета, явища або почуття.

Епітет не просто описує – він оцінює, емоційно виділяє й допомагає побачити звичайне по-новому.

По суті, епітет – це фарба в палітрі мови, завдяки якій слово оживає.

🎯 Навіщо це?

Епітет використовується для того, щоб:

- надати мові емоційності та поетичності;
- створити яскравий образ (візуальний, звуковий, психологічний);
- передати ставлення автора до описуваного;
- поглибити зміст, поєднуючи думку й почуття;
- зробити текст милозвучним, образним, запам'ятовуваним.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери слово (зазвичай – іменник), що позначає предмет або явище.
2. Додай означення (прикметник, дієприкметник, іноді іменник чи порівняння), яке розкриває його в образному, не буквальному значенні.
3. Епітет має не просто називати властивість, а передавати емоційний або символічний відтінок.

Приклад побудови:

срібна роса, чорна туга, сміливе серце, солодкий сон, вогняне слово.

📌 Де вживається?

- у поезії – для створення емоційної й візуальної образності;
- у прозі – щоб оживити опис або передати внутрішній стан героя;
- у ораторському мистецтві – як засіб пафосу та виразності;
- у народній творчості, піснях, прислів'ях – епітети є невід'ємною частиною фольклору:
ясне сонце, буйний вітер, широке поле, чиста вода.

🌟 Який ефект?

Епітет створює:

- емоційний фон вислову;

- художню конкретність і барвистість;
- естетичну гармонію в ритмі й звучанні;
- зорову, слухову, чуттєву образність;
- індивідуальний стиль автора.

Епітет – це коли слово має серце й колір.

 Які
прикладі?

*Іще гаряче золото не в силі
З волоссям порівнятися твоїм,
Іще обличчям лагідно-ясним
Затьмарюєш ти вроду чистих лілій,
Іще на диво всім горять несмілі
Твої вуста цвітінням запашиним,
Іще не може дорікнути нічим
Кришталь твоєї красі сліпучо-білій, -
А вже волосся, шия та вуста,
Все, чим пора квітує золота
Твоя, усе - до лілій і кристалю,
Не тільки сріблом чи стеблом сухим
Стає поволі, а й відходить далі -
У землю, в тінь, у порожнечу, в дим.
(Луїс де Гонгора, Пер. Михайла Москаленка)*

Що схоже? ⇒ Метафора – переносить значення, але не завжди через означення.
⇒ Порівняння – пояснює образ через «як», «мов».
⇒ Оксюморон – поєднує протилежні епітети («солодкий біль»);
⇒ Постійний епітет – традиційне, часто повторюване означення у фольклорі («чорні брови», «біле личко», «ясні зорі»).

Спробуй
сам

1. Обери звичайне слово – іменник (*ніч, вітер, дощ, очі, шлях, серце, день, слово*).
2. Додай до нього прикметник, який передає не просто ознаку, а емоційне або художнє враження (*срібна ніч, тривожний вітер, щасливий день, гаряче серце*).
3. Спробуй знайти несподівану комбінацію, де прикметник розкриває настрій або почуття.
4. Прочитай уголос – чи звучить твій епітет живо, образно, емоційно?

Епіфора

💬 Що це?

(від грец. *epiphora* – «повернення, повтор») – це стилістична фігура, у якій одне й те саме слово або вираз повторюється в кінці кількох речень, рядків чи фраз. Якщо анафора – це «ритм на початку», то епіфора – це «мелодія в кінці». Вона створює ефект завершеності, ритму, внутрішнього відлуння. По суті, епіфора – це слово-рефрен, яке звучить довше, ніж мовчання після нього.

🎯 Навіщо це?

Епіфора використовується для того, щоб:

- підсилити основну думку, емоційно закріпити її в пам'яті слухача;
- створити мелодійність, ритмічність і логічну єдність тексту;
- виразити впевненість, віру, переконання або біль;
- надати урочистості або поетичної глибини;
- зробити вислів афористичним і запам'ятовуваним.

⚙️ Як утворюється?

1. Обери ключове слово або фразу, яка несе головну думку.
2. Розташуй її у кінці кількох послідовних речень чи рядків.
3. Побудуй текст так, щоб кожен новий рядок підсилював емоцію попереднього.
4. Повтори однакову форму (зазвичай 3–4 рази) для ритмічного ефекту.

Приклад побудови:

«Ми пам'ятаємо – заради них.

Ми живемо – заради них.

Ми боремось – заради них.»

Повтор «заради них» створює єдність і силу переконання.

📌 Де вживається?

- у поезії – для мелодійності, ритму, емоційної кульмінації;
- у ораторських промовах – щоб підкреслити гасло або тезу;
- у молитвах, піснях, маніфестах – як засіб єдності та ритму;

- у публіцистиці – щоб зробити фразу запам'ятовуваною.

🌟 Який ефект?

Епіфора створює:

- емоційне відлуння – повтор на кінці звучить, мов резонанс;
- ефект «закарбування» думки – вона лишається у свідомості;
- поетичну музичальність – текст звучить, як пісня або мантра.

Епіфора – це коли останні слова стають серцем ритму.

👉 Які приклади?

*Що тепер всім воля, –
Врізали вам поля,
В головах тополя,
А голів нема.
(Павло Тичина)*

*...Завтра рано
Заревуть дзвіниці
В Україні, – завтра рано
До церкви молитися
Підуть люди, – завтра ж рано
Завиє голодний
Звір в пустині...
(Тарас Шевченко, «На Різдво»)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Анафора – повтор на початку речень.
- ⇒ Симплока – поєднання анафори й епіфори (повтор і на початку, і в кінці).
- ⇒ Ампліфікація – розширення змісту, іноді із повтором.
- ⇒ Градація – послідовне наростання, у якому може бути використана епіфора.

🧩 Спробуй сам

Знайди епіфору:

*«І довго стояв тут козак, на воду дивився, та думав, та слухав, та все любив. І ображався і жалів, і все любив. Сильніше від гніву, туги, образи була любов.»
(Марко Вовчок)*

Обери важливе слово (мир, любов, надія, життя, пам'ять) та склади 3–4 речення, що завершуються цим словом.

Зевгма

💬 Що це?

(від грец. *zeugma* – «з'єднання, сполучення») – це стилістична фігура, у якій одне слово – зазвичай дієслово або прикметник – граматично поєднується з двома або більше іншими словами, що мають різний зміст або логічний рівень.

У результаті створюється несподіваний, часто дотепний або контрастний ефект.

По суті, зевгма – це мовний «міст», який з'єднує те, що здавалося несумісним.

🎯 Навіщо це?

Зевгма використовується для того, щоб:

- зробити мову більш динамічною, стислою, економною;
- додати гумору, іронії або гротеску;
- підкреслити контраст значень і несподівану логіку;
- оживити текст грою думки й мовною винахідливістю;
- зробити вислів афористичним і ритмічним.

⚙️ Як утворюється?

1. Візьми одне слово (найчастіше – дієслово), яке можна граматично поєднати з кількома іншими.
2. Нехай його значення змінюється або розширюється у кожному з поєднань.
3. Створи несподіваний ефект, коли одне слово «працює» і буквально, і переносно.
4. Уникай механічності: зевгма завжди має *риторичну мету* – викликати усмішку, здивування або образ.

Приклад побудови:

«Вона втратила гаманець і терпіння.»

(одне дієслово *втратила* поєднує матеріальне й емоційне – комічний ефект)

📌 Де вживається?

- у поезії та прозі – для дотепності, гри слів;
- у публіцистиці й рекламі – щоб зробити фразу запам'ятовуваною;
- у ораторському мовленні – як інтелектуальний жарт чи стилістичний акцент;
- у повсякденній мові, особливо в афористичних висловах або дотепах.

🌟 Який ефект?

Зевгма створює:

- дотепність і свіжість мовлення;

- інтелектуальну гру між прямим і переносним;
- ефект несподіванки або мовного парадоксу;
- стислість при виразності – «одним словом замість трьох»;
- естетичну насолоду від точності й гри водночас.

Зевгма – це риторика економії й уяви.

 Які
прикладі?

*Більшості з нас здалося, що він говорить вірно, та полює
для жертви богині.
(Евріпід)*

*Він мав два вставних зуба і добре серце.
(О. Генрі)*

*Один – відерцем, інший – шапкою, третій жменями
черпає.
Дід – за ріпку, бабуся – за діда, внучка – за бабку ...
тягнуть-потягнуть*

 Що схоже?

- ⇒ Силепсис – схожий на зевгму, але спирається на логічне, не граматичне поєднання (коли слово підходить лише формально).
- ⇒ Паронімія – гра подібними словами, тоді як зевгма грає *одним і тим самим словом*.
- ⇒ Іронія – може включати зевгму як інструмент дотепності.
- ⇒ Метафора – також об'єднує світи, але через перенос, не через спільне слово.

 Спробуй
сам

Прочитай і визнач, у чому полягає дотепність:

*«Він відкрив книгу й нову сторінку життя.»
«Вона загубила парасольку й рівновагу.»*

У чому полягає подвійний зміст дієслова?

Знайди приклад зевгми у художньому тексті або створених тобою есе.

Опиши, який ефект вона створює – комічний, емоційний чи філософський.

Ізоколон

💬 Що це?

(від грец. *isos* – «рівний» і *kolon* – «член речення, частина») – це риторична фігура, у якій кілька частин речення або кілька речень мають однакову синтаксичну будову, ритмічну довжину або граматичну форму. Інакше кажучи, ізоколон – це риторична симетрія, де форма й зміст «дихають в унісон». По суті, це словесний баланс, який робить мову гармонійною, врівноваженою й переконливою.

🎯 Навіщо це?

Ізоколон використовується для того, щоб:

- створити ритм, симетрію та логічну рівновагу в тексті;
- підкреслити паралельність або протиставлення думок;
- зробити мовлення урочистим, піднесеним, афористичним;
- додати звучності й «музики» у промову;
- надати вислову переконливості через структурну ясність.

⚙️ Як утворюється?

1. Побудуй кілька речень або частин речення з однаковою граматичною структурою.
2. Синтаксичні елементи мають бути приблизно однакової довжини (у словах або ритмічних «ударних»).
3. У кожній частині може бути паралельна ідея або контрастна думка.
4. Використай паузу або інтонаційний ритм, щоб відчувати симетрію звучання.

Приклад побудови:

«Думай сміливо. Говори чесно. Дій рішуче.»

Три граматично рівні частини – класичний ізоколон.

📌 Де вживається?

- у ораторському мовленні – для урочистості, ясності й запам'ятовуваності;
- у поезії – для ритмічності, гармонії, симетрії образів;
- у публіцистиці, маніфестах, молитвах – як форма афористичного вислову;
- у щоденному мовленні – для ефектності фрази.

🌟 Який
ефект?

Ізоколон створює:

- ритмічну врівноваженість і милозвучність;
- логічну чіткість і ясність думки;
- емоційну силу через форму симетрії;
- ефект завершеності й урочистості;
- естетичне задоволення слухача від «музики» мови.

Ізоколон – це коли ритм мислення стає ритмом мови.

👉 Які
приклади?

*На горі гора,
а на тій горі
піч горить.
Піч горить –
хліб пече.
"На тобі, пече,
мою печаль,
хай хліб пече,
а не серце молоде.*

*(Василь Голобородько, зі збірки віршів «Летюче
віконце»)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Паралелізм – теж повторює структуру, але не завжди ритмічно симетричний.
- ⇒ Анафора – повтор початку, ізоколон – рівність усієї структури.
- ⇒ Градація – наростання емоції, але не обов’язково симетричне.
- ⇒ Антитеза – може будуватися на ізоколоні («Він мовчить – вона кричить»).

🧩 Спробуй
сам

Побудуй речення або короткий текст, у якому всі частини мають однакову граматичну форму (3–4 частини).

Приклади:

«Ми народились, щоб жити. Ми живемо, щоб творити.»

«Ми творимо, щоб залишитись.»

«Вірити – складно. Любити – важче. Пробачати – найважче.»

«Час іде – ми змінюємось. Люди йдуть – ми пам’ятаємо.»

Інверсія

💬 Що це?

(від лат. *inversio* – «перестановка, перевертання») – це стилістичний прийом, у якому звичний порядок слів у реченні змінюється, щоб підкреслити певне слово або створити емоційний, поетичний, риторичний ефект. Інверсія не порушує зміст – вона лише переорганізовує ритм і наголос, щоб слово *засвітилось* сильніше. По суті, інверсія – це мовний акцент, коли форма служить почуттю.

🎯 Навіщо це?

Інверсія використовується для того, щоб:

- підкреслити головну думку або слово;
- надати вислову урочистості, поетичності або напруги;
- змінити інтонацію, створити ритмічний малюнок;
- зосередити увагу на почутті, а не лише на змісті;
- оживити звичне мовлення, зробити його естетичним.

⚙️ Як утворюється?

1. Візьми звичайне речення з прямим порядком слів.
2. Перестав слова так, щоб ключовий елемент опинився в незвичному місці (на початку, у середині або в кінці).
3. Збережи граматичну правильність і природність звучання.
4. Зміни порядку мають логічне або емоційне виправдання – не випадкове.

Приклад побудови:

«Ніч тиха стоїть над селом.» – Стоїть над селом ніч тиха.

Порядок змінено – ритм і настрій стають поетичнішими.

📍 Де вживається?

- у поезії – для ритму, милозвучності, емоційного акценту;
- у риторичних промовах – для урочистості й виразності;
- у біблійних і фольклорних текстах – як традиційний синтаксичний прийом;
- у щоденному мовленні, коли хочемо підкреслити щось незвично:
«Дивне це місце!», «Велика сила – слово!»

🌟 Який ефект?

Інверсія створює:

- поетичну мелодику й ритм;

- емоційний акцент на важливому слові;
- ефект несподіваності й глибини;
- урочистий або медитативний тон;
- образність і музичність мовлення.

Інверсія – це коли порядок слів змінюється, але зміст стає глибшим.

 Які
прикладі?

*Наче весни усміх перший є віри і дівчина перша;
спомин – роса весняна, щастя забутого сон.
(Б.-І. Антонич)*

*Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне.
(Д. Павличко)*

*Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
Лиш приходить подібне кохання.
(В. Сосюра)*

*Ця любов, наче овочі цінні.
Дозрілі, пізні.
(Б. Рубчак)*

*Простелю тобі, раю,
Притулюсь собі скраю.
(І. Драч)*

- Що схоже? ⇒ Гіпербатон – більш складне відокремлення слів (інверсія – простіша перестановка).
⇒ Енталезис (еліпс) – пропуск частин речення, не зміна порядку.
⇒ Анафора / Епіфора – повтори для ритму, а інверсія створює ритм через порядок.
⇒ Паралелізм – подібність конструкцій, інверсія може бути його частиною.

 Спробуй
сам

Візьми короткий вірш або прислів'я й спробуй змінити порядок слів так, щоб воно звучало по-новому, але зберегло сенс.
Створи 3–4 короткі речення або рядки, у яких інверсія передає: подив, ніжність, урочистість, сум.

Іронія

Що це?

(від грец. *eironeia* – «удавання, прихована насмішка») – це стилістична фігура (троп), у якій справжній зміст вислову протилежний буквальному.

Інакше кажучи, іронія – це приховане глузування або делікатна насмішка, коли сказане звучить як похвала, але насправді є докором, осудом чи тонкою критикою.

Навіщо це?

Іронія використовується для того, щоб:

- висловити критику або сумнів м'яко, без прямого осуду;
- показати інтелектуальну дистанцію автора – «бачу більше, ніж кажу»;
- створити комічний, сатиричний або ледь сумний ефект;
- розкрити суперечність між зовнішнім і внутрішнім;
- оживити мову – зробити її дотепною, живою, двозначною.

Іронія – це усмішка розуму, яка приховує смуток або критику за маскою спокою.

Як утворюється?

- Уживається слово чи фраза у протилежному значенні: хвалять, щоб висміяти.
- Справжній сенс стає зрозумілим із контексту, інтонації або ситуації.
- Часто поєднується з контрастом, перебільшенням чи підкресленою серйозністю.

Приклад побудови:

«Ну звісно, чудово запізнитись на власний потяг!»

«Великий герой – сховався, як миша.»

«Як гарно ти мовчиш – цілий концерт тиші.»

«О, так, він „зовсім не егоїст”, просто світ обертається довкола нього.»

Де вживається?

- у щоденному мовленні, як форма дотепності або самоіронії;
- у публіцистиці, щоб завуалювати гостру критику;
- у сатирі, гуморі, драматургії, як засіб викриття людських вад;
- у поезії, для створення сумно-іронічного чи філософського тону;

- у ораторських промовах, щоб урізноманітнити інтонацію.

🌟 Який ефект?

Іронія створює:

- подвійний зміст – зовнішній і прихований;
- ефект інтелектуальної гри зі слухачем;
- емоційне розрядження через гумор;
- загострення уваги до суперечності між словами і дійсністю;
- глибину вислову, коли просте речення несе підтекст.

Це троп, який усміхається назовні, але думає глибше.

👉 Які приклади?

«Із нього вчений, як із гарбуза сопілка.»
«О, чудовий виступ – усі заснули ще на початку.»
«Який щасливий день – знову зламався комп'ютер!»
«Глибока думка – шкода, що не його.»
«Він такий скромний, що навіть не говорить, коли його хвалять – сам себе хвалить подумки.»

🔄 Що схоже?

- ⇒ Сарказм – гостра, уїдлива форма іронії, що має образливий підтекст.
- ⇒ Пародія – іронічне наслідування, яке висміює оригінал.
- ⇒ Антитеза – може підкреслювати контраст, на якому ґрунтується іронія.
- ⇒ Літота та гіпербола – часто використовуються для створення іронічного ефекту.

🧩 Спробуй сам

1. Згадай ситуацію, у якій усе пішло не так, як планувалося.
2. Опиши її з удавано позитивною інтонацією, щоб відчувати силу прихованої насмішки.
3. Порівняй – як змінюється тон речення, коли його сказати серйозно і з іронією?

Наприклад:

«О, ще один чудовий день без електрики – романтика при свічках!»

«Мій телефон знову завис. Він просто геній стабільності.»

«Я настільки вчасний, що всі вже пішли.»

Катафора

💬 Що це?

(від грец. *kataphorá* – «рух уперед, вказівка вниз») – це стилістичний і синтаксичний прийом, у якому займенник, прислівник або загальне слово з'являється перед тим, як називається конкретне поняття чи особа, на яку воно вказує.

Інакше кажучи, катафора – це «загадка перед розгадкою».

Автор спершу натякає, створює очікування, а потім розкриває, про кого або про що йдеться.

По суті, це «погляд уперед» у структурі тексту – мовний засіб напруги, інтриги, плавності.

🎯 Навіщо це?

Катафора використовується для того, щоб:

- створити ефект очікування або передчуття;
- зробити мову зв'язною та логічно організованою;
- поступово розкривати зміст (особливо у художніх і наукових текстах);
- забезпечити плавність переходу між реченнями;
- зосередити увагу читача на ключовому слові, що з'явиться пізніше.

⚙️ Як утворюється?

1. На початку фрази або абзацу ставиться вказівне слово (займенник, прислівник або узагальнення): *він, це, такі, ось що, тоді, там, у цьому тощо*.
2. Далі в тексті розкривається значення цього слова – називається конкретний предмет, особа або подія.
3. Катафора завжди має «відкладене пояснення»: спершу – *натяк*, потім – *назва*.

Приклад побудови:

Він завжди був незвичайним. *Іван Петрович* не говорив – думав уголос.

(займенник «він» передує конкретному імені – катафора)

📌 Де вживається?

- у науковому тексті – для логічного структурування: *«У цьому розділі розглянемо три аспекти... Перший з них...»*
- у поезії та прозі – для інтриги, напруження, художнього ефекту;
- у ораторському мовленні – для динаміки й утримання уваги слухачів;

- у повсякденному мовленні – природно:
«Ось хто мене надихає – моя мама.»

🌟 Який
ефект?

Катафора створює:

- відчуття очікування й внутрішнього руху думки;
- логічну зв'язність тексту;
- психологічну інтригу, увагу до ключових понять;
- мелодійність і плавність оповіді;
- ефект «передчуття сенсу».

Катафора – це коли слово веде вперед, як нитка до сенсу.

👉 Які
прикладі?

Щойно Джон прийшов додому, він пішов спати.
(У цьому реченні іменник Джон (катафора) з'являється раніше, ніж займенник він (постцедент), до якого він відноситься.)

Якщо хочете ще, ось трохи пармезану.
(Після отримання наказу, солдат покинув казарму.
Катафора в реченнях часто використовується для створення риторичної фігури. Вона може створити напругу або надати описовий характер реченню.)

*Він найбільший нелюд, якого я знаю. Він справді дурний.
Він такий жорстокий. Він – мій хлопець Нік.*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Анафора – повтор на початку фраз; катафора – вказівка наперед.
⇒ Епіфора – повтор у кінці; катафора – логічна «стріла вперед».
⇒ Дейксис – просторово-часові вказівки (*там, тоді, тут*), але без структурного переносу.
⇒ Підрядне речення-роз'яснення може бути частиною катафоричної побудови.

🧩 Спробуй
сам

Прочитай і знайди слово, що «вказує наперед»:

«Це була ніч, яку неможливо забути.»
«Ось хто врятував село – прості люди.»
«Тоді прийшла вона – весна.»

Яке слово передбачає пояснення?

Катахареза

💬 Що це?

(від грец. *katáchrēsis* – «зловживання», «неправильне вживання») – це стилістична фігура (троп), у якій слово або вислів уживається не у своєму звичному, логічному чи буквальному значенні, а у *переносному, не зовсім природному, «позиченому» контексті*.

Інакше кажучи, катахареза – це «помилка навмисно», художня *переоцінка* слова, коли автор «змушує мову» сказати те, чого вона ще не сказала.

По суті, це парадоксальна метафора, де зіткнення понять створює нову, глибшу істину.

🎯 Навіщо це?

Катахареза використовується для того, щоб:

- створити яскраву, несподівану метафору;
- передати абстрактне через конкретне, складне через просте;
- позначити те, для чого ще нема точного слова;
- виразити емоцію, шок, іронію чи філософську глибину;
- змусити читача «зупинитись» і подумати над образом.

⚙️ Як утворюється?

1. Автор бере слово або образ з одного смислового поля (наприклад, тілесного, природного, побутового).
2. Переносить його на інше, де воно зазвичай не вживається.
3. Виникає «*зіткнення смислів*» – несподіваний образ, парадокс або іронія.

Типові форми катахарези:

- поєднання логічно несумісних понять («*глуха тиша кричала*»);
- «зміщення» ознаки з предмета на предмет іншого типу («*руки годинника біжать*»);
- метафора, що втратила логічний зв'язок («*коріння неба*»);
- іронічна «дефектна» метафора («*осліплий світлою правдою*»).

📌 Де вживається?

- у поезії – для створення символічних, експресивних образів;
- у філософській та релігійній мові – щоб описати невимовне;

- у ораторських промовах – для парадоксу або шокуючої виразності;
- у прозі – для іронії, абсурду, контрасту;
- у щоденному мовленні – часто несвідомо («руки крісла», «ніжка столу»).

🌟 Який ефект?

Катахареза створює:

- сильний емоційний або інтелектуальний ефект;
- поєднання несумісного – «логічну напругу»;
- новий образ, що розширює межі сприйняття;
- ефект поетичної сміливості, іронії чи глибини;
- відчуття «народження нового сенсу».

Катахареза – це мовний експеримент, у якому помилка стає відкриттям.

👉 Які приклади?

*Сам я сонний ходив землею,
Але ти, як весняний грім,
Стала совістю, і душею,
І щасливим нещастям моїм.*

*Любове світла! Чорна моя муко!
І радосте безрадісна моя!
Бери мене! У материнські руки.
Бери моє маленьке гнівне Я!*

(В.Симоненко)

🔄 Що схоже?

- ⇒ Метафора – перенос за подібністю, логічно обґрунтований.
→ Катахареза – перенос *поза межами логіки*.
- ⇒ Оксиморон – поєднання протилежностей, але у формі логічного контрасту.
→ Катахареза – у формі «зміщення сенсів».
- ⇒ Пародія – може включати катахарезу для іронії.
- ⇒ Еналага – граматичне «зміщення», катахареза – смислове.

🧩 Спробуй сам

Створи 3–4 рядки або речення, де поєднаєш слова, які «не повинні» стояти разом.
Не бійся нелогічності – шукай поетичну правду.

Кільце

💬 Що це?

(від лат. *circulus* – «коло») – це композиційна риторична фігура, у якій початок і кінець твору, промови або окремої частини збігаються за змістом чи формою, утворюючи замкнуту, гармонійну структуру.

Інакше кажучи, кільце – це повернення до початку, коли думка, фраза або образ, сказані спочатку, повторюються наприкінці, створюючи ефект завершеності, єдності й задуманої цілісності.

🎯 Навіщо це?

Кільцева композиція використовується для того, щоб:

- замкнути твір у логічне та емоційне коло;
- підкреслити головну ідею, повертаючи до неї наприкінці;
- створити гармонію, симетрію, ритмічну довершеність;
- наголосити на внутрішньому зв'язку початку й кінця.

Кільце – це композиційне дихання тексту: початок і кінець б'ються в одному ритмі.

⚙️ Як утворюється?

Кільцева композиція використовується для того, щоб:

- замкнути твір у логічне та емоційне коло;
- підкреслити головну ідею, повертаючи до неї наприкінці;
- створити гармонію, симетрію, ритмічну довершеність;
- передати філософську думку про циклічність життя, часу, долі;
- наголосити на внутрішньому зв'язку початку й кінця.

Кільце – це композиційне дихання тексту: початок і кінець б'ються в одному ритмі.

📌 Де вживається?

- у поезії, щоб створити музичну й смислову завершеність;
- у прозі, щоб композиційно обрамити події чи роздуми;
- в ораторських промовах, для підсумку, що перегукується з вступом;
- у публіцистиці, щоб підсилити головну тезу повтором у кінці;

- у казках, міфах, епосах, де замкнутість символізує вічне повернення.

🌟 Який ефект?

Кільцева композиція створює:

- ефект гармонії, завершеності, логічного кола;
- емоційне відчуття повноти, завершеного подиху думки;
- підсилення основного мотиву через повтор у кінці;
- філософське відчуття циклічності життя, часу, історії.

Це прийом, у якому кінець стає дзеркалом початку.

👉 Які приклади?

Ні, не співають нам, доле, ні!
(Леонід Глібов)

Ой не крийся, природо, не крийся.
(Павло Тичина)

*І вибухли сльози
щирі – без міри
На моє дитинство
ясне-прекрасне,
На молодість дику,
пінну – вершинну,
На вік мій зрілий,
зрілий – прозрілий:
І вибухли сльози
щирі – без міри...
(Адам Міцкевич, переклад Є. Маланюка)*

🔄 Що схоже? ⇒ Рефрен – повтор упродовж тексту, тоді як кільце – лише на початку й у кінці.
⇒ Анафора – повтор на початку рядків або абзаців.
⇒ Епіфора – повтор у кінці.
⇒ Символ – часто стає «мостом» між початком і завершенням кільця.

🧩 Спробуй сам

Обери коротке речення, яке виражає головну думку (*все минає, любов перемагає, життя триває, пам'ять жива*). Почни ним текст і повтори наприкінці, змінюючи лише відтінок або інтонацію. Прочитай уголос – чи відчувається в цьому поверненні, гармонія, завершеність?

Клімакс

💬 Що це?

(від грец. *klimaks* – «сходи, підйом») – це стилістичний прийом, у якому кожен наступний елемент або вислів посилює емоційне, логічне чи образне значення попереднього.

Інакше кажучи, клімакс – це мовні сходи, де кожен щабель вищий за попередній.

Він веде слухача або читача від простого до сильнішого, від меншого – до більшого, від тихого – до вибуху.

По суті, клімакс – це риторичне підняття, енергія наростання.

🎯 Навіщо це?

Клімакс використовується для того, щоб:

- підсилити враження або переконати слухача;
- надати мовленню ритму, динаміки, виразності;
- створити емоційний або логічний підйом;
- підвести думку до кульмінації, до «вибуху сенсу»;
- зробити вислів афористичним і запам'ятовуваним.

⚙️ Як утворюється?

1. Побудуй ряд послідовних частин (3–4 або більше).
2. У кожній частині інтенсивність, сила або емоційна напруга зростає.
3. Кожен наступний член логічно пов'язаний з попереднім і *підсилює його значення*.
4. Завершення – найсильніше, кульмінаційне.

Приклад побудови:

«Ми чекаємо. Ми сподіваємось. Ми боремось. Ми перемагаємо.»

Кожен етап – новий рівень напруги – класичний клімакс.

📌 Де вживається?

- у ораторському мистецтві – для піднесення і пафосу;
- у поезії – для ритму, емоційного підйому, кульмінації;
- у прозі та публіцистиці – для виразності й напруги;
- у повсякденному мовленні – коли хочемо щось підкреслити або передати силу почуттів:
«Я чекав, мріяв, жив цим днем!»

🌟 Який ефект?

Клімакс створює:

- емоційний рух – від спокою до вибуху;
- ритмічну хвилю, музичність фрази;
- відчуття кульмінації, завершеності, сили;

- ефект натхнення або переконливості;
- глибоке естетичне задоволення від «зростання думки».

Клімакс – це коли думка сходить угору – і сягає вершини.

 Які
прикладі?

*Як не крути,
на одне виходить,
слід би катюгам давно зазубрить:
можна прострелити мозок,
що думку народить,
думки ж не вбить!
(В. Симоненко)*

*...не зляка ні страждання, ні горе, ні смерть.
(Леся Українка)*

*І в'яне, сохне, гине, гине твоя єдина дитина.
(Тарас Шевченко)*

 Що схоже? ⇒ Антиклімакс (антитеза) – навпаки: спадання, послаблення ефекту.
⇒ Анафора / Епіфора – ритмічні повтори, часто поєднуються з клімаксом.
⇒ Ампліфікація – розширення змісту, але не завжди із посиленням.
⇒ Градація – ширше поняття, клімакс – її наростальний тип.

 Спробуй
сам

Прочитай і визнач, де думка «зростає»:

«Ми чекали, ми вірили, ми вистояли.»
«Він дивився, всміхався, сміявся.»
«Тиша, спокій, буря.»

У якому рядку сила або емоція зростає найпомітніше?

Корекція

💬 Що це?

(лат. *correctio* – «виправлення») це стилістична фігура, у якій мовець свідомо виправляє або уточнює попередній вислів, щоб висловити думку точніше, сильніше або правдивіше.

Інакше кажучи, корекція – це мовне самовиправлення, що розкриває процес мислення в дії.

По суті, це риторична чесність: промовець показує, як народжується істина – через сумнів, пошук, переосмислення.

🎯 Навіщо це?

Корекція використовується для того, щоб:

- уточнити або підсилити сказане;
- виправити неточність, не применшуючи енергії вислову;
- передати живість думки, природність мовлення;
- показати сумнів, самоіронію або інтелектуальну глибину;
- зробити текст щирим і психологічно достовірним.

⚙️ Як утворюється?

1. Автор або промовець висловлює думку.
2. Потім одразу зупиняється і виправляє себе, уточнюючи або змінюючи формулювання.
3. Часто супроводжується словами: *тобто, інакше кажучи, ні, радше, скоріше, точніше, або навіть, краще сказати, ні – ось як...*

Приклад побудови:

«Я любив – ні, не любив, а жив тобою.»

(емоційне самовиправлення, що робить вислів глибшим)

📍 Де вживається?

- у поезії та прозі – для передачі живого мислення, емоцій, пошуку істини;
- у ораторських промовах – щоб підкреслити точність і довіру;
- у щоденному мовленні – як природний елемент спонтанності;
- у філософських текстах – для рефлексії, логічного уточнення.

🌟 Який ефект?

Корекція створює:

- ефект щирості та довіри;

- враження «живої думки», що народжується у мовленні;
- емоційну напругу або глибину;
- ефект пошуку істини, точності, саморозкриття;
- гуманний тон – «я не безпомилковий, я живий».

Корекція – це коли мовчання між словами стає роздумом.

 Які
прикладі?

«Я щасливий... Ні, не щасливий – спокійний.»

«Ми перемогли – або, краще сказати, вистояли.»

«Це найгірше – ні, мабуть, найчесніше, що могло трапитися.»

«Вона гарна... Ні, не гарна – світла.»

«Я хотів би забути – ні, не забути, а зрозуміти.»

 Що схоже? ⇒ Епанортозис – емоційно забарвлена форма корекції (у сильному протиставленні: *«Я люблю тебе – ні, обожнюю!»*).

⇒ Паралелізм – подібна структура, але без виправлення.

⇒ Антитеза – контраст думок, а корекція – *перегляд однієї й тієї ж думки*.

⇒ Анаколуф – розірване речення, яке не завершується логічно (іноді супроводжує корекцію).

 Спробуй
сам

Прочитай і визнач, де промовець себе виправляє:

«Я боявся – ні, я просто не був готовий.»

«Ми чекали – тобто надіялись, навіть вірили.»

«Він загинув – або, радше, віддав життя.»

Що додає це уточнення до змісту?

Літота

💬 Що це?

(від грец. *litotes* – «простота, зменшення») – це стилістична фігура (троп), у якій думку навмисно подано у зменшеній, пом’якшеній або заперечній формі для створення ефекту скромності, ніжності, іронії чи глибини.

Інакше кажучи, літота – це навмисне применшення, яке насправді підсилює значення.

Вона не зменшує – а *величає, але лагідно*.

По суті, літота – це поетика м’якого голосу.

🎯 Навіщо це?

Літота використовується для того, щоб:

- пом’якшити категоричність вислову;
- виразити скромність, делікатність або повагу;
- створити іронічний, гумористичний або лагідний ефект;
- передати емоцію ніжності, співчуття чи співрозуміння;
- зробити мову більш культурною, поетичною, глибокою.

⚙️ Як утворюється?

1. Використовуються зменшувально-пестливі форми, заперечення або конструкції типу «*не великий*», «*не зовсім*», «*трохи*» тощо.
2. Прийом діє через протилежність: применшуючи – підсилює.
3. Часто поєднується з інтонацією лагідності або іронії.

Типові форми літоти:

- заперечення протилежного («*не дурний*» = *розумний*);
- зменшувальні суфікси («*гарненький*», «*тихесенький*»);
- пом’якшення оцінки («*трохи втомився*» замість «*виснажений*»);
- іронічна understatement («*нічого собі дощик*» під час зливи»).

📍 Де вживається?

- у поезії – для ніжності, скромності, тепла;
- у прозі – для створення ліричності, інтелектуальної іронії;
- у ораторському мистецтві – щоб звучати гідно, не пафосно;

- у повсякденному мовленні – як форма ввічливості або лагідного гумору.

🌟 Який ефект?

Літота створює:

- м'якість і людяність у мовленні;
- емоційну глибину через стриманість;
- ефект довіри та інтелігентності;
- естетичну стриманість – «сила у простоті»;
- інтонацію любові, іронії або тихої впевненості.

Літота – це коли сила говорить пошепки.

👉 Які приклади?

*Ми карасів наловим до обіду
І серцем захмелієм як на те,
І так поїдемо, і зникнемо без сліду
Що й коров'як на нас не зацвіте.
(М. Вінграновський «Поїхали у Сквиру, на гриби...»)*

*В оповіданні Марко Вовчок «Сестра»: бабуся
«малесенька, ледве од землі видно»*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Гіпербола – перебільшення, літота – протилежне: применшення.
- ⇒ Евфемізм – пом'якшення грубого вислову (нейтральне), літота – емоційно-художнє.
- ⇒ Іронія – прихований контраст, літота – тонке зниження без глузування.
- ⇒ Епітет – прикрашення образу, літота – його делікатне зменшення.

🧩 Спробуй сам

Прочитай речення і знайди, де автор *применшує, щоб підсилити*:

«Не велика перемога – вижити, але ми вижили.»
«Хлопчик був не без здібностей.»
«Це не найприємніший день у моєму житті.»

Який емоційний ефект створює така стриманість?

Мезархія

💬 Що це?

(від грец. *mesos* – «середній» і *archē* – «початок, панування») – це стилістична фігура, у якій повторюється певне слово або зворот у середині речення чи групи речень, створюючи *ритмічну симетрію* та *емоційне підсилення думки*.

Інакше кажучи, мезархія – це повтор «у серці» вислову, не на початку (як анафора) і не в кінці (як епіфора), а всередині, ніби в «пульсі» мови.

По суті, мезархія – це пульсація сенсу, де слово звучить двічі, утверджуючи найважливіше.

🎯 Навіщо це?

Мезархія використовується для того, щоб:

- підкреслити ключове слово або образ;
- надати фразі музикальності, ритму, рівноваги;
- створити логічну або емоційну симетрію;
- зробити текст урочистим, афористичним;
- поглибити внутрішню емоцію, підсилити повтором середину вислову.

⚙️ Як утворюється?

1. Автор повторює одне й те саме слово чи фразу в середині речення.
2. Цей повтор не порушує структуру, а створює ритмічну «опору» – центральну вісь вислову.
3. Мезархія часто використовується у поєднанні з анафорою або епіфорою для музичного ефекту.

Приклад побудови:

«Життя, життя – воно ж завжди бореться з темрявою.»

Повтор «життя» у центрі – це мезархія.

📌 Де вживається?

- у поезії – як спосіб створення ритму, інтонації, емоційного центру;
- у прозі – для гармонізації фрази або підкреслення смислового ядра;
- у ораторському мовленні – як засіб запам'ятовування та мелодійності;
- у молитвах, піснях, прислів'ях – для повторного наголосу.

🌟 Який ефект?

Мезархія створює:

- ритмічну гармонію та музикальність;

- ефект внутрішнього підсилення, «удару серця»;
- емоційну симетрію (рівновагу думки і почуття);
- виразність і афористичність тексту;
- естетичне відчуття завершеності.

Мезархія – це дихання мови: пауза – і другий подих того самого слова.

 Які
прикладі?

«Любов – любов рятує світ.»

«Надія, надія ще не згасла.»

«Він ішов – ішов, і не оглядався.»

«Серце, серце моє, не мовчи.»

«Мати, мати, дай мені силу.»

 Що схоже? ⇒ Анафора – повтор на початку;
⇒ Епіфора – повтор у кінці;
⇒ Мезархія – повтор у середині;
⇒ Антанаклаза – повтор одного слова у різних значеннях;
⇒ Клімакс – послідовне наростання, але без обов'язкового повтору.

 Спробуй
сам

Прочитай і знайди повтор, який стоїть у *середині* фрази:

«Тиша – тиша була важчою за крик.»

«Люблю – люблю, та не скажу.»

«Вітер – вітер грав у полі.»

Яке слово є «центром дихання» кожного речення?

Метафора

💬 Що це?

(від грец. *metaphora* – «перенесення») – це троп, у якому одне слово або вислів уживається у переносному значенні, тобто замість іншого, на основі подібності між ними.

Інакше кажучи, метафора – це «переодягнена думка», або, як казав Арістотель, «*перенесення назви з речі на річ за подібністю*».

По суті, метафора – це поетичне порівняння без порівняльного слова, мова, яка мислить через образ.

🎯 Навіщо це?

Метафора використовується для того, щоб:

- зробити мову образною, емоційною, глибшою;
- передати почуття або абстрактну ідею через конкретний образ;
- створити нове бачення речей – несподіване, символічне;
- викликати емоцію, асоціацію, натхнення;
- надати промові або тексту художності, філософської глибини.

⚙️ Як утворюється?

1. Вибери два явища або поняття, що мають певну схожість (зовнішню, емоційну, функціональну).
2. Замініть назву одного іншим.
3. Не вживай сполучників «як», «мов», «ніби» (це вже порівняння, не метафора).

Приклад побудови:

«Сонце сміється» – замість «сонце світить»

(подібність у вираженні радості – перенос ознаки живої істоти на явище природи)

📌 Де вживається?

- у поезії – як основний засіб образності;
- у прозі – для емоційного опису, символізму, філософського підтексту;
- у риторичі – для створення яскравих асоціацій;
- у повсякденній мові – природно: «час летить», «серце болить», «світ горить новинами».

🌟 Який ефект?

Метафора створює:

- емоційність і поетичність мовлення;
- багатозначність і глибину думки;
- візуальність – «картини у словах»;

- естетичне задоволення від мовної краси;
- враження мудрості, філософії, душевного тепла.

Метафора – це коли слово бачить більше, ніж очі.

 Які
прикладі?

*У сумній холодниці палати,
Де недуг і страждань каламуть,
А надій і жадань – ані цяти...*

*У вікні – Забинтовані рамою хмари.
Тінь далеких дерев на стіні,
Мов у безвість споряджені мари.*

(Володимир Ящук)

 Що схоже?

- ⇒ Порівняння – пояснює схожість («мов», «як»), а метафора – *створює її без пояснення*.
- ⇒ Алгоритм – розгорнута метафора, образ системи понять.
- ⇒ Символ – метафора, яка стала культурним знаком.
- ⇒ Катахреза – метафора, доведена до межі логіки.
- ⇒ Епітет – художнє означення, а метафора – *цілий перенос значення*.

 Спробуй
сам

Прочитай і визнач, де є перенос значення:

«Душа сміється крізь сльози.»
«Дороги плачуть дощами.»
«Вітер торкався мого обличчя руками прохолоди.»

Які зв'язки створює уява?
Створи власні метафори.
Напиши 4–5 висловів про: природу, почуття, час.

Метонімія

💬 Що це?

(від грец. *metōnymía* – «перейменування») – це троп, у якому назва одного предмета або явища вживається замість назви іншого на основі їхньої реальної суміжності, зв'язку або асоціації.

Інакше кажучи, метонімія – це заміна за дотиком, не за подібністю, а за близькістю у просторі, часі, дії чи змісті. По суті, метонімія – це логічна метафора, де перенос базується на фактичному зв'язку, а не на схожості.

🎯 Навіщо це?

Метонімія використовується для того, щоб:

- стиснути вислів, зробити його глибшим і насиченішим;
- оживити мову, зробити її символічною або конкретною;
- виразити складні зв'язки між людьми, речами, явищами;
- створити художню образність і ритм;
- замінити довге пояснення одним точним словом.

⚙️ Як утворюється?

1. Вибираються два об'єкти або явища, які мають реальний зв'язок.
2. Назва одного переноситься на інше.
3. Залежно від типу зв'язку виникають різні види метонімії.

«Київ аплодував!» – не місто, а його мешканці.

📌 Де вживається?

- у поезії – як засіб глибокого символізму;
- у прозі – для стиснутої образності, динамічності;
- у ораторському мистецтві – як елегантний засіб впливу;
- у повсякденній мові – природно, часто несвідомо: «Кухня смачна», «Київ не спить», «Телевізор каже правду».

🌟 Який ефект?

Метонімія створює:

- інтелектуальну глибину й точність образу;
- відчуття зв'язності світу – «усе взаємопов'язане»;
- синестезійність і ритм мовлення;
- естетичну економію – багато сенсу в одному слові;
- емоційний підтекст через прихований зв'язок.

Метонімія – це коли мовлення думає, а думка малює.

 Які
прикладі?

*Гомоніла Україна
(Т. Шевченко)*

*Борислав сміється
(І. Франко)*

*Ми випили по кілька чарок, і моя голова з незвички трохи
обважніла.
(В. Підмогильний)*

*Як і колись, так і тепер ти
Не спромоглась на гарний плід.
(В. Сосюра; йдеться про історію України)*

*Під дзвінкії струни гетьмани встають,
І прадіди в струнах бандури живуть.
(Л. Боровиковський)*

- Що схоже? ⇒ Метафора – перенос за *схожістю*, метонімія – за зв'язком.
⇒ Синекдоха – різновид метонімії: заміна *частини цілим* або *цілого частиною*.
⇒ Алгоритія – розгорнута метонімія, що стала образом у культурі.
⇒ Символ – метонімія, узаконена часом.

 Спробуй
сам

Вкажи метонімію:
*«Ти довго Шекспіра перекладав сьогодні.»
(Є. Маланюк)*

*«Купив князь пісню Боянову,
возложив йому гривну золоту на шию –
срібні гуслі озолотив,
попліч свого злотокованого стільця
у соболях возсадовив.»
(І. Калинець)*

Напиши 4–5 речень, де одне слово *позначає ціле явище* через близькість або зв'язок.

Оксиморон

💬 Що це?

(від грец. *oxys* – «гострий» і *mōros* – «дурний, безглуздий») – це троп, у якому поєднуються два суперечливі або протилежні за змістом поняття, що створюють *новий, парадоксальний, глибокий сенс*. Інакше кажучи, оксиморон – це «розумний парадокс», *зіткнення несумісного, яке раптом стає істинним*. По суті, це метафора контрасту, де протилежності не знищують одна одну, а народжують сенс.

🎯 Навіщо це?

Оксиморон використовується для того, щоб:

- виразити складні, суперечливі почуття чи ситуації;
- надати мовленню філософської або поетичної глибини;
- показати багатшаровість життя, де протилежності співіснують;
- створити ефект несподіванки, парадоксу, краси;
- підкреслити контраст думки, іронію або внутрішній конфлікт.

⚙️ Як утворюється?

1. Вибери два слова з протилежними або несумісними значеннями (наприклад, *гарячий лід, жива смерть*).
2. Поєднай їх так, щоб новий вираз мав *сенс на глибшому, емоційному або символічному рівні*.
3. Оксиморон не просто протиріччя – це *парадокс, який відкриває істину через контраст*.

Приклад побудови:

«Солодкий біль» – біль не може бути солодким, але так ми виражаємо насолоду через страждання (кохання, спогади).

📌 Де вживається?

- у поезії – для передачі тонких, суперечливих станів душі;
- у прозі – для створення філософської або психологічної напруги;
- у ораторському мистецтві – для емоційної виразності, контрасту;
- у повсякденній мові – іноді несвідомо: «гірка правда», «веселий смуток», «мовчазний крик».

🌟 Який ефект?

Оксиморон створює:

- ефект емоційного й смислового контрасту;

- глибину, драматизм, філософське напруження;
- новий погляд на звичне через парадокс;
- естетичне задоволення від «зустрічі протилежностей»;
- інтонацію здивування, відкриття або сумної іронії.

Оксиморон – це коли двоє ворогів у мові стають союзниками сенсу.

 Які
прикладі?

*«тиша висвистує»,
«звуки мовчання»,
збірки Василя Стуса «Веселий цвинтар»,
рядок «На нашій, не своїй землі» Тараса Шевченка,
«холодне полум'я»,
«сухий дощ»,
«крижана посмішка»,
«депресивна веселість».*

 Що схоже?

- ⇒ Антитеза – протиставлення думок («день і ніч»), а оксиморон – поєднання протилежностей у межах одного образу.
- ⇒ Парадокс – логічна суперечність, оксиморон – поетична.
- ⇒ Метафора – перенос за схожістю, оксиморон – сплав контрасту й поетики.
- ⇒ Іронія – гра змістів, а оксиморон – глибока емоційна колізія.

 Спробуй
сам

Прочитай і знайди суперечливі поєднання:

*«Світла темрява ночі.»
«Болюче щастя спогадів.»
«Тиха буря серця.»*

Які почуття вони викликають? Чому парадокс звучить гармонійно?

Парабола

💬 Що це?

(від грец. *parabolē* – «порівняння, зіставлення») – це стилістичний і жанровий прийом, у якому через конкретну, просту історію передається глибока моральна або філософська істина.

Інакше кажучи, параболою – це оповідь-алегорія, де *поверхневий сюжет має подвійний зміст*:

буквальний і прихований, духовний, етичний або символічний.

По суті, параболою – це жива істина, схована в образі.

🎯 Навіщо це?

Парабола використовується для того, щоб:

- передати моральний або духовний урок у доступній формі;
- показати істину не прямим твердженням, а через образ, дію, приклад;
- спонукати читача або слухача до роздумів;
- навчати через історію, а не через моралізування;
- впливати на серце і розум одночасно.

⚙️ Як утворюється?

1. Створюється звичайний сюжет (історія з життя, природи, буденна подія).
2. Цей сюжет має прихований символічний сенс, який не пояснюється прямо, а *відкривається через осмислення*.
3. Часто закінчується коротким висновком або афоризмом – моральним підсумком.

Структура параболою:

- Зовнішній рівень: проста розповідь.
- Внутрішній рівень: духовна або етична істина.

📌 Де вживається?

- у Біблії – як спосіб духовного навчання («*Притча про доброго самарянина*», «*Про блудного сина*»);
- у філософії – для передачі ідей через алегорію (Платонова «*Печера*»);
- у літературі – у творах Франца Кафки, Лесі Українки, Ліни Костенко, Пауло Коельйо;
- у ораторських виступах – як приклад, що не моралізує, а показує.

🌟 Який ефект?

Парабола створює:

- емоційний і духовний зв'язок між слухачем і ідеєю;

- ефект відкриття – «я сам це зрозумів»;
- глибоку моральну рефлексію;
- естетичну простоту й глибину одночасно;
- запам'ятовуваність, адже істина розкрита через образ.

Парабола – це коли істина говорить голосом історії.

 Які
прикладі?

Ф. Кафка «Процес»
Г. Гессе «Гра в бісер»
Ж.-П. Сартр «Диявол і Господь Бог»
Г. Гарсія Маркес «Сто років самотності»
В. Земляк «Зелені Млини», «Лебедина зграя»

 Що схоже? ⇒ Алгоритм – також передає ідею через символ, але має більш системний образний ряд.
 ⇒ Метафора – коротше порівняння або образ, без розгорнутої оповіді.
 ⇒ Притча – близьке поняття; часто парабола і притча вживаються як синоніми.
 ⇒ Екземплум – повчальний приклад, який ілюструє моральну істину прямо.

 Спробуй
сам

Напиши історію, яка передає глибший сенс.
 Знайди приклади парабол у:
 – Біблії,
 – Лесі Українки («Бояриня» – як притча про гідність),
 – Ліни Костенко («Маруся Чурай» – як парабола долі народу).
 Поясни, яку мораль або істину вони розкривають через образ.

Парадокс

💬 Що це?

(від грец. *paradoxon* – «несподіване, незвичне») – це риторична фігура або логічний прийом, у якій поєднуються суперечливі, на перший погляд несумісні твердження, що виявляють глибшу істину або новий погляд на звичне явище.
Інакше кажучи, парадокс – це думка, яка суперечить здоровому глузду, але саме тому відкриває новий рівень розуміння.

🎯 Навіщо це?

Парадокс використовується для того, щоб:

- привернути увагу несподіваністю і контрастом;
- підштовхнути до роздумів, переосмислення істини;
- показати складність життя, де істина не завжди проста;
- викликати емоційне й інтелектуальне здивування;
- виявити глибину через протиріччя.

Парадокс – це істина, яка спочатку здається неправдою.

⚙️ Як утворюється?

- Поєднуються два протилежні твердження, що водночас правдиві в певному контексті.
- Використовується антитеза, оксиморон, логічна інверсія, парадоксальне узагальнення.
- Часто формується у вигляді афоризму, епіграми або запитання.

Приклад побудови:

«Мовчання іноді звучить гучніше за крик.»

«Щоб знайти себе – треба загубитися.»

📌 Де вживається?

- у філософії – для вираження складних ідей через протиріччя (Зенон, Паскаль, Камю);
- у літературі, щоб показати суперечність людської природи;
- у риториці, як спосіб викликати увагу й стимулювати мислення;
- у публіцистиці, щоб загострити проблемну думку;
- у поезії, як форма глибинного образного зіткнення.

🌟 Який ефект?

Парадокс створює:

- інтелектуальну напругу і здивування;
- ефект несподіваності та глибини;
- емоційне пробудження – «зупинку думки»;

- розширення горизонту – коли суперечність відкриває істину.

Це прийом, у якому контраст народжує прозріння.

 Які приклади?

Чим більше знаєш – тим менше певен.
(Сократ)

Свобода – це усвідомлена необхідність.
(Гегель)

Найрозумніший – той, хто знає, що нічого не знає.
(Сократ)

Це жахливо важка робота - нічого не робити.
(О. Уайльд).

 Що схоже?

- ⇒ Антитеза – теж поєднує протилежності, але без глибокої логічної суперечності.
- ⇒ Оксиморон – поєднання протилежних понять в одному образі (*гарячий лід*).
- ⇒ Іронія – виражає протилежне, але з емоційним підтекстом.
- ⇒ Дисонанс – створює звуковий або смисловий конфлікт, але без філософської мети.

 Спробуй сам

1. Подумай над істиною, яку всі вважають очевидною.
2. Спробуй висловити її навпаки, але так, щоб це звучало правдиво в глибшому сенсі.
3. Перевір: чи твій вислів викликає подив – і водночас розуміння?

Наприклад:

«Хто шукає істину, мусить сумніватися.»

«Іноді мовчання рятує більше, ніж слова.»

«Мир – це найбільш складна форма боротьби.»

Паралелізм

💬 Що це?

(від грец. *parallelos* – «поруч, подібний») – це стилістичний прийом, який полягає у побудові двох або кількох частин вислову за однаковим або подібним граматичним зразком.

Інакше кажучи, паралелізм – це симетрія думки та форми, коли одна структура віддзеркалює іншу. Такий прийом створює гармонію, ритм і логічну ясність у мовленні.

🎯 Навіщо це?

Паралелізм використовується для того, щоб:

- підкреслити смислову подібність або контраст між двома явищами;
- надати тексту ритмічності та виразності;
- допомогти слухачеві легше запам'ятати ідею;
- створити емоційне або логічне зіставлення;
- посилити переконливість і ясність аргументації.

Паралелізм – це дзеркало думки, у якому повторюється або протиставляється зміст.

⚙️ Як утворюється?

- Використовуються однакові або схожі синтаксичні конструкції у сусідніх рядках, реченнях або частинах фрази.
- Паралель може бути повною (структури тотожні) або частковою (зберігається подібний ритм, але різні слова).
- Може ґрунтуватися як на повторі однакових граматичних форм, так і на антитезі – протиставленні змісту при збереженні структури.

Приклад побудови:

*«Любить – не любить,
Жде – не жде,
Мріє – не мріє,
Все у серці одне.»*

📌 Де вживається?

- у поезії, для створення ритму, симетрії й мелодійності;
- у народних піснях і прислів'ях, як основний принцип побудови;
- у ораторському мистецтві, щоб зробити промову ритмічною та переконливою;
- у публіцистиці або філософських текстах, для логічної рівноваги думок.

🌟 Який ефект?

Паралелізм створює:

- ритмічну гармонію і відчуття завершеності;
- емоційну врівноваженість або навпаки – контраст;
- ясність і логічну послідовність викладу;
- естетичну насолоду від симетрії мови.

Він робить промову схожою на мелодію, у якій повтори утворюють внутрішній ритм мислення.

👉 Які приклади?

*Не милуй мене шовково,
Ясносоколово.
(П. Тичина).*

*Як ми кохалися, як зерно в горісі,
Тепер розійшлися, як туман по лісі!
Як ми кохалися, як голубів пара,
Тепер розійшлися, як чорная хмара!
(Марусі Чурай)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Анафора – повтор на початку фраз чи рядків.
- ⇒ Епіфора – повтор у кінці фраз.
- ⇒ Антитеза – протиставлення за змістом, іноді поєднується з паралелізмом.
- ⇒ Ізоколон – паралельні конструкції, що мають однакову довжину (схожий ритм).

🧩 Спробуй сам

Прочитай рядки пісні та знайди приклад паралелізму.
Яку емоцію викликає така симетрія?

*«Єсть же люди, що і моїй
Завидують долі,
Чи щаслива та билінка,
Що росте на полі?»*

*Що на полі, що на пісках,
Без роси, на сонці?
Тяжко жити без милого
І в своїй сторонці!»*

(Маруся Чурай «Віють вітри, віють буйні»)

Параномазія

💬 Що це?

(від грец. *paronomasia* – «гра схожих назв або звуків») – це стилістична фігура, заснована на звукоподібності слів, що мають різне значення.

Інакше кажучи, параномазія – це гра слів, у якій звучання споріднює різні поняття, створюючи каламбур, натяк або несподіваний смисловий ефект.

🎯 Навіщо це?

Параномазія використовується для того, щоб:

- привернути увагу до форми слова, його звучання;
- створити дотепність, іронію або глибший підтекст;
- підкреслити контраст між подібним звучанням і різним змістом;
- викликати емоційну або інтелектуальну реакцію слухача;
- зробити вислів яскравішим, запам'ятовуваним, афористичним.

Параномазія – це словесне відлуння, коли подібність у звуці породжує гру в сенсі.

⚙️ Як утворюється?

- Обери два (або більше) слова зі схожим звучанням, але різним значенням.
- Розташуй їх поруч у вислові, щоб схожість стала очевидною.
- Створи ефект гри або контрасту – серйозного, іронічного, поетичного.
- Часто використовується у формах повтору, рими або ритмічного перегуку.

Приклад побудови:

«Людина людині – не вовк, а відлуння.»

📌 Де вживається?

- у поезії, щоб надати звучанню музичності та багатозначності;
- у публіцистиці та ораторських промовах, щоб створити ефект афоризму;
- у рекламі, як прийом для запам'ятовування (гра слів, слогани);
- у сатирі та гуморі, для іронії або висміювання.

🌟 Який ефект?

Параномазія створює:

- словесну гру, що змушує замислитись над подвійним змістом;

- емоційне напруження між подібністю і різницею;
- ефект дотепності або глибини вислову;
- естетичну насолоду від мови – коли звук і зміст перегукуються.

Це прийом, який змушує слово звучати двічі – у вухах і в розумі.

 Які
прикладі?

*Чи то не ви у сатанинськiм свiтi
Радiли радiєм, плутоново плодились,
А ми свiтили вами, аж послiпли...
I в судний день чорнобильський збудились.
(М. Влад)*

*Як у вас тяглова сила, що-небудь тягає? – Тягає!.. Оце
два днi у степ вивозила курей.
(О. Ковiнька, «Розмова по телефону»)*

 Що схоже? ⇒ Каламбур – дотепна гра слів, побудована на омонімії або паронімії.
⇒ Етимологічна фігура – повтор споріднених слів (*боротьба бореться, любов любить*).
⇒ Антитеза – протиставлення понять, але без гри звуків.
⇒ Алітерація – повтор приголосних, що створює подібне звучання, але без зміни змісту.

 Спробуй
сам

1. Добери пару слів, які схожі за звучанням, але відмінні за змістом (наприклад: *вірність – віра, сон – сонце, мир – мрія*).
2. Створи коротке висловлювання або афоризм, у якому обидва слова утворюють смислову гру або контраст.
3. Прочитай уголос – чи відчуваєш, як гра звуків підсилює думку?
Наприклад: *«Мир без мрії – тиша без світла.»*

Парантеза

💬 Що це?

(від грец. *parenthesis* – «вставка, вставлення») – це стилістична фігура, у якій у середину речення вставляється додаткова думка, пояснення чи уточнення, що не впливає на основну граматичну структуру. Інакше кажучи, це вставне висловлювання, яке додає емоційність, коментар або авторське ставлення. Парантеза часто оформлюється дужками, тире або комами.

🎯 Навіщо це?

Парантеза використовується для того, щоб:

- додати особистий відступ, коментар чи пояснення до головної думки;
- показати емоційний стан або реакцію автора;
- зробити текст більш природним, живим, довірливим;
- уточнити або підкреслити певну деталь, не порушуючи логіку речення;
- створити ефект усного мовлення, коли людина думає вголос.

Парантеза – це вставне дихання мови, коротка пауза, у якій промовець говорить «від себе».

⚙️ Як утворюється?

- Основне речення переривається короткою вставкою – словом, фразою або навіть реченням.
- Вставка може бути емоційною, оцінною, пояснювальною або уточнювальною.
- Вона не змінює граматичну будову основного речення, а лише доповнює його.
- Парантеза може виділятися тире, дужками чи комами – залежно від інтонації.

Приклад побудови:

«Ми йшли мовчки (тільки вітер свистів між деревами), і кожен думав про своє.»

📌 Де вживається?

- у публіцистиці та есеїстиці, щоб передати живий авторський голос;
- у поезії та художній прозі, як засіб внутрішнього монологу чи ліричного відступу;
- у публічних виступах, щоб створити ефект довіри чи щирості;
- у листах і щоденниках, для передачі інтонації думки.

🌟 Який ефект?

Парантеза створює:

- відчуття спонтанності, природності мовлення;
- наближення автора до слухача чи читача;
- емоційне забарвлення тексту через додаткові коментарі;
- плавність і ритмічну різноманітність у фразах;
- враження щирої розмови, ніби промовець ділиться думками між рядками.

Парантеза дає мові інтонаційне життя – коли думка розкривається не прямолінійно, а багатошарово.

👉 Які приклади?

Ви забуваєте другу любов поетів, наприклад любов Данте до Беатріче, а я власне таку мала на думці.
(Леся Українка)

Оце недавно, будиши завідувачем комунального господарства (а послали мене звідти сюди директором, спеціальність у мене сталеварна...), недавно звелів я вибити з скелі пам'ятника.
(Ю. Яновський)

До незнайомого чоловіка привіталась і сіла на ослоні поряд Морозихи. (Маруся на кінці стола догляджувала білизну).
(А. Головка)

🔄 Що схоже?

- ⇒ Апосіопеза – обрив фрази, коли думка не завершується.
- ⇒ Анаколуф – порушення граматичної будови речення (а не вставка).
- ⇒ Дигресія – ширший авторський відступ, який може розгортатись у кілька речень.
- ⇒ Інверсія – зміна порядку слів, але без вставних конструкцій.

🧩 Спробуй сам

Прочитай уривок і знайди вставну конструкцію:

«Ми – і це головне – не маємо права втрачати надію.»

1. Яке смислове навантаження має вставка?
2. Як вона впливає на інтонацію речення?
3. Як змінився б зміст, якби вставку вилучити?

Перифраза

💬 Що це?

(від грец. *periphrasis* – «обхідний вислів») – це троп, у якому предмет, особа або явище називається не прямо, а через опис чи характеристику, що передає його суть, властивість або відоме означення.

Інакше кажучи, перифраза – це поетичний або образний «обхід» слова, який замінює просту назву більш виразним описом.

🎯 Навіщо це?

Перифраза використовується для того, щоб:

- уникнути повторів або надмірної прямоти;
- надати вислову виразності, емоційності, благородного звучання;
- створити поетичний або урочистий тон;
- підкреслити властивість, значення чи цінність предмета;
- допомогти слухачеві побачити знайоме явище під новим кутом.

Перифраза – це слово в образному дзеркалі, коли назва стає характеристикою.

⚙️ Як утворюється?

- Замість звичного слова вживається описова конструкція, яка розкриває ознаку, властивість або дію предмета.
- Основою перифрази є метафора, епітет або порівняння, що підкреслює певну рису.
- Може мати урочистий, поетичний або іронічний відтінок.

Приклад побудови:

Замість сонце – «золоте око неба».

Замість море – «синє безмежжя хвиль».

📌 Де вживається?

- у поезії – для створення образності, унікального звучання;
- у публіцистиці – як засіб уникнення повторів і підвищення стилістичної виразності;
- у ораторських промовах – для урочистості або натхненності;
- у щоденному мовленні – як форма ввічливості чи евфемізму («залишив цей світ» замість «помер»).

🌟 Який ефект?

Перифраза створює:

- естетичне піднесення, поетичність мови;
- виразність і новизну у звичних поняттях;
- емоційний або символічний відтінок;
- м'якість і делікатність висловлювання (замість грубого – образне).

Це спосіб, коли мова говорить не прямо, а красиво.

👉 Які приклади?

«Кобзар України» – про Тараса Шевченка.

«Цариця полів» – про кукурудзу.

«Срібна планета» – про Місяць.

«Вічне місто» – про Рим.

«Залізна леді» – про Маргарет Тетчер.

«Золоті руки» – про майстра.

🔄 Що схоже?

- ⇒ Метафора – створює образ через перенесення значення, але коротше і без описової конструкції.
- ⇒ Епітет – емоційно забарвлене означення, може бути частиною перифрази.
- ⇒ Евфемізм – заміна грубого слова м'яким, іноді через перифразу.
- ⇒ Антономазія – заміна власного імені характерною рисою або символом («Геракл» – про сильну людину).

🧩 Спробуй сам

1. Візьми звичайне слово (наприклад, *місто*, *дощ*, *час*, *мати*, *Україна*).
2. Опиши його через образ, рису або символ – не називаючи прямо.
3. Спробуй, щоб твій вислів був поетичним або глибоким за змістом.

Наприклад:

Замість *дощ* – «музика неба на дахах».

Замість *час* – «невидимий скульптор наших днів».

Плеоназм

💬 Що це?

(від грец. *pleonasmos* – «надмірність, надлишок») – це стилістичний прийом, у якому вживаються зайві слова, що повторюють уже висловлений зміст, додаючи до речення змістову або емоційну надмірність. Інакше кажучи, плеоназм – це «словесна надлишковість», коли мовець говорить більше, ніж потрібно, – іноді ненавмисно, а іноді навмисно, щоб підсилити виразність або ритм вислову.

🎯 Навіщо це?

Плеоназм може бути:

1. мовною помилкою – коли надмірність порушує лаконічність;
2. риторичним прийомом – коли надлишок створює емоційне наголошення.

У риторичі плеоназм використовується, щоб:

- підкреслити важливу думку або стан;
- надати урочистості чи поетичності мовленню;
- створити ритмічну плавність або переконливість;
- передати надмір емоції – радості, болю, подиву.

Плеоназм – це коли слово повторює думку, щоб вона звучала сильніше.

⚙️ Як утворюється?

- Використовуються синонімічні або спільнокореневі слова, які дублюють зміст:
вільна свобода, своя власна думка, підняти вгору, спуститися вниз, пам'ятати завжди.
- Повторюються значення частини й цілого (*моя автобіографія, спільна кооперація*).
- Може виникати інтонаційно – через розгорнуте уточнення або повтор смислу.

Приклад побудови:

«Я бачив це на власні очі.»

«Він говорив своїми устами.»

«Пам'ятай завжди!»

«Мій особистий щоденник.»

📌 Де вживається?

- у поезії, щоб надати текстові мелодійності, ритму, теплоти;
- у ораторських промовах, для наголошення думки;

- у публіцистиці, коли надлишок підсилює емоцію чи заклик;
- у розмовному мовленні, часто як звична «мовна звичка»;
- у біблійних і народних текстах, де повтор посилює урочистість і пафос.

✨ Який ефект?

Плеоназм створює:

- емоційне наголошення або ритмічне підсилення;
- враження теплоти, простоти, щирості;
- інтонацію роздуму, повільного наголошення на важливому;
- підкреслення головного через «словесну надмірність».

Це фігура, у якій зайве слово стає виразним дотиком до сенсу.

👉 Які приклади?

*Мовчазна тиша огорнула все довкола.
Він бачив це своїми очима, чув своїми вухами.
Своїм серцем серце зрозуміє.
Ми всі разом підемо вперед!
Живий життям справжнім – не тінню, не мрією.*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Тавтологія – повторення того самого слова або кореня (*життя є життя*), тоді як плеоназм – різними словами.
- ⇒ Ампліфікація – розгортання думки через повтор і уточнення.
- ⇒ Повтор – ширше поняття, до якого належить плеоназм.
- ⇒ Риторичне ствердження – часто використовує плеоназм для емоційної сили (*Так, це правда – справжня, щира правда!*).

🧩 Спробуй сам

Обери коротке речення (*я вірю, я люблю, я пам'ятаю, я живу*). Додай до нього підсилювальне слово чи уточнення, яке ніби повторює зміст. Прочитай уголос – чи звучить твоя фраза емоційніше, чи просто надмірно? Наприклад:
«*Ми підемо вперед – усі разом, усі до кінця.*»
«*Живи справжнім життям, не тінню його.*»
«*Люблю щиро, всім серцем, по-справжньому.*»

Повтор

Що це?

(від лат. *repetitio* – «повторення») – це стилістична фігура, у якій те саме слово, вислів або конструкція навмисно повторюється кілька разів з метою підсилення змісту, емоції чи ритму мовлення.

Інакше кажучи, повтор – це усвідомлене наголошення думки через повторне звучання слова, яке перетворює звичайну фразу на переконливу, виразну, ритмічну.

Навіщо це?

Повтор використовується для того, щоб:

- підкреслити головну ідею або почуття;
- створити ритмічність, мелодійність, внутрішній пульс мовлення;
- посилити емоційне враження – від гніву до любові;
- зробити текст більш запам'ятовуваним і переконливим;
- підтримати логічну єдність і напруження вислову.

Повтор – це удар серця тексту, який задає ритм і енергію думці.

Як утворюється?

- Одне й те саме слово або вислів повторюється кілька разів у межах речення, строфи або абзацу.
- Повтор може бути послідовним, розділеним, варіативним або кільцевим.
- Від повтору залежать інші риторичні фігури – анафора, епіфора, симплока, епаналепсис, поліптотон.

Приклад побудови:

*«Люблю тебе, люблю без краю,
люблю усмішку і печаль твою.*

І день, і ніч, і знову день – усе повторює твоє ім'я.»

Де вживається?

- у поезії, щоб створити мелодику й емоційне наростання;
- у ораторських промовах, як засіб переконання й ритмічного підсилення;
- у публіцистиці та гаслах, для чіткості, енергії, пам'ятності;
- у народній творчості, молитвах, прислів'ях, де повтор надає урочистості.

🌟 Який
ефект?

Повтор створює:

- ритм і гармонію мовлення;
- емоційний підйом або напруження;
- підсилення основної думки через звучання;
- ефект навіювання – коли слово «вростає» у свідомість слухача.

Це риторична фігура, яка перетворює слово на мелодію, що звучить у пам'яті.

👉 Які
прикладі?

*Нехай це – витвір самоти,
нехай це – вигадка й омана!
Моєму серцю снишся ти,
як морю сняться урагани.
(Ліна Костенко, «В пустелі сизих вечорів...»)*

*Кораблем грається вітер і хвиля,
Вітер і хвиля граються безсердечно.
(Йоганн Вольфганг фон Гете)*

*Розумним і твердим у цьому світі будь
І завжди мовчазним у цьому світі будь!
І, поки очі є, язик і вуха в тебе,
Сліпим, німим, глухим у цьому світі будь!
(Омар Хаям)*

🔄 Що схоже? ⇒ Анафора – повтор на початку рядків або речень.
⇒ Епіфора – повтор у кінці рядків або речень.
⇒ Симплока – поєднання анафори та епіфори.
⇒ Епаналепсис – повтор слова на початку й у кінці однієї фрази.
⇒ Поліптотон – повтор того самого кореня в різних граматичних формах.

🧩 Спробуй
сам

Обери слово або короткий вислів, який має для тебе емоційне значення (*вірю, пам'ятаю, люблю, не здаюся, свобода*). Побудуй речення чи короткий текст, у якому це слово повторюється кілька разів – з інтонаційним наростанням. Прочитай уголос і відчуй, як ритм повтору посилює силу слова.

Наприклад:

*«Пам'ятаю – кожен мить, кожен день, кожен голос.»
«Вірю у світло. Вірю в людей. Вірю, поки серце дихає.»*

Поліптотон

💬 Що це?

(від грец. *polyphton* – «множинне відмінювання, багато відмінків») – це стилістична фігура, у якій одне й те саме слово або його корінь повторюється в різних граматичних формах – відмінках, числах, особах, родах тощо.

Інакше кажучи, поліптотон – це гра з формою одного слова, що підсилює його зміст і створює відчуття смислового кола.

🎯 Навіщо це?

Поліптотон використовується для того, щоб:

- підкреслити ключову ідею через повтор однокореневих форм;
- надати мовленню ритму, емоційної напруги, внутрішнього руху;
- створити ефект закільцьованості думки;
- продемонструвати словесну майстерність промовця чи поета;
- посилити переконливість, мелодику та образність.

Поліптотон – це одне слово в багатьох іпостасях, що обертається навколо головної ідеї, як планета навколо сонця.

⚙️ Як утворюється?

- Повторюється одне й те саме слово або однокореневі слова, змінюючись граматично.
- Зазвичай такі повтори стоять поруч або ритмічно віддалені.
- Може вживатися у формі паралелізму або анафори, створюючи звуковий і смисловий ланцюг.

Приклад побудови:

«Борись – і боротьба тебе очистить.»

«Віра веде до вірності.»

«Людина людину пізнає у людині.»

📌 Де вживається?

- у поезії – для ритмічності та емоційного підсилення;
- у ораторському мистецтві – як засіб запам'ятовуваності гасел;
- у релігійних і філософських текстах – для створення глибокого символічного звучання;
- у публіцистиці та есеїстиці – як форма афористичної мови.

🌟 Який ефект?

Поліптотон створює:

- відчуття гармонії між формою і змістом;
- музичність, ритм, внутрішній пульс тексту;
- емоційне та логічне коло, у якому слово розкриває себе з різних боків;
- підсилення переконливості, коли одне поняття ніби резонує у свідомості слухача.

Це мовна спіраль, що повертається до себе, щоб сказати те саме – але глибше.

👉 Які приклади?

*Берег нехай берегам, а хвиля всім хвилям хай стане
Ворогом, зброя ж хай зброї! До бою хай стануть
нащадки.*

(Вергілій «Енеїда» кн. IV, 628–629)

Хто охоронятиме охоронців?

(Ювенал)

Уже веснить, уже весніє, уже весняний вітер віє.

(Д. Павличко)

Обережний хитрий лис

До нори вечерю ніс.

Біг додому лісом лис,

Шелестів над лисом ліс.

(Леся Мовчун)

🔄 Що схоже? ⇒ Етимологічна фігура – поєднання однокореневих слів (боротьба – бореться – борець).

⇒ Анафора – повтор на початку фраз, але без зміни форми слова.

⇒ Параномазія – гра подібних за звучанням, але різних слів.

⇒ Епіфора – повтор у кінці фраз, однак без морфологічної варіації.

🧩 Спробуй сам

1. Вибери слово, яке для тебе важливе (наприклад, *любов, віра, боротьба, мова, правда*).
2. Утворить від нього кілька форм або споріднених слів.
3. Склади коротке речення чи афоризм, у якому ці форми підсилюють одна одну.

Наприклад:

«Вір у віру – і віра зробить тебе вірним.»

Полісиндетон

💬 Що це?

(від грец. *polysyndeton* – «множинне з'єднання») – це стилістична фігура, у якій сполучники навмисно повторюються між однорідними членами речення або частинами вислову.

Інакше кажучи, полісиндетон – це надлишок «і», «та», «або», «але», який створює відчуття ритму, наростання, емоційного напруження чи ваги кожного елемента.

🎯 Навіщо це?

Полісиндетон використовується для того, щоб:

- підкреслити кожен елемент у ряду дій, предметів чи почуттів;
- створити відчуття повноти, безмежності, надлишку;
- передати емоційне хвилювання, поспіх або урочистість;
- надати мовленню ритмічності, мелодійності, урочистого тону;
- уповільнити ритм, аби слухач встиг відчувати кожне слово.

Полісиндетон – це мовне дихання, у якому кожне «і» додає ваги й тривалості думці.

⚙️ Як утворюється?

- Між усіма однорідними членами або частинами речення повторюється один і той самий сполучник (частіше *і, та, або, чи*).
- Цей сполучник може повторюватися 2–5 разів і більше, створюючи ритмічну хвилю.
- Полісиндетон часто супроводжується емоційним підйомом або інтонацією накопичення.

Приклад побудови:

«І день, і ніч, і вітер, і дощ – усе змішалось в пам'яті.»

«Вона і плаче, і сміється, і мовчить, і чекає.»

«І ліс, і поле, і небо – усе живе в одному подиху.»

📌 Де вживається?

- у поезії, щоб створити ритм і внутрішню хвилю;
- у ораторських промовах, щоб підкреслити важливість або урочистість;
- у публіцистиці, щоб посилити емоційне враження;
- у біблійних текстах і епосі, як прийом урочистого переліку.

✨ Який
ефект?

Полісиндетон створює:

- ефект наростання – поступове підсилення почуття чи образу;
- емоційну насиченість і піднесеність;
- ритмічну мелодійність, урочистість, пафос;
- уповільнення темпу мовлення, щоб надати словам більшої ваги.

Кожне «і» у полісиндетоні – це удар серця тексту, що додає пульсу і звучання.

👉 Які
прикладі?

*Прошу, сестро, до хати.
Та й будемо частувати.
І наїстись, і напиться,
і на нас подивитись.
(Народна пісня)*

*Іду самотньо, мовчки, без мети:
Лише гуртом і пущі і пустині
З піснями, з гуком можна перейти.
(Максим Рильський)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Асиндетон – протилежний прийом, коли сполучники навмисно опускаються для створення швидкості й напруги.
- ⇒ Градація – поступове наростання або спадання емоцій, часто поєднується з полісиндетоном.
- ⇒ Анафора – повтор не сполучника, а слова на початку речень.
- ⇒ Епітет або гіпербола – можуть підсилювати ефект полісиндетону.

🧩 Спробуй
сам

1. Вибери тему (наприклад, *дружба, природа, дитинство, свобода*).
2. Склади речення або короткий вірш, у якому кожен елемент ряду з'єднаний одним і тим самим сполучником.
3. Прочитай уголос – чи відчуваєш ритм, урочистість або емоційний підйом?

Наприклад:

«І море, і небо, і вітер – усе говорить про свободу.»

Пролепсис

💬 Що це?

(від грец. *prolēpsis* – «передбачення, попередження») – це стилістична фігура, у якій мовець або автор заздалегідь передбачає можливі заперечення, реакції чи думки слухача й одразу відповідає на них.

Інакше кажучи, пролепсис – це риторичне передбачення, коли ти заперечуєш те, що ще не сказано, або відповідаєш на питання, яке ще не поставили.

🎯 Навіщо це?

Пролепсис використовується для того, щоб:

- передбачити контраргумент і нейтралізувати його ще до появи;
- зміцнити довіру між промовцем і слухачем («я знаю, що ви подумаєте...»);
- показати логічну підготовленість, впевненість і контроль над темою;
- зробити мову живою і діалогічною;
- створити ефект передбачення та участі слухача в мисленні.

Пролепсис – це випередження опонента, коли промовець думає на крок уперед.

⚙️ Як утворюється?

- Промовець висуває можливе заперечення, питання чи сумнів.
- Потім одразу ж сам на нього відповідає, спростовує або пояснює.
- Структура зазвичай виглядає як риторичний діалог у межах одного монологу.

Приклад побудови:

«Ви скажете, що це неможливо. Але я відповім: можливо, якщо ми не здамося.»

«Так, хтось подумає, що це дрібниця – і все ж із таких дрібниць починається зміна світу.»

📌 Де вживається?

- у ораторських промовах, щоб передбачити реакцію аудиторії;
- у публіцистиці та есеїстиці, для створення діалогічності;
- у драматичних монологах та філософських текстах, щоб моделювати мислення;
- у повсякденному мовленні, коли ми на випередження відповідаємо співрозмовнику.

★ Який ефект?

Пролепсис створює:

- відчуття діалогу й живої взаємодії;
- емоційний контакт зі слухачем («я тебе розумію, я вже знаю, що ти скажеш»);
- ефект логічної передбачливості й переконливості;
- довіру та авторитет промовця.

Це прийом, який перетворює монолог у передбачений діалог.

👉 Які приклади?

«Хтось скаже, що ми мріємо. Так, ми мріємо – але саме мрії рухають світ уперед.»

«Ви, певно, подумаєте, що я перебільшую. Ні – я просто бачу трохи далі.»

«Можливо, вам здається, що це неважливо. Та повірте, саме дрібниці змінюють історію.»

🔄 Що схоже?

⇒ Риторичне запитання – також звернення до слухача, але без обов'язкової відповіді.

⇒ Апофаза – коли щось заперчується лише для того, щоб про це все ж сказати.

⇒ Антиципація – передбачення події або думки, іноді як художній образ.

⇒ Діалогічна форма – споріднена структура, у якій відповіді промовця вбудовані у його монолог.

🧩 Спробуй сам

1. Уяви, що ти виголошуєш коротку промову.
2. Подумай: яке можливе заперечення або сумнів може висловити твій слухач?
3. Увімкни його у свій текст і одразу спростуй, поясни або перетвори у перевагу.

Наприклад:

«Ви, мабуть, скажете, що це занадто важко. Так, важко – але це важче не спробувати.»

Рефрен

Що це?

(від фр. *refrain* – «повторення, приспів») – це поетична або стилістична фігура, у якій рядок, фраза чи цілий вислів повторюється через певні інтервали – у кінці строф, абзаців або розділів.

Інакше кажучи, рефрен – це слово або рядок, що повертається, мов відлуння, щоб підсилити головну думку, настрій чи емоцію твору.

Навіщо це?

Рефрен використовується для того, щоб:

- підкреслити центральну ідею або емоційний мотив;
- створити музичність, ритмічну повторюваність;
- зробити текст виразним і запам'ятовуваним;
- надати урочистості або трагічної монотонності звучанню;
- виразити стан постійного болю, надії чи очікування.

Рефрен – це пульс тексту, що ритмічно нагадує про головне.

Як утворюється?

- Один рядок, речення або фраза повторюється у кількох частинах тексту (на початку, в кінці, або після кожного розділу).
- Повтор може бути дослівним або з невеликими змінами.
- Часто використовується у піснях, молитвах, поемах, промовах, гімнах.

Приклад побудови:

«І знов весна, і знову світла днина.»

Через кілька строф повторюється той самий рядок.

«І знов весна, і знову світла днина –

А серце пам'ятає всі морози.»

Або:

«Ми вистоїмо – і знову зійде сонце.»

Повтор у кінці кожної строфи чи розділу як гасло.

Де вживається?

- у поезії – як музичний і змістовий повтор (особливо у баладах, елегіях, піснях);
- у ораторських промовах, як емоційно-закличний елемент (*«Ми не здамося! Ми вистоїмо!»*);
- у публіцистиці, як композиційна рамка тексту;
- у народних піснях, де рефрен виконує роль приспіву.

🌟 Який
ефект?

Рефрен створює:

- ритмічну цілісність і мелодійність тексту;
- емоційний повтор, що підсилює враження;
- ефект мантри або молитви, де слово звучить як заклик чи прохання;
- відчуття єдності, завершеності композиції.

Це прийом, у якому повтор перетворюється на емоційний акорд.

👉 Які
приклади?

*[...] А втім, мені легко-легко,
бо знаю: вернулись птахи –
трава забуває вгору;
а втім, мені легко-легко,
бо знаю: вернулись птахи –
научать літати листя;
а втім, мені легко-легко,
бо знаю: вернулись птахи –
повіє весняний вітер;
а втім, мені легко-легко,
бо знаю: вернулись птахи –
у гніздах пташата будуть...
(«Елегії з рефреном» В. Підпалого)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Повтор – загальне поняття, до якого належить рефрен.
- ⇒ Анафора – повтор на початку речень чи рядків.
- ⇒ Епіфора – повтор у кінці.
- ⇒ Симплока – поєднання анафори та епіфори.
- ⇒ Лейтмотив – споріднений прийом у прозі або музиці, коли повторюється образ або тема, а не фраза.

🧩 Спробуй
сам

1. Вибери думку або відчуття, яке хочеш підкреслити (*віра, пам'ять, любов, боротьба, тиша, весна*).
2. Напиши короткий рядок, який можна повторювати як лейтмотив.
3. Повтори його кілька разів у тексті, щоб перевірити, чи створює він потрібний ритм і емоційний ефект.

Риторичне заперечення

💬 Що це?

(від грец. *apophrasis* – «заперечення») – це риторична фігура, у якій мовець нібито відмовляється щось говорити, згадувати або оцінювати, але саме через цю відмову опосередковано все ж таки звертає на це увагу. Інакше кажучи, риторичне заперечення – це мовна стратегія «я не скажу, але ви зрозумієте», де замовчування перетворюється на форму висловлення.

🎯 Навіщо це?

Риторичне заперечення використовується для того, щоб:

- загострити увагу слухача на тому, що нібито не згадується;
- передати іронію, обережність або дипломатичність вислову;
- уникнути прямого осуду, але зберегти емоційний натяк;
- посилити інтелектуальний або сатиричний ефект;
- створити ілюзію стриманості, за якою приховано емоцію чи оцінку.

Риторичне заперечення – це мовне «мовчу, але натякаю».

⚙️ Як утворюється?

- Уживаються вирази на кшталт: *не буду говорити про..., не варто й згадувати..., я навіть не кажу вже про..., мовчу вже про..., не стану заперечувати, що...*
- Після такого заперечення йде натяк, образ або ситуація, яка все ж розкриває суть.
- Часто використовується в поєднанні з іронією, сарказмом чи антипазисом (прихованою насмішкою).

Приклад побудови:

«Я вже мовчу про те, як він «успішно» склав іспит.»
«Не буду згадувати, скільки разів він це обіцяв.»
«Не кажу вже про їхню «чесність» – усі й так знають.»

📌 Де вживається?

- у ораторських промовах, щоб дипломатично або іронічно натякнути на факт;
- у сатирі, гуморі, публіцистиці, як форма критики;
- у поезії та прозі, щоб створити підтекст, інтелектуальну двозначність;
- у щоденному мовленні, коли хочуть щось сказати «між рядків».

🌟 Який ефект?

Риторичне заперечення створює:

- ефект непрямой мови, коли сенс звучить сильніше саме через замовчування;
- інтригу, інтелектуальну гру зі слухачем;
- емоційний підтекст і приховану оцінку;
- ілюзію об'єктивності, хоча мовець чітко має власну позицію.

Це прийом, який говорить мовчанням, але мовчить промовисто.

👉 Які приклади?

Не кажу вже про їхню справедливість – вона, як завжди, одностороння.

Не стану заперечувати, що він «великий спеціаліст»... якщо не рахувати результатів.

Я вже мовчу про те, скільки грошей пішло на цю «економію».

Не буду згадувати про його минулі «подвиги» – їх і так не забули.

Не стану повторювати, хто тут винен – усі це чудово знають.

🔄 Що схоже?

- ⇒ Іронія – також передає зміст непрямим, через контраст між сказаним і мається на увазі.
- ⇒ Антитеза – може супроводжувати заперечення контрастом понять.
- ⇒ Пролепсис – передбачає можливе заперечення, але відповідає на нього прямо.
- ⇒ Апофаза – латинський синонім риторичного заперечення (*apophasis* або *praeteritio*).

🧩 Спробуй сам

1. Згадай ситуацію, у якій ти хочеш натякнути на щось, не називаючи прямо.
2. Побудуй речення зі словами «не кажу вже про...», «я мовчу про...», «не буду нагадувати...».
3. Прочитай уголос – чи чується в ньому підтекст, іронія або прихована емоція?

Наприклад:

Я мовчу про те, скільки кави він пролив на клавіатуру – головне, що комп'ютер «працює».

Не кажу вже про чесність – хай судять діла, не слова.

Риторичне запитання

💬 Що це?

(від грец. *rhetorikos* – «ораторський, промовний») – це риторична фігура, у якій запитання не потребує відповіді, бо вона вже відома, очевидна або прихована у самому запитанні.

Інакше кажучи, риторичне запитання – це форма ствердження чи емоційного звернення, замаскована під питання, що має посилити виразність думки.

🎯 Навіщо це?

Риторичне запитання використовується для того, щоб:

- підкреслити емоційність і переконливість вислову;
- збудити увагу слухача і залучити його до роздумів;
- висловити сумнів, обурення, біль, надію або захоплення;
- стверджувати або заперечувати через запитальну форму;
- зробити промову жвавою, діалогічною, емоційно насиченою.

Риторичне запитання – це питання, на яке серце вже знає відповідь.

🌀 Як утворюється?

- Використовується запитальна інтонація без очікування реальної відповіді.
- Формально – це питання, але змістово – емоційне твердження або вигук.
- Часто починається з часток *Хіба*, *чи ж*, *невже*, *хто ж*, *коли ж*, тощо.

Приклад побудови:

«Хіба можна забути рідний край?»

«Коли ж, якщо не тепер?»

«Чи може совість мовчати, коли світ горить?»

📌 Де вживається?

- у ораторському мистецтві – для посилення емоційного ефекту;
- у поезії, щоб передати внутрішній монолог чи переживання;
- у публіцистиці – як засіб впливу, підштовхування до дії;
- у щоденному мовленні, коли емоції вищі за логіку:
«Та хто ж так робить?!»

🌟 Який
ефект?

Риторичне запитання створює:

- емоційний підйом або напругу;
- ефект діалогу між автором і слухачем;
- враження щирості, пристрасності, роздуму;
- підсилення смислового наголосу на головній ідеї.

Це риторична фігура, яка перетворює твердження на живий пошук істини.

👉 Які
приклади?

*Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить.
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений?
(Т. Шевченко)*

*За що ти мене вбив? Кров'ю землю обагрит? ... За що
туча несходима? Де тут голос побратима?
(Андрій Малишко)*

*Британіє! Це пам'ятаєш ти?
(Микола Бажан)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Риторичне звертання – звернення до уявного слухача, часто поєднується із запитанням.
- ⇒ Пролепсис – передбачення можливого заперечення з подальшою відповіддю.
- ⇒ Екскламація – емоційний вигук без запитальної форми.
- ⇒ Антитеза – контраст, який може бути виражений у формі риторичного питання.

🧩 Спробуй
сам

1. Подумай про тему, яка тебе хвилює (*правда, свобода, любов, майбутнє*).
2. Сформулюй запитання, на яке не потрібно відповідати, бо зміст у ньому вже зрозумілий.
3. Прочитай уголос – чи чується в ньому емоція, біль або заклик?

Наприклад:

«Хіба можна мовчати, коли болить серце?»

«Коли ж настане день, що стане світлом для всіх?»

«Чи не в кожному з нас живе маленьке диво?»

Риторичне звертання

💬 Що це?

(від грец. *rhetorikos* – «ораторський, промовний») – це риторична фігура, у якій мовець звертається не до конкретного співрозмовника, а до уявної особи, неживого предмета, абстрактного поняття чи цілого народу. Інакше кажучи, риторичне звертання – це емоційний поклик до того, хто не може відповісти, але присутній у свідомості мовця.

🎯 Навіщо це?

Риторичне звертання використовується для того, щоб:

- посилити емоційність і патетику вислову;
- висловити захоплення, біль, обурення чи тугу;
- оживити абстрактні поняття, звертаючись до них як до живих істот;
- створити відчуття діалогу, навіть якщо відповіді не буде;
- підкреслити значущість або велич об'єкта звернення.

Риторичне звертання – це слово, звернене до тиші, але сказане всьому світові.

⚙️ Як утворюється?

- Використовується форма звертання (кличний відмінок) або вставні вигуки: *о, ой, ах, ти, ви!*
- Звернення може бути спрямоване до людини, народу, природи, долі, Бога, ідеї чи почуття.
- Часто супроводжується риторичним запитанням або вигуком.

Приклад побудови:

«О Боже мій, як важко вірити у світло, коли довкола темрява!»

«О любов, що вчиш і раниш, ти найвища з усіх сил!»

«Ріко часу, куди ти несеш наші дні?»

📌 Де вживається?

- у поезії – як засіб емоційного і духовного піднесення;
- у ораторських промовах, щоб створити урочистий, патетичний тон;
- у публіцистиці та літературі, для підсилення звернення до суспільства чи ідеї;
- у релігійних текстах, молитвах, як форма звернення до Бога або святині.

🌟 Який ефект?

- Риторичне звертання створює:
- ефект живої присутності адресата;

- емоційне напруження або піднесення;
- відчуття глибокої віри, болю, любові чи надії;
- зв'язок між особистим і вселюдським.

Це риторична фігура, яка оживляє відстань між серцями словами.

 Які
прикладі?

*Україно моя! Чисті хвилі ланів,
Променисті міста, голубинь легкокрила!
Україно! Сьогодні звірів-ворогів
Ти грудьми вогняними зустріла.
(М. Рильський)*

*О люди! Люди небораки!
(Тарас Шевченко)*

*О степу! О Луже Великий!
(Василь Еллан-Блакитний)*

*Благословенна будь, моя незаймана дівця Десно...
Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму
березі.
(Олександр Довженко)*

 Що схоже?

- ⇒ Риторичне запитання – теж фігура емоційного звернення, але у формі питання.
- ⇒ Екскламація – емоційний вигук без адресата.
- ⇒ Уособлення – оживлення явищ, до яких часто звертаються риторично.
- ⇒ Апострофа – термін, який у риторичі є синонімом до риторичного звертання.

 Спробуй
сам

1. Обери адресата свого звернення (*земле, доле, любов, час, пам'яте, світе*).
2. Напиши коротке речення або міні-вислів, у якому звертаєшся до нього з почуттям – подяки, болю, прохання чи натхнення.
3. Прочитай уголос і відчуй, як слова набувають сили, коли вимовлені «до когось».

Наприклад:

«О часе, навчи нас не забувати добра!»

Риторичне ствердження

💬 Що це?

(від грец. *affirmatio* – «ствердження, підтвердження») – це риторична фігура, у якій думка висловлюється у формі категоричного, емоційно забарвленого твердження, що не потребує доказів чи заперечень.

Інакше кажучи, риторичне ствердження – це вислів упевненості, переконаності або віри, який не доводиться логічно, бо його сила – у самому емоційному тоні.

🎯 Навіщо це?

Риторичне ствердження використовується для того, щоб:

- посилити переконливість промови без раціональних аргументів;
- створити відчуття беззаперечної істини;
- виразити впевненість, надію або віру;
- надихнути, закликати, переконати слухача;
- створити логічний чи емоційний акцент у тексті.

Риторичне ствердження – це слово, у якому говорить віра.

⚙️ Як утворюється?

- Мовець висловлює категоричне твердження, часто у формі вигуку або короткої афористичної фрази.
- Зазвичай немає логічних доказів – переконання звучить як очевидна істина.
- Може поєднуватися з риторичним запитанням, звертанням або окличенням.

Приклад побудови:

«Людина народжена для свободи!»

«Правда завжди перемагає!»

«Немає нічого сильнішого за любов!»

📍 Де вживається?

- у ораторських промовах – як кульмінаційна фраза, гасло або заклик;
- у публіцистиці, щоб створити ефект безумовної переконаності;
- у поезії та прозі, для підсилення ідеї або духовного звучання;
- у психологічних і мотиваційних текстах, як форма афірмації чи віри в дію.

🌟 Який ефект?

Риторичне ствердження створює:

- ефект упевненості й енергії;
- емоційний підйом і віру в сказане;

- логічну завершеність або моральний висновок;
- вплив через силу інтонації, а не через аргумент;
- відчуття єдності між промовцем і слухачем.

Це риторична фігура, яка стверджує більше, ніж пояснює.

 Які
прикладі?

*Світ стоїть на правді!
Тільки любов здатна перемогти ненависть!
Немає нічого дорожчого за людську гідність!
Мовчання – теж слово, коли говорить совість.
Ми вистоймо, бо за нами – правда!*

 Що схоже?

- ⇒ Риторичне запитання – теж не потребує відповіді, але спонукає до роздумів, тоді як ствердження – проголошує очевидність.
- ⇒ Риторичне окличення – передає емоцію, а ствердження – переконання.
- ⇒ Антитеза – може бути структурною основою для риторичного ствердження («*Ми не боїмося – ми боремось*»).
- ⇒ Афоризм – близький за формою: коротке, глибоке твердження з узагальненням.

 Спробуй
сам

1. Подумай, у що ти віриш – у добро, правду, любов, майбутнє, силу народу.
2. Сформулюй одне коротке твердження, яке звучить як істина, що не потребує доказу.
3. Прочитай уголос і відчуй, чи звучить у ньому сила впевненості.

Наприклад:

«Світло завжди повертається.»

«Той, хто вірить, уже сильніший за страх.»

Риторичний оклик

 Що це? (від грец. *exclamatio* – «вигук, емоційне висловлювання») – це риторична фігура, у якій думка або почуття виражаються у вигуках, окличних реченнях чи емоційно насичених формах мовлення. Інакше кажучи, риторичне окличення – це емоційний вибух у слові, коли почуття не описуються, а вивергаються голосом, інтонацією, вигуком.

 Навіщо це? Риторичне окличення використовується для того, щоб:

- виразити сильні емоції – радість, біль, подив, захоплення, розпач, обурення;
- підсилити переконливість і темперамент мовлення;
- передати внутрішній стан героя чи автора;
- створити динаміку та емоційний ритм у промові чи тексті;
- звернути увагу слухача або читача на головну думку.

Риторичне окличення – це момент, коли думка перетворюється на крик серця.

 Як утворюється?

1. Визнач емоцію, яку хочеш передати – здивування, біль, радість, обурення, надію.
2. Побудуй коротку фразу або речення у формі вигуку (*О! Ах! Горе мені! Радість яка!*).
3. Використай окличну інтонацію або емоційні частки (*ой, ах, ну, та ж, же*).
4. Часто поєднується з риторичним запитанням або риторичним звертанням.

Приклад побудови:
«О Боже, яка краса довкола!»
«О, як болить душа за рідний край!»

 Де вживається?

- у поезії – для створення піднесеного або трагічного тону;
- у ораторському мистецтві – щоб викликати співпереживання слухачів;
- у драматичних монологів – як емоційна реакція героя;
- у публіцистиці та релігійній риторичі – для посилення експресії, заклику, молитви.

🌟 Який ефект?

Риторичне окличення створює:

- емоційне напруження і динаміку тексту;
- виразність і темперамент мовлення;
- відчуття щирості, пристрасності, духовного підйому;
- контакт із почуттями слухача чи читача;
- риторичну кульмінацію, у якій емоція стає силою переконання.

Це прийом, який оживляє слово і перетворює його на живу інтонацію.

👉 Які приклади?

*О, що за туга розум мій опала!
Яка крізь серце потекла Каяла,
Що за чуття на серце налягло!
(М. Зеров)*

*Ах, скільки радості, коли ти любиш землю,
Коли гармонії шукаєш у житті!
(П. Тичина)*

*Яка дивовижна стійкість, яка живучість!
(І. Цюпа)*

*Чоловіче мій, запрягай коня!
Це не кінь, а змій – миготить стерня.
(Л. Костенко)*

🔄 Що схоже? ⇒ Риторичне звертання – також виражає емоцію, але адресовано конкретному об'єкту (*О Боже! О земле!*).
⇒ Риторичне запитання – емоційне, але оформлене як питання.
⇒ Екскламація – латинська назва цього ж прийому (синонім).
⇒ Гіпербола – може підсилювати емоцію окличення через перебільшення.

🧩 Спробуй сам

Подумай, яка емоція зараз найсильніша: здивування, біль, надія, любов, розчарування. Спробуй передати її одним-двома вигуками або реченням, без пояснень. Прочитай уголос – чи звучить твій вигук як справжнє відчуття?

Наприклад:

«О, як болить мовчання!»

«Ах, доле, як багато в тобі і сміху, і сліз!»

Символ

💬 Що це?

(від грец. *symbolon* – «знак, прикмета, умовне позначення») – це троп, у якому конкретний предмет, образ або явище має подвійне значення:

- буквальне, безпосереднє,
- і переносне, глибше, духовне або філософське.

Інакше кажучи, символ – це знак, який означає більше, ніж показує, бо за ним стоїть ідея, почуття, цінність або моральний зміст.

🎯 Навіщо це?

Символ використовується для того, щоб:

- передати глибокий смисл через простий образ;
- створити міст між конкретним і абстрактним;
- виразити духовні, моральні або національні ідеї;
- наповнити текст багатозначністю, підтекстом, глибиною;
- залучити читача чи слухача до співтворення сенсу.

Символ – це мова серця й інтуїції, яка говорить образами, а не логікою.

⚙️ Як утворюється?

- Конкретний предмет або явище набуває умовного, узагальненого значення.
- Символ може бути:
 - індивідуальним (створений автором: *човен* – *доля людини*),
 - або традиційним (загальновідомим: *хрест* – *віра*, *голуб* – *мир*).
- Часто поєднується з метафорою, алегорією, уособленням.

Приклад побудови:

Голуб – символ миру.

Хрест – символ страждання і спасіння.

Сонце – символ життя, світла, надії.

Дорога – символ життєвого шляху.

Вогонь – символ очищення, боротьби, духу.

📌 Де вживається?

- у поезії та художній літературі, як основа образності;
- у філософських і релігійних текстах, для вираження духовних понять;
- у ораторських промовах і публіцистиці, для створення емоційного узагальнення;

- у державній, культурній та освітній символіці (прапор, герб, гімн, квітка, колір).

✨ Який ефект?

Символ створює:

- багатозначність і глибину змісту;
- емоційний і філософський підтекст;
- естетичну насиченість і духовність мови;
- можливість для інтерпретації, відкриття нового сенсу;
- універсальність – одна форма, безліч значень.

Це троп, у якому видиме приховує невидиме, а слово відкриває смисл.

👉 Які приклади?

Хліб – символ життя й добробуту.

Дзвін – символ пам'яті та пробудження совісті.

Чорний колір – символ смутку, білий – чистоти, червоний – любові й боротьби.

Море – символ вічності та невідомого.

Птах – символ душі, що прагне свободи.

🔄 Що схоже?

⇒ Алгоритм – теж має подвійне значення, але завжди із чітким моральним висновком.

⇒ Метафора – коротке образне порівняння, яке може перерости у символ.

⇒ Уособлення – оживлення символічного образу (напр.: *Свобода стоїть на варті*).

⇒ Емблема – візуальне втілення символу (напр.: *оливкова гілка – мир*).

🧩 Спробуй сам

1. Вибери предмет або природне явище (*вогонь, дерево, птах, ніч, вода, шлях, серце*).

2. Подумай, що воно може означати поза буквальним змістом – почуття, ідею, цінність.

3. Склади коротке речення, у якому цей предмет стає символом чогось більшого.

Наприклад:

Дорога кличе – це не шлях, а поклик серця.

Свічка горить – і в кожному вогнику живе пам'ять.

Дерево стоїть – як віра, що не зламалась у бурю.

Симплока

Що це?

(від грец. *symplokē* – «сплетіння, поєднання») – це стилістична фігура, у якій поєднуються два інші прийоми – анафора та епіфора:
одне й те саме слово або вислів повторюється на початку кількох рядків чи речень,
а інше – в кінці.
Інакше кажучи, симплока – це «кільце повтору», яке охоплює фразу з обох боків, створюючи ритмічну симетрію.

Навіщо це?

Симплока використовується для того, щоб:

- підкреслити головну ідею за допомогою подвійного повтору;
- створити ритм і гармонію, схожу на пульс або дихання;
- надати промові урочистості, переконливості, поетичності;
- підсилити емоційне звучання і зробити вислів запам'ятовуваним;
- поєднати початок і кінець думки в єдину завершену форму.

Симплока – це риторичне відлуння, де перше слово кличе останнє.

Як утворюється?

1. Спочатку визнач слово чи фразу, яку хочеш повторити на початку кожного рядка (це анафора).
2. Потім обери слово, яке повторюватимеш у кінці (це епіфора).
3. Побудуй кілька речень або рядків, щоб створити ефект «дзеркального кола».

Приклад побудови:

«Хочу миру – не війни хочу.»

«Хочу правди – не страху хочу.»

Де вживається?

- у поезії, щоб створити ритм і звучання молитви або заклику;
- у ораторських промовах, щоб надати вислову сили й переконливості;
- у публіцистиці, щоб підкреслити центральну тезу;
- у піснях, гімнах, маніфестах, де потрібен повтор і ритмічність.

🌟 Який ефект?

Симплока створює:

- ритмічну завершеність і внутрішню єдність вислову;
- емоційне коло, яке повертає думку до початку;
- наголос на головних словах, які звучать і на початку, і в кінці;
- запам'ятовуваність, адже слухач сприймає повтор як сигнал.

Це прийом, у якому мова дихає симетрично – «вдих» і «видих» смислу.

👉 Які приклади?

– У тебе задовгі руки, – сказав Прокруст, –
Відрубаємо – і ти будеш щасливий.
– У тебе задовгі ноги, – сказав Прокруст, –
Відрубаємо – і ти будеш щасливий.
– У тебе задовгі вуха, – сказав Прокруст, –
Відрубаємо – і ти будеш щасливий.
– У тебе задовгий язик, – сказав Прокруст, –
Відрубаємо – і ти будеш щасливий.
– У тебе завелика голова, – сказав Прокруст, –
Відрубаємо – і ти будеш щасливий. (...)
(Надія Кир'ян)

🔄 Що схоже?

- ⇒ Анафора – повтор слова на початку речень.
- ⇒ Епіфора – повтор у кінці речень.
- ⇒ Паралелізм – подібна синтаксична структура, але без буквального повтору.
- ⇒ Тріколон – тричленна побудова, що також створює ритм і симетрію.

🧩 Спробуй сам

Обери два слова або короткі вирази – один для початку, інший для кінця речення. Побудуй три короткі вислови за зразком симплоки. Прочитай уголос і відчуй, як повтор створює ритм і впевненість.

Наприклад:

«Я пам'ятаю – і пам'ять мене тримає.»

«Я вірю – і віра мене веде.»

Синекдоха

💬 Що це?

(від грец. *synekdoche* – «співрозуміння, одночасне мислення») – це троп (різновид метонімії), у якому частина замінює ціле або ціле – частину, однина – множину, а множина – однину, родове – видове або навпаки.

Інакше кажучи, синекдоха – це перенесення значення за кількісною або логічною ознакою, коли слово позначає не тільки себе, а ширше або вужче коло явищ.

🎯 Навіщо це?

Синекдоха використовується для того, щоб:

- узагальнити явище через одну його деталь;
- підкреслити символічність або емоційність образу;
- надати конкретному предмету ширшого значення;
- зробити вислів стислішим, але змістовнішим;
- посилити художню виразність і метафоричність тексту.

Синекдоха – це одне слово, у якому промовляє цілий світ.

⚙️ Як утворюється?

Часто виникає через перенесення кількісних або родових відношень:

- частина – ціле (*голова* – замість *людина*);
- ціле – частина (*Україна виграла матч* – мається на увазі *збірна України*);
- однина – множина (*людина смертна* – усі люди смертні);
- множина – однина (*усі ми* – *один народ*);
- родове – видове (*хліб* – замість *їжа*);
- видове – родове (*залізо* – замість *меч, зброя*).

Приклад побудови:

«Вийшли руки на поле – і зібрали врожай.»

Руки – робітники.

«Увесь Київ спав.»

Ціле місто – його жителі.

«І знову з'явилась людина – інакша, ніж усі люди.»

Однина замість множини.

«Не один меч упав у битві.»

Меч – воїн.

📌 Де вживається?

- у поезії та прозі, щоб створити символічні або узагальнюючі образи;

- у ораторських промовах, як засіб економного, але виразного вислову;
- у публіцистиці, щоб позначити спільноту одним словом;
- у щоденному мовленні, коли частину вживають замість цілого (*сто голів худоби*).

🌟 Який ефект?

Синекдоха створює:

- згусток значення – одне слово передає багато;
- образність і символічність;
- ефект узагальнення або типізації;
- ритмічну економію мови – мінімум слів, максимум змісту.

Це троп, який збирає ціле в одному слові або одну частину розгортає в цілий світ.

👉 Які приклади?

*Я б не лишила тебе в самотині,
Країно моя!
(Леся Українка).*

*І на оновленій землі
Врага не буде, супостата.
А буде син і буде мати.
(Т. Шевченко)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Метонімія – близький троп: перенос за суміжністю (автор – твір, місце – люди).
- ⇒ Метафора – перенос за подібністю, а не за частковістю.
- ⇒ Антономазія – заміна імені узагальненою назвою (*Геракл – силач*).
- ⇒ Перифраза – описове позначення замість прямого слова.

🧩 Спробуй сам

Візьми конкретне слово (*руки, місто, хліб, народ, голос, очі, меч, час*). Подумай, як воно може означати щось ширше або вужче, ніж його пряме значення. Побудуй речення з цим словом, де відчувається перенесений сенс. Наприклад:
«*Руки будують – серця вірять.*»
«*Місто прокинулось у тривозі.*»

Синестезія

💬 Що це?

(від грец. *syn* – «разом» і *aisthesis* – «відчуття») – це стилістична фігура, у якій поєднуються ознаки, що належать до різних органів чуття – зору, слуху, смаку, дотику, нюху.

Інакше кажучи, синестезія – це змішання відчуттів, коли ми «чутимо кольори», «бачимо запахи» або «смакуємо звуки».

🎯 Навіщо це?

Синестезія використовується для того, щоб:

- посилити образність і емоційність мови;
- зробити опис живим і багатовимірним, залучаючи кілька відчуттів одночасно;
- передати внутрішній стан людини через чуттєві асоціації;
- створити ефект поетичного занурення, коли слово стає відчуттям;
- допомогти читачеві «відчути» світ, а не просто побачити його.

Синестезія – це мова чуттів, у якій слова зливаються в кольори, звуки й аромати.

⚙️ Як утворюється?

1. Поєднуються епітети або порівняння, що стосуються різних сенсорних сфер.
2. Одне відчуття описується мовою іншого (наприклад, звук – через колір, запах – через дотик).
3. Найчастіше використовується в поетичних або емоційно забарвлених контекстах.

Приклад побудови:

«Теплий звук тиші.»

«Солодке світло ранку.»

«Гіркий запах диму.»

📌 Де вживається?

- у поезії, для створення образної глибини й емоційної музичності;
- у прозі, щоб передати стан героя через чуттєве сприйняття;
- у ораторських промовах, щоб оживити метафору чи символ;
- у музиці, живописі, кіномистецтві, де слова відтворюють багаточуттєвий досвід.

🌟 Який ефект?

Синестезія створює:

- ефект повного занурення – слухач не просто розуміє, а «чуттєво бачить»;
- естетичне збагачення мови;
- емоційне та поетичне звучання вислову;
- єдність світу відчуттів, коли всі почуття працюють разом.

Це прийом, який змушує бачити музику й чути колір.

👉 Які приклади?

*А чорне, біле Е, червоне І, зелене
У, синє О, – про вас я нині б розповів:
А – чорний мух корсет, довкола смітників
Кружляння їх прудке, дзижчання тороплене;
Е – шатра в білій млі, списи льодовиків,
Ранкових випарів тремтіння незбагненне;
І – пурпур, крові струм, прекрасних уст шалене,
Сп'яніле каяття або нестримний гнів;
У – жмури на морях божественно-глибокі,
І спокій пасовищ, і зморщок мудрий спокій –
Печать присвячених алхімії ночей;
О – неземна Сурма, де скрито скрегіт гострий,
Мовчання Янголів, Світів безмовний простір,
Омега, блиск його фіалкових Очей.
(«Голосівки» Артюра Рембо)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Метафора – переносить значення, але не обов'язково між чуттєвими сферами.
- ⇒ Порівняння – встановлює схожість, але без злиття відчуттів.
- ⇒ Епітет – надає емоційного забарвлення, може бути елементом синестезії.
- ⇒ Парабола – теж може містити образне поєднання, але з моральним підтекстом.

🧩 Спробуй сам

Обери два різних відчуття (наприклад, звук + колір, дотик + запах, смак + зір). Опиши одне через інше – короткою фразою або метафорою. Прочитай уголос і відчуй, як поєднуються сенсорні світи.

Наприклад:

«Сонце пахне м'ятою.»

«Тиша блищить холодом.»

«Світло звучить, як флейта.»

Солецизм

💬 Що це?

(від грец. *soloikismós* – «мовна помилка») – це синтаксична помилка або граматичне відхилення, у якій навмисно порушуються норми граматики чи синтаксису, щоб створити ефект живої мови, емоційності або індивідуального мовлення. Інакше кажучи, солецизм – це «неправильність із метою», яка може виражати спонтанність, простоту, наївність або народну говірку.

🎯 Навіщо це?

Солоцизм використовується для того, щоб:

- передати природність живої розмовної мови;
- створити мовну характеристику персонажа (простолюдин, дитина, людина в емоціях);
- надати тексту щирості, безпосередності, реалізму;
- відтворити усне мовлення або внутрішній монолог;
- іноді – для іронії чи комічного ефекту.

Солоцизм – це естетизована помилка, яка говорить не про незнання, а про природність мови.

⚙️ Як утворюється?

1. Порушується граматична норма (узгодження, керування, порядок слів тощо).
2. Інколи – навмисно змішується розмовна й книжна мова.
3. Може бути засобом стилізації під народну, діалектну чи дитячу мову.

Приклад побудови:

«Я їй кажу, а вона мені – нічого не знаю.»

«Він такий, що я таких не бачив.»

«Нема нікого, хто б не боявся, як я боюсь.»

📌 Де вживається?

- у літературі – для створення мовної індивідуальності героя;
- у драматургії – щоб передати природність діалогу;
- у сатирі та гуморі – як джерело комізму;
- у публічній риторичі – зрідка, як прийом «народної мови»;
- у щоденному мовленні, коли емоція переважає над граматиною.

🌟 Який ефект?

Солоцизм створює:

- ефект спонтанності, наче мова народжується просто зараз;
- емоційне забарвлення, живу інтонацію;
- характеристику мовця (його освіта, походження, темперамент);
- психологічну правду, коли неправильність стає знаком щирості.

Це прийом, що показує: не всяка помилка – недолік, іноді це душа мови.

 Які
прикладі?

*Давайте спробуємо. Тільки зарані давайте уговоримося,
що в моїй оці розповіді чи бесіді не буде ніякісеньких
рецептів про те, як писати фейлетони, гуморески чи
взагалі художні твори.
(Остан Вишня «Отак і пишу»)*

*Та щось нишком розмовляли –
Здалека не чути –
О отечестві, здається,
Та нових петлицях...
(Тарас Шевченко)*

 Що схоже?

- ⇒ Анаколуп – порушення синтаксичної побудови, але без граматичної «помилки».
- ⇒ Еліпсис – пропуск частини речення, проте граматично правильний.
- ⇒ Паронімічна атракція – змішування схожих за звучанням слів.
- ⇒ Діалектизм – відхилення від норми, зумовлене регіональною особливістю.

 Спробуй
сам

Прочитай наведені уривки й зверни увагу, як граматичні «помилки» або порушення літературної норми роблять мову живою, яскравою, характерною:
*«Привид. (іронічно). То може ти і м'яса не їси?
Гамлет: Ні, не їсу я м'яса принципово.
(Лесь Подерв'янський)
А ви коли-небудь бачили прикажчика в літературі? Такий собі:
– Чево ізволіте? Ямб? На скільки порцій?!
І такі єсть! Ну, бог з ними.»
(Остан Вишня)*

Тавтологія

💬 Що це?

(від грец. *tautologia* – «те саме слово, повторення того самого») – це риторичний засіб, у якому одна й та сама думка або слово повторюється двічі різними, але близькими за змістом формами, часто без необхідності. Інакше кажучи, тавтологія – це повторення очевидного, коли мовець говорить «*те саме те саме*», – іноді ненавмисно, а іноді з художньою або риторичною метою.

🎯 Навіщо це?

Тавтологія може виконувати дві функції –

1. негативну (мовна надмірність, помилка стилю) або
2. позитивну (усвідомлений прийом для підсилення емоцій, виразності, ритму).

У риторичі тавтологія використовується, щоб:

- підкреслити важливу думку через повтор;
- створити афористичний або урочистий тон;
- надати мові простоти, народності, переконливості;
- посилити ритміку й інтонацію виступу.

Тавтологія – це повтор, який іноді звучить як помилка, а іноді – як правда, сказана двічі.

⚙️ Як утворюється?

1. Повторюється те саме слово, його форма або спільнокореневі слова:
жити життям, бачити видіння, пам'ятати пам'ять, чути чутку.

2. Може виражати емоційне наголошення або стилістичний прийом народної мови.

3. Часто використовується у поезії, риторичі, прислів'ях, фольклорі.

Приклад побудови:

«Живи справжнім життям.»

«Бачу я видіння в кожній мрії.»

«Це правда правдива.»

📌 Де вживається?

- у поетичному та ораторському мовленні, щоб надати урочистості або простоти;
- у біблійних і фольклорних текстах, як елемент піднесеного стилю;
- у розмовному мовленні, часто ненавмисно;
- у гаслах і лозунгах, для ритмічності та впізнаваності.

🌟 Який
ефект?

Тавтологія створює:

- ритм і музичність вислову;
- емоційне підсилення через повтор;
- ефект ясності або гіпернаголосу;
- проста, але міцна фраза, що запам'ятовується.

Це прийом, у якому зміст повторює форму, а форма – зміст.

👉 Які
приклади?

*негативний недолік
гарячий окріп
більш краще
дуже чудово
вперше познайомитися
безкоштовний подарунок
світловолоса блондинка
старий старий
заплатити плату
висока висота
гість в гостях
запитати питання
білі білила
проливний дощ
письменник описує*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Плеоназм – надмірне вживання слів, близьких за змістом (*підняти вгору, спуститися вниз*).
- ⇒ Повтор – ширше поняття, до якого належить і тавтологія.
- ⇒ Поліптотон – повтор того самого слова в різних граматичних формах.
- ⇒ Епаналепсис – повтор одного слова на початку й у кінці речення.

🧩 Спробуй
сам

1. Обери слово, яке для тебе важливе (*любов, мир, правда, життя, слово, віра*).
2. Створи вислів, у якому повтор цього слова або спільнокореневого надає фразі глибини або ритму.
3. Прочитай уголос і відчуй, чи звучить твоя фраза як просте повторення – чи як переконлива істина.

Наприклад:

«Любов – це любов, і не треба доказів.»

«Жити життям – ось що важливо.»

Уособлення

💬 Що це?

(іноді *персоніфікація*, від лат. *persona* – «особа» і *facere* – «робити») – це троп, у якому неживим предметам, природним явищам, тваринам або абстрактним поняттям надаються властивості живої істоти – людини. Інакше кажучи, уособлення – це оживлення неживого, коли світ навколо починає думати, відчувати й говорити людським голосом.

🎯 Навіщо це?

Уособлення використовується для того, щоб:

- оживити опис, зробити його емоційним і динамічним;
- наблизити природу або речі до людини, встановити між ними духовний зв'язок;
- створити настрій, передати ставлення автора до зображуваного;
- виявити символічний або моральний сенс у природних явищах;
- зробити мову образною, поетичною, живою.

Уособлення – це мова природи через людське серце.

⚙️ Як утворюється?

1. Неодушевлений предмет або явище описується як істота, здатна діяти, мислити чи почувати.
2. Часто вживаються дієслова, властиві людині (*говорить, плаче, сміється, спить, кличе, тужить*).
3. Може бути створене через метафору, порівняння або пряму характеристику.

Приклад побудови:

«Сонце усміхається крізь хмари.»

«Вітер співає пісню дороги.»

«Річка мовчить і слухає небо.»

📌 Де вживається?

- у поезії, як один із найпоширеніших образотворчих прийомів;
- у казках і байках, щоб надати речам характер і «голос»;
- у публічних промовах – для емоційного підсилення;
- у публіцистиці або есеї, щоб створити художній настрій чи символ.

🌟 Який ефект?

Уособлення створює:

- емоційну близькість між людиною і світом;
- образність і поетичну насиченість тексту;

- враження живої присутності природи або предметів;
- гуманістичний погляд на світ – усе живе, усе відчуває.

Це прийом, який дарує предметам душу, а мові – тепло.

 Які
прикладі?

«Море шумить, мов звірь лютий» (Леся Українка) – море уособлюється як звірь, що робить його більш емоційним та лякаючим.

«Дерево похилило гілки, мовби вітаючи нас» (М. Коцюбинський) – дереву приписується людська дія – вітати, що робить його більш близьким до читача.

«Зірки шепочуть про далекі світи» (О. Гончар) – зіркам приписується людська дія – шепотіти, що підкреслює їх таємничість та красу.

 Що схоже?

- ⇒ Метафора – переносить значення, але не завжди оживляє предмет.
- ⇒ Алгоритм – уособлення, яке стало сталим символом (наприклад, Справедливість із терезами).
- ⇒ Символ – може містити уособлення, але має глибший підтекст.
- ⇒ Синестезія – теж поєднує чуттєві образи, але без «олюднення».

 Спробуй
сам

1. Вибери будь-яке явище природи або предмет (вітер, ніч, дощ, річка, дерево, камінь, місто).
2. Опиши його, наче воно живе – має характер, почуття, настрій.
3. Прочитай уголос і спробуй відчути, чи «оживає» твій образ.

Наприклад:

«Ніч темна опустилася на землю» (Леся Українка) – ніч уособлюється як жива істота, що підкреслює її темряву та таємничість.

«Вітер стукає у вікно» (І. Карпенко-Карий) – вітру приписується людська дія – стукати, що робить його більш помітним та лякаючим.

Хіазм

Що це?

(від грец. *chiasmós* – «перехрестя, розміщення навхрест»)
– це мовностилістичний прийом, у якому повторюються слова або конструкції у дзеркальному порядку: друга частина вислову повторює першу, але в зворотному синтаксичному або смислового розміщенні.
Інакше кажучи, хіазм – це перехрещення думки і форми, коли структура має вигляд «дзеркала»:
А – В – В – А.

Навіщо це?

Хіазм використовується для того, щоб:

- створити ритмічну симетрію і гармонію вислову;
- підкреслити контраст або взаємозв'язок двох понять;
- зробити фразу виразною, запам'ятовуваною, афористичною;
- показати логічну завершеність і єдність протилежностей;
- надати промові музичності та внутрішнього балансу.

Хіазм – це словесне перехрестя, у якому зміст і форма віддзеркалюють один одного.

Як утворюється?

1. Дві частини речення або фрази повторюють одні й ті самі елементи, але у зворотному порядку.
2. Можливий як граматичний, так і семантичний хіазм (перехрестя думок, а не лише слів).
3. Найчастіше утворюється за схемою А – В / В – А або іменник – прикметник / прикметник – іменник.

Приклад побудови:

«Не питай, що країна зробить для тебе – питай, що ти зробиш для країни.»

(Джон Кеннеді)

Де вживається?

- у ораторських промовах, для створення афористичних висловів;
- у поезії, як засіб ритмічної симетрії та змістовної глибини;
- у філософських і моральних текстах, щоб показати взаємозалежність понять;
- у публіцистиці та рекламі, для чіткого, впізнаваного формулювання.

🌟 Який ефект?

Хіазм створює:

- ефект дзеркала – гармонійного відображення думки;
- емоційну завершеність, відчуття балансу й мудрості;
- ритмічність і мелодійність фрази;
- логічний акцент, що підсилює головну ідею.

Це прийом, який перетворює фразу на символ рівноваги.

👉 Які приклади?

*Кіптява свічка й ніж щербатий,
червінна королева з карт.
(Б. І. Антонич)*

*Хитнувся гвалт розбуджених церков,
І, кинувшись од ватри стрімголов,
Упав на степ бунтарських тіней кетяг.
(М. Бажан)*

🔄 Що схоже?

- ⇒ Антитеза – протиставлення понять, але без обов'язкової симетрії.
- ⇒ Симплока – повтор на початку й у кінці, але без перестановки.
- ⇒ Паралелізм – подібна граматична структура, без дзеркального звороту.
- ⇒ Епанодос – повтор попереднього слова у новому контексті, близький до хіазму.

🧩 Спробуй сам

1. Вибери два слова або поняття, що мають зв'язок чи протилежність (наприклад: *любов – життя, слово – дія, добро – зло, час – вічність*).
2. Побудуй фразу за схемою А – В / В – А, щоб створити дзеркальну симетрію.
3. Прочитай уголос – чи звучить вона ритмічно, афористично, переконливо?

Наприклад:

«Ми шукаємо мир – і мир шукає нас.»

«Не час володіє людиною, а людина – часом.»

Рекомендована література

Бабай П. Тропи химеризації в дискурсивній поетиці сучасної прози. *Interconf.* 2024. № 60(260). С. 107–114. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.08.2025.013>.

Білошенко Л. Риторичні прийоми як вид лексичних засобів. *Scientific practice: modern and classical research methods*. За ред. Н. Лисенко. 2023. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.05.2023.065>.

Бутиріна М., Бабенко Є. Риторичні аспекти комунікативної ефективності ранньохристиянських апологій. *State and Regions. Series: Social Communications*. 2021. № 1(45). С. 11–17. DOI: [https://doi.org/10.32840/cpu22198741/2021.1\(45\).2](https://doi.org/10.32840/cpu22198741/2021.1(45).2).

Єфремов В. Риторичні топоси «Слова о полку Ігоревім»: промінь світла над темними місцями пам'ятки. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2022. № 3. С. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.3.5>.

Колоїз Ж. Академічне письмо та риторика. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. DOI: <https://doi.org/10.31812/0564/2551>.

Онуфрієнко Г. С. Риторика : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 592 с.

Переломова О. Сучасна риторика і політика. *Sworldjournal*. 2020. № 18-03. С. 118–122. DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-18-03-065>.

Прахоменко А. Ф. Точка зору в художньому дискурсі і тропи. *Мовні і концептуальні картини світу*. 1998. Вип. 1. С. 79–89.

Словник української мови / за ред. Б. Д. Грінченка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hrinchenko.com>.

Словник.ua : тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://slovnyk.ua>.

Словники України online / Український мовно-інформаційний фонд НАН України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.

Словопедія : словники / ред. кол. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua>.

Сухомлин В. Художні тропи та фігури як виразники аксіологічної модальності у сучасному німецькому політичному дискурсі: функціональний аспект. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Філологія»*. 2025. № 60. С. 125–132. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2024.60.15>.

Яковлев М. Тропи і пояснення в політичних дискурсах: спроба лінгвополітичної інтерпретації. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. Т. 13, № 1. С. 149–156. DOI: <https://doi.org/10.15421/352117>.

